

ԿԱԶՄ ԳԻՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿՏԳԻՄԱՍ
ԸՅՅԿԱՆՁՆ ԳԻՆԻՔԸ

ԶԱԶԱՐԻՍ ԱԳՈՒԼԵՅՈՒ
ՈՐԱԳՐԱԻԹՅՈՒՆԸ

АКАДЕМИЯ НАУК СССР. АРМЯНСКИЙ ФИЛИАЛ

ДНЕВНИК
ЗАКАРИЯ АГУЛЕЦИ

ИЗДАТЕЛЬСТВО АРМФАНА
ЕРЕВАН 1938

**ԶԱՔԱՐԻԱ ԱԳՈՒԼԵՑՈՒ
ՈՐ ԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ**

Տպագրվում է ԽՍՀՄ Գիտությունների Ակադեմիայի Հայկական
Ֆիլիալի նախագահության կարգադրությամբ

ԵՊՀ Քրադարան

SU0163151

62457

Պատ. խմբակցված պրոֆ. Ա. Վ. Տեր-Ավետիսյան

Պետրոսոսի տպարան. Գլխավոր լիսագոր Ա. 4003 Հրատ. 1.

Պատվիր Ձ 181. Տիրած 1000.

ԱՌԱՋԱՐԱՆԻ ՏՆՂ

Առաջին անգամ հրատարակելով ^{ՎՄ}Մ Դարի վաճառական Ձեռնարկի Ազգայնացու Որագրության բնագիրը, հարկավոր էինք համարում այդ մասին տալ հետևյալ տեղեկությունները: Որագրության հեղինակ Չաքարիան ծնվել է Ազգուլխում՝ 1630 թ., վախճանված պետք է լինի 1691 թ.:

Չաքարիա Ազգուլեցու թողած գրական ժառանգության մասին առաջին անգամ 1862 թ. հիշատակում է «Ճոռաքաղի» աշխատակից Իսրայել Մամիկոնյանը, վորը մի քանի քաղվածքներ է բերում Ազգուլեցու Որագրության հից: Մեսրոպ Մամառյանն իր «Նկարագիր Երնջակալ: և շրջակայից նորա» (Տիխիս, 1904 թ., էջ 207—213) աշխատության մեջ վոչ միայն հիշատակում է Ազգուլեցու Որագրությունը, այլև քաղվածներ է բերում այդ աշխատությունից:

Չաքարիա Ազգուլեցու Որագրության տպագրության առաջին փորձը վորոշ կրճատումներով սրանից 40 տարի առաջ արել է Մշակչընագրի խմբագիր Ալեքսանդր Քալանթարը, ինչպես այս մասին հիշում են Լեոն. իր «Հայկական տպագրություն» Ա. հատորում (Թիֆլիս, էջ 295) և ապա Յե. Լալայանը՝ 1904 թ., իր «Գողթն» աշխատության անալիզանում: Վերջինիս ասելով՝ Չաքարիա Ազգուլեցու «դավտարը» արդեն տպագրել է տվել Ալեքսանդր Քալանթարը և շուտով լույս կընծայի (Լալայան. Գողթն, էջ 27):

Ա. Քալանթարի ձեռնարկած տպագրության փորձն անհաջող վերջացավ: Տպարանագիրը ժամանակին չստա-

նալով իրեն հասանելիք գումարը, Որագրության տպագրած թերթերը փթով ծախել ե տվել իրրև թուղթ: Կորըստից ազատվել ե միայն «Դավտարի» ձեռագիրը և տպագրության մի որինակը, վորից ոգտվել են մի շարք անձնավորություններ:

Հայաստանի խորհրդայնացումից հետո, Ալեքսանդր Քալանթարի ժառանգ Լևոն Քալանթարը Ջաքարիայի ձեռագիրը հանձնել ե Լուսժողկոմատին: Այդ ձեռագիրը վրան վոչ մի համար չունի: Սա ութածալ մի անկազմ տետր ե (դավթար), վոր բաղկացած ե յիղել 98 թերթից: Ձեռագիրը գրված ե 1664—1691 թ. Ազուլիսում: Գրությունը միասյուն ե, շղագիր, գրված Ազուլեցու ձեռքով: Որագրության վերջը կան ուրիշ ձեռքով արած հավելագրություններ, վորոնք նույնպես մեջ ենք բերում:

Ջաքարիա Ազուլեցու «դավտարը» բովանդակության կողմից կարելի յե բաժանել չերեք մասի. իր գործի սկզբում (1—23 եջ) Ազուլեցից դնում ե վաճառականական նպատակով իր անցած ճանապարհների ուղեչափությունը, կայարանների միմյանցին ունեցած հեռավորությունը՝ հաշվելով «միլ»-երով և «աղաջ»-ներով: «Դավտարի» յերկրորդ՝ հիֆնական մասը բռնում ե ճանապարհորդական հիշատակարանը կամ որագրությունը (28—97 եջ), ուր 1647 թ. սկսած մինչև 1681 թ., ժամանակագրական կարգով, հայոց առմարի տարեթվերով Ջաքարիան գրանցում ե իր «դավթարի» առաջին մասում հիշած առևտրական ուղիներով կատարած ճանապարհորդությունների ժամանակ տեղի ունեցած դեպքերը: «Դավտարի» վերջին՝ վեցերորդ մասը (97—98 եջ) բռնում ե Քրդունց ընտանիքի ժամանակագրությունը:

Ազուլեցու Որագրությունը գրված ե ժամանակի հայ վաճառականների խոսակցական լեզվով, վորը մի խառնուրդ ե գրաբարի և Ջուղայի բարբառի լուրահատուկ արտասանությամբ և ուղղագրությամբ, և վորը տպագրության ժամանակ անփոփոխ ե պահվել: Այս հանգամանքը բարձ-

ժացնում ե Ագուլեցու «դավտարի» նշանակութունը լեզվա-
բանական ուսումնասիրության տեսակետից: Բայց Ջաքարիա
Ագուլեցու գործի հիմնական արժանիքն այն ե, վոր նա մի
հազվագյուտ և գնահատելի աղբյուր ե վոչ միայն ժէ դարի
հայ առևտրական կապիտալի պատմության համար, այլև
կարևոր ե նաև այն տեսակետից, վոր հեղինակն իր
մտածելակերպով և զաղափարախոսությամբ մեր առաջ
պատկերացնում ե ժէ դարի հայ հասարակության վորոշ
խավը:

Ագուլեցի վաճառական Քրդունց Աղամիրի վորդի
Ջաքարիան սկսած 1646 թ. մարտի 5-ից, լերբ նա առա-
ջին անգամ առևտրական գործով դուրս ե գնում Ագուլի-
սից, սկսելով իր որագրությունը, իրեն նպատակ ե դնում՝
«ուր որ գնամ, թէ գիւղ և թէ քաղաք մտանիցեմ և
կամ թէ զատիկ արարիցեմ, կամ թէ նշանաւոր բան կամ
քէ օր հանդիբեցէ, գրիցեմ»:

Չոկ վաճառականը, ջուղայեցի հայ խոջայի նման վոտ-
քի տակ տալով Իրանի, Տաճկաստանի, ինչպես և Արևմը-
տյան Յեվրոպայի շուկաները և այդ բոլորը զարմանալի
մանրամասնությամբ գրանցելով իր «դավտարում»՝ հնա-
քավորություն ե տալիս մեր ժամանակի մասնագետին
պատմական, տնտեսական, լեզվական և նույնիսկ ազգա-
գրական հարցերի ուսումնասիրությունների համար: Չպետք
ե մոռանալ, վոր ժէ դարը պատմական աղբյուրների ու-
սումնասիրության տեսակետից դեռ շատ աղքատ ե և մո-
ռացված, թեև հարուստ՝ և հետաքրքրական հնարավորու-
թյունների և նյութերի առատությամբ, վորոնց շարքին ե
պատկանում, անշուշտ, Ջաքարիա Ագուլեցու վերին աստի-
ճանի հետաքրքիր Որագրությունը: Ինքը հեղինակն զգում
ե իր գործի կարևորությունը, ուստի ամենայն իրավուն-
քով իր «դավտարի» մասին գրում ե. «զարցյալ ով սիրելի
եխպայրք, թեպես գործս անշահայ, ապա շատ շահավոր
է իմացողի»:

Գնահատելով Ջաքարիա Ագուլեցու Որագրության

կարևորութիւնը ժէ դարի մեր պատմութեան մի շարք հարցերի լուստարանելու խնդրում՝ Գիտութիւնների Ակադեմիայի Հայկական Ֆիլիալը, կամենալով՝ կորստից ազատել այս յեղակի գործն ու մատչելի դարձնել գիտական շրջոններին, առաջին անգամ հրատարակում է Որոգրութեան բնագիրը՝ նյութի դասավորման մեջ վորոշ տեղափոխութիւն մտցնելով: Ուղեգրութիւնների բնութեամբ նյութի տեղափոխելու կարիք չի յեղել: Ընտանեկան ժամանակագրութիւնը կազմելիս Ջաքարիան նախ տալիս է իր յեղորձ Սիմոնի ընտանիքի, ապա յուր ընտանիքի և վերջն էլ՝ Քրդունց գերդաստանի ժամանակագրութիւնը: Այս հրատարակութեան ժամանակ նախ հիշված է Քրդունց գերդաստանը, ապա մեծ յեղբայր Սիմոնի ընտանիքը և վերջն էլ Ջաքարիայի գերդաստանը: Բուն Որոգրութիւնը՝ Ջաքարիայի ձեռագրում խառն պատկեր ունիւր. մենք նյութը դասավորել ենք ժամանակագրական կարգով: Կատին թվով հեղինակի առաջին հերթին արած լրացումները նշանակված են մի աստղանիշով, իսկ յերկրորդ հերթինը՝ յերկու աստղանիշով: «Իսկապէս» ամբողջ նյութը բաժանած է պարագրաֆների, վորոնց գիմաց լուսանցքում նշած են ձեռագրի համապատասխան հջերը: Ընթերցողներին դիւրութիւն տալու համար հրատարակութեանը կցել ենք համառոտ բառացուցակ, հատուկ և աշխարհագրական անունների ցանկ:

ԶԱՔԱՐԻԱ ԱԳՈՒԼԵՑՈՒ
ՈՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

*«Պարցեալ, ով սիրելի եխպարք,
Քեպետ գրածս անշահ սյ, ապայ
չաս շահավոր է իմացողի»:*

Ջախարիա Աղուլեցի:

[Առաջին բաժին. ՈՒՂԵԶԱՓՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ]

որդիս. նախ՝ Նիկողոս երկրորդն՝ տէր Մելքոնն, երրորդն՝ Ալէքսանն. ունէր դստէրս հանգուցեալ. Աստուած ողորմի: Դարցեալ Աղամիր և իւր կողակից Սավգուլն ծնաւ ք որդի, երիս դստերս. նախ՝ որդին Շմաւոն, երկրորդն փոքր՝ Ջաքարիայ, դստերքըն՝ նախ՝ Խանուհն, երկրորդն՝ Փարիխանն, երրորդն՝ Ջարիֆն. ունէր որդիս հանգուցեալ. Աստուած ողորմի:

Դարցեալ ես Ջաքարիայ հարց ու փորցելով իմացայ իմ հայր Աղամիրէն, մայր Սավգուլէն, որ թվին ռեթուհն ես անարժան Ջաքարիայ որ մօրէ ծնայ սուրբ Գէորգի կիրակի օրն, կես օրէն յետն:

Դարցեալ կառիփն Աստուծոյ եկեալ հասաք մինչի ռղզ յամն. կամեցաք կամիփն Աստծոյ ուսանել վաճառականություն:

Ռղզ յամի մարտի ամսոյն ե, աղուհայից առաջի շաբթոյն ուրբաթ օրն ես անարժան Ջաքարիայ, որ իմ հօր, իմ մօր, իմ եխպօր հրամանաւ և իմ յօժար կամով այսօր Ագուլաց դուրս էլայ յետ իմ հօրեխպօրորդի պարոն Նիկողոսին յետ, մին բէռն ապրիշմով գնացի դէրի Ըզմիփ. դարցեալ մին բէռն ապրիշում այլի Նիկողոսին ունէր:

Դարցեալ ես Ջաքարիայ կամէցայ, ուր որ գնամ կամիվ Աստուծոյ, թէ գիւղ, թէ քաղաք, թէ ավեր ճանապարհ, ուր և հանդիբիցէ, զատիկ կամ վարդավառ կամ սուրբ խաչ կամ ջրաւրհնիք²⁾ արարիցեմ || կամ

1) Յերեսի գլխին՝ Ա հավելագրությունն ուրիշ ձեռագագրով, անուշտ շատ հետո դրված: Ձեռագրի առաջին թերթը (17 ու 18) չկա, ընկած է:

2) Ձեռագրում ջրաւրհի:

Թէ ինչ գիւղ կամ քաղաք մտանիցեմ կամ թէ էրոնիցեմ, գրեցեմ: Դարցեալ կամ ինչ կամ մանձիւն հարցանելով անուէն՝ ոչ թէ մին մարդ, զ կամ զ մարդ կուհարցնեմ անուէն՝ կամ քանի աղաջ կայ կամ չկայ կամ մին աղաջ յետ կամ թէ առաջ, ոչ թէ չափելով իմացայ, այլ իմաստուէն մարդիկ հարցանելով: Ոչ ինչ մին անգամ գնալով այս գրեցի. և զ յամի Ագուլաց դուրս գնացի մինչի և ճժգ յամի շուռջ գալով, գնալով հարցանելով գրեցի ըստուքն: Ք, զ թղթի վերայ գրած էի, ոմն ըստուք, ոմն սխալ Ապս և ճժգ յամին կամիւն Աստուծոյ բէրի, նորոյգէցի այսմ դավտարս: Դարցեալ ես անարժան Ջաքարիայ, ուր և իցէ, էթէ գիւղ, էթէ քաղաք, էթէ ծով, էթէ ցամաք, մինչի ես գնացի ոչ, ականատէս չէլայ, գրէցի ոչ. զերայ իմ գնացած, տեսած տէղն գրեցի, անտէսն ոչ գրեցի: Այս չափըս բավական իցէ:

Դարցեալ, ով սիրելի եխպայրք, թէպետ գրածս անշահ այ, ապայ շատ շահավոր է իմացողի: Դարցեալ երես անկեալ պապատանօք աղաչեմ զձեզ, ով որ հանգիւրիք սմայ կարդալով կամ լսելով՝ տաք ողորմի, ծիծաղելով, յիմար, տգէտ է և յիշելով, վարցն ուղիղ Աստուծոյ դուք առնիցէք, ավուր դատաստանին յիշեալ իցէք:

Դարցեալ, այս մանձիւնէրս որ գրած եմ, ոմն սհաթ է գրած, ոմն աղաճ: Մին աղաճ ճանապարհն ուղտն Բ սհաթ գնայ. Բ սհաթէն ճանապարհն ուղտով՝ մին աղաճ ճանապարհ է: Սէսիանէն մին աղաճ ճանապարհն մին սհաթէն կու գնայ: Թէ ուղտ, թէ ձի այս գրածէս ոչ թէ կամաց գնայ կամ վոաղ. վարարով: Այսպէս իմացայ. զերայ սհաթ կէր մօտս. ինչ տեղ որ սհաթ չկէր, աղաճ եմ գրած այս վարարովս, կամ մին մանձիւն մին սհաթ յետ կամ առաջ, կամ մին աղաճ յետ կամ առաջ: Դարցեալ կայ որ Բ կամ զ գէղ

անց ա կացել, ապա խաղած է, զերայ ինչ խաղի մեջ որ կայ գրած, այն մին մանձիլ է: Այս ինչ մանձիլ որ գրած է, ուղտի մանձիլնի այ, ձիու է: Դարցեալ, ինչ քաղաքի անվան գլխի օ կայ գրած, այն քաղաք է. թէ բերթ, թէ զասարայ, գլխին օ նշան կայ գրած. այս հ նշանն: Դարցեալ ինչ տեղ որ այս նշանովս զ խաղ կայ գրած, այն տեղն առահտար կամ բաջչի կամ գումրուկչի կայ նստած. այս է: ¹⁾

Անուն Աստուծոյ. առջի մանձիլն այս է. Ագուլաց մինչի Խանապու կարմունջն՝ մին աղած: Խանապու մինչի Ագատու Դէո՝ մին աղաջ: Աստի մինչի էջիքն՝ մին աղած: Որ էլաւ զ աղած, մանձիլ 1. 1.

Աստի մինչի Լէհրամ՝ զ աղած. թէ բարցր գնա Ղառզարազարն՝ զ աղած: 2.

Աստի մինչի Նախջիվան՝ զ աղած: 3.

Աստի մինչի Ղարարաղն՝ զ աղած: 4.

Աստի մինչի Շարուր, մեծ գետն անց կենայ, զ աղած: 5.

Աստի մինչի Սաղարաք՝ զ աղած: 6.

Աստի մինչի Վէտի՝ զ աղած: 7.

Աստի մինչի Գառնու գէտն անց կենայ, զ աղած: 8.

Աստի մինչի Երևան բէրդն՝ Բ աղած: 9.

Աստի մինչի սուրբ էջմիածին՝ զ աղած: 10.

Աստի մինչի Ղարասուն՝ Բ աղած: 11.

Աստի մինչի Շահրիար՝ զ աղած: 12.

Աստի մինչի Աղջալալի Ղարսու գէտն՝ զ աղած: 13.

Աստի մինչի Թիլի բուռնն՝ զ աղած: 14.

Աստի մինչի Սօգութլար կամ Քէրսու գէտն՝ զ աղած: 15.

Աստի մինչի Երաստղն անց կենայ, գնայ կաղըզ-վան՝ զ աղած: 16.

Հաջորդում են B, C ու D հավելագրություններն ուրիշ ձև-ապագրով:

Աստի որ գաս, թէ բանդոփն գաս, մին Օրթայ
 ուլումն անց կու կէնան ջուրն. թէ որ բանդոփն չգան,
 ք անգամ Երաստղն անց կենայ, ապայ գայ Օրթայ
 ուլումն անց կենայ. աղաջ գ: 17.

Աստի գաս, Բաշ ուլումն անց կէնայ, գնայ Զառաւի-
 խանի դարիվերն անց կենայ, վեր գայ, աղաջ գ: 18.

Աստի գնայ, Մէջիթլու անցկենայ, գնայ Ղարա- 4v
 քիխէն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Ալի-ճակուկ՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Գոմաձոր՝ աղաջ Ե:

Աստի գնայ, Զօրան-քօրփին անց կէնայ, գնա ժա-
 քարադ՝ աղաջ Բ:

Աստի գնայ Հասան-ղալէն՝ մին աղաջ, Աստի գնայ
 Զօգան-ղալէն կամ գնայ Բուլամաջն՝ աղաջ գ:

Աստի գնայ մինչի Դաւա-բօլու՝ աղաջ մին: Աստի
 գնայ մինչի Ասպուում՝ աղաջ կէս կամ թէ մին աղաջ:

Աստի մինչի Իլիջէն՝ աղաջ Բ:

Աստի մինչի Զնիզ՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի գնայ, Զալալ-օղլու կարմունջն անց-
 կէնայ, գնայ Աշ-ղալէն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Ղզլ-բանդն՝ աղաջ Բ:

Աստի մինչի Աղ-դօղանն՝ աղաջ գ: Աստի մինչի
 Զօվուշ-քօյլ՝ աղաջ մին:

Աստի մինչի գնայ Օթլու-բէլն անց կէնայ, գնայ
 Լօռի՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Սօքմանն՝ աղաջ Ե:

Աստի մինչի Կրմրակ կարմունջն անց կէնայ,
 աղաջ Ե:

Աստի մինչի Մարթաքլու՝ աղաջ գ: Աստի մինչի
 Ղուրդ-բէկն՝ աղաջ մին:

Աստի գնայ Թիքմի բէլն անց կէնայ, գէտի վրայ
 իջնու, աղաջ գ:

Աստի վէր կենայ, գէտոջն գնայ, ժք անգամ գէտն
անց կէնայ այս կուս, այն կուս, ապա գնայ Զաղա-
փայ՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Ախշահր-ովասի ի գէղն քրդանոց՝
աղաջ գ:

Աստի մինչի Շահնայ-չիմանի՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Ղարայբայիրն՝ աղաջ գ:

5v

Աստի գնայ Բակօէնդրանն՝ աղաջ ք: Աստի մինչի
Զօվուշօղլի մազարն՝ աղաջ մին:

Աստի գնայ Ժօղուսն - Փէլուդն աղաջ ք: Աստի մինչի
Զաթալ ջուրն՝ աղաջ ք:

Աստի մինչի Ղադի - քորփին, ջուրն անց կենայ.
աղաջ ք: Աստի մինչի Ալրուզ՝ աղաջ ք:

Աստի մինչի Ալրուզու բէլն անցկենայ, գնայ Զար-
խի գէղն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Թողաթ՝ աղաջ ք:

Աստի որ գնայ Ըզմիր՝ Բօզօխու վրայ, այս է.
Թողաթու մինչի բէլն անց կենայ, գնայ Թախտա-
րադ՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Դավաջի - խանի, ձոր այ, աղաջ է:

Աստի մինչի Սուլու - սարէն՝ աղաջ գ:

6r

Աստի մինչի Գօլն՝ աղաջ գ: Աստի մինչի Ժանդուի
գէտն անց կենայ, աղաջ մին:

Աստի մինչի Ղարադզն՝ աղաջ է:

Աստի մինչի Իմրայխօո՝ աղաջ ք: Աստի մինչի
Ժադիլու - դաշն՝ աղաջ ք:

Աստի մինչի Օղանն՝ աղաջ ք: Աստի մինչի ձորի
գ աչկէ կարմուրջն՝ աղաջ մին:

Աստի մինչի Սարուլարն՝ աղաջ գ: Աստի մինչի
Ղարա - սուսն՝ աղաջ մին:

Աստի մինչի Օզրակլարն՝ աղաջ գ. ոմն¹⁾ Ղուկլար
կասին:

¹⁾ Զեռագրու՝ ոմն:

Աստի մինչի Թափալու - քոյի՝ գ աղաջ: Աստի մինչի
Ղուրդ - բաջն՝ աղաջ մին:

Աստի մինչի Ղարա - դուրաղն՝ աղաջ բ: Աստի մին- 6v
չի բէլն անց կենայ, գնայ Մուճուճն՝ աղաջ մին:

Աստի մինչի Գասի - քորփու ժգ աչկէ կարմունջն՝
աղաջ գ:

Աստի մինչի Բազրկանլու՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Ջրղնաղլ՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Աջի - սուճ կամ աղպիւրն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Դուզլաղի բէլն՝ աղաջ մին: Աստի
մինչի Չոփլարն՝ աղաջ ե:

Աստի մինչի Ուզնլու՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Աղսախ - զաղին՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Ջվլիկն՝ աղաջ մին: Աստի մինչի
Մաղարեն, ոմն Թոփաջ կասին, աղաջ ե:

Աստի մինչի Ուզուճ - սու, ոմն Ղարասու կասի,
աղաջ գ:

Աստի մինչի Չալդուքլարն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Ժարում - դսոմն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Չարդաղն՝ աղաջ բ: Աստի մինչի
Բօլավդին՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Սուրմանիայ, ոմն Սլէյման - քոյի
կասին, աղաջ գ:

Աստի մինչի Ջվլիգի մին աչկէ կարմունջն՝ աղաջ
բ: Աստի մինչի Ղարա - հիսարն՝ աղաջ մին:

Աստի մինչի Գօլն՝ աղաջ բ: Աստի մինչի Բալ -
Մահմուզն՝ աղաջ մին:

Աստի մինչի Գունայու աղպիւրն՝ աղաջ գ:

Աստի գնայ, բէլն անց կենայ, գնայ Չօռում -
խանի՝ աղաջ ե:

Աստի գնայ, Փանասու գետն անց կենայ, աղաջ բ:

Աստի մինչի Ղարախլալն՝ աղաջ բ:

Աստի գնայ Ղուշաղի տակի մին աչկէ կարմունջն՝
աղաջ գ:

Աստի մինչի ինայ՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի ժաղլու - բողագլի քօս ախպիււրներն՝
աղաջ գ:

Աստի գնայ, բէլն անց կենայ, գնայ մեծ գետն
անց կենայ, գնայ գեղն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Ալաշահրն՝ աղաջ ք:

Աստի մինչի ջաղացներն զ գետ կայ, անց կենայ
գնայ ջաղացանին՝ աղաջ է:

Աստի մինչի Սարթու կարմունջն՝ աղաջ ք:

Աստի մինչի Դրղութն՝ աղաջ ե:

Աստի մինչի Նիֆու վերի գէչիկն՝ աղաջ գ. գերայ 8r
զ անգամ գէտն անց կու կէնայ, գնայ վերի գէչիգն՝
աղաջ գ:

Աստի մինչի չինարի ծառի տակի չորերն՝ աղաջ ք:

Աստի գնայ, բէլն անց կենայ, գնայ Փօնղար -
բաշին՝ աղաջ ք:

Աստի մինչի Իզմիր քաղաքն վայելուջ՝ աղաջ մին:

Որ էլաւ Թողաթու մինչի Իզմիր ուղտի մանձիլ
խա, որ կանի աղաջ մին 6, Կք:

Դարցեալ յամի ռճէ սեփտեմբէրի ժթուքն որ ես
Աղամիրի որդի Ջաքարիայ Իզմիրուքն Աստուծով մտայ
Ֆալամիկի նավի Մարքանդ Լիօուր. Աստուած առաջ-
նորդի, գնաք Վենետիկ քաղաք, որ է աննման:

Այս է միլն, որ կայ գրված. թէ կամիս գիտել, թէ
միլն որչափ է, մին միլ ու կէսն մին աղաջ հսար կա-
նէն. այս զարարովս է:

Դարցեալ Իզմիրէն չուրի Վինետիկ, որ կանի ռճծ
միլ այ. զարէն այս է:

Իզմիրէն չուրի Սանջախ - բուռունն ժք միլ այ: Աս-
տի մինչի Ղարայ - բուռունն՝ իք միլ այ: Աստի մինչի
Մունթու - բուռունն՝ զճի միլ այ:

Աստի մինչի Ջանթու աղէն... միլ այ: Աստի մինչի

Բօփրուզի դարէն ... միլ այ: Աստի մինչի Տօպրայ-
Վենատիկի դարէն ... միլ այ: Աստի մինչի Ղադրու
դարէն ... միլ այ: Աստի մինչի Վենատիկին բողազի
դարէն, որ է Մալամուկ ... միլ այ: Աստի մինչի
Վենայտիկ միլ այ:¹⁾

Դարցեալ Վենետիկեն որ դարադան գնացի Յօլան-
դիայ, որ է Ամսրդամ, այս է քաղաքն ու մանձիլն ու
աղաջն: Դարցեալ այս մանձիլներս ձիու մանձիլ այ,
զերայ որ չափարի պէս կքչեն, մին սնաթէն ճանա-
պարհն մին աղաջ է: Այս է առաջի մանձիլն. մին՝ անուն
Մեատրայ՝ մին աղաջ:

Աստի մինչի Տարավիզ՝ աղաջ գ: Աստի մինչի Ֆօն-
սօլայ՝ աղաջ գ: Ամէն քաղաք այ: Մանձիլ Բ:

Աստի մինչի բողազի Բ. բէրթն՝ աղաջ գ. զերայ
Ֆօնսօլայ որ դուրս գաս, մինչի Բ բէրթն գետն ի վեր
կու դայ: Այս գետս Պատվու գետն այ: Բ. բէրդէն
չուրի Լսպէտելօթօ քաղաքն՝ աղաջ գ, մանձիլ գ: Այս
քաղաքս եփրայդօլին երկիրն է: Վենէտիկցու հողէն
դուրս ելանք:

Աստի մինչի Տրենթայ քաղաքն՝ աղաջ գ: Այս Գ
դունապուճս Լիկօրնու ճանապարհ կու ջոկվի՝ Դար-
ցեալ աստի մինչի բողազի տախտակէ կարմունջն՝ կըշ-
տին քաղաք, անուն Լաւիս, մանձիլ գ, աղաջ ե:

Աստի մինչի միուս տախտակէ²⁾ կարմունջն՝ բողա-
զին կշտին քաղաք մեծ, անուն Բուլղան, մանձիլ ե.
աղաջ Բ:

Աստի մինչի մեծ քսղաք, անուն Լճուզայ, աղաջ

1) Ձեռագրում այս հատվածի մեջ միլերի քանակը ցույց տալոյ
թվանշաններ չկան, հեղինակը բառերի արանքում տեղ ե թողել.
վոր հետո ավելացնի. այնպես դատարկ ել Ձեռացել ե:

2) Ձեռագրում՝ սախակէ:

գ: Մինչի այս քաղաքս և փէտայկարմունջ կայ: Այս քաղաքէս մինչի¹⁾ Բայսարընդարաւն՝ աղաջ զ, ման- ձիւ զ:

Աստի մինչի Լէտէրսըն քաղաք, աստի մինչի սարի տակն, աստի մինչի Լշտօնօ քաղաք՝ աղաջ ք: Ման- ձիւ ք:

Աստի մինչի Ըսպրուկ մեծ քաղաք, աստի մինչի Սէլֆեւ գէղն՝ աղաջ ք: Մանձիւ ք:

Աստի մինչի Միթէրութ, դառարայ է, աստի մինչի Ամրգն գէղն՝ աղաջ է: Մանձիւ ք:

Աստի մինչի Սօնգայ քաղաք, աստի մինչի Տենք- լինայ գէղն՝ աղաջ ք: Մանձիւ ժ:

Աստի մինչի Լանցպերկ քաղաք, աստի մինչի Ան- գուստ քաղաք է մեծ, աննման, աղաջ ք: Մանձիւ ժա:

Աստի մինչի Դունըպերթ քաղաք, աստի մինչի Էլըմարք գեղն, աղաջ ք: Մանձիւ ժք:

Աստի մինչի Էթիմն, զասարայ է, աստի մինչի Կլնիկսօֆն, գեղ այ, աղաջ ք: Մանձիւ ժգ:

Աստի մինչի մին բէրթ, աստի մինչի մին բէրթ, աստի մինչի Կիսլինգն, գէղ այ, աղաջ ք: Մանձիւ ժգ: Ամէն ձոր այ, խաղողի իքան:

Աստի մինչի Հափ բէրղն, աստի մինչի Սիմրիկ գէ- ղըն՝ աղաջ ք: Մանձիւ ժե: Այս ամէն իքի այ խաղողի:

Աստի մինչի մին բէրթն բարաթ, աստի մինչի մին բէրթ, անուեն Բիսիսօն, աստի մինչի մին բէրթ, աստի մինչի Նիգրկ գէղն՝ աղաջ ք: Մանձիւ ժգ:

Աստի մինչի Միղլորկ քաղաք, առջկն մեծ գեա այ գնում. այս գէտս գնում այ Ամսրդամ. ձորեր այ, իքանանի է. աստի մինչի մին զասայբայ, անուեն

10r

1) Ձեռագրում միևի:

Օրբբօրկ, աստի կարաւզհաւզն քաղաք. կէսն ն է, կէսն ավեր է, աստի մինչի Բօպաւզն քաղաք՝ աղաջ է: Մանձիլ ծէ:

Աստի մինչի մեծ քաղաք, անուենն Տոանգֆօթ, մեծ գետ քաղաքի միջոքն գնում. ես կողմ, են կողմ դուգան բազար. այս գետս գնում այ Ամարդամ, որ ջրոքն գ օրեն կու գնայ Ամարդամ. աստի մինչի մին բէրթ, անուենն կինիկիսդէն՝ աղաջ ք: Մանձիլ ծք:

Աստի մինչի կամրի, բէրթ, աստի մինչի Լիմրօրք քաղաք, աստի մինչի մին ջվլիկ՝ աղաջ ք: Մանձիլ ծք:

Աստի մինչի մին բէրթ, աստի մինչի Բարգուշ Կէդն՝ աղաջ ք. Մանձիլ ի:

Աստի մինչի մին ջվլիկն՝ աղաջ ք: Մանձիլ իա: Այս դոււնադումս ք, գ քաղաք կայ, հեուու կմնայ:

Աստի մինչի մին բէրթ, մեծ գետն առջևն գնում. 10v
թէ մարդ, թէ ձի գամով անց կացանք են կողմն, ի քաղաքն կուլինայ. այս գետիս վերայ գամի այ շինած. գամուեն միջումն ջաղացանի բանի չարխով. աստի մինչի մեծ գետս մին ել անց կու կենայ նավով. աստի մինչի Օղումբախ գեղն աղաջ է: Մանձիլ իք:

Աստի մինչի Տիսիլով քաղաք. մեծ գետն առջևն գնում. աստի մինչի մին բէրթ. բէրթի կշտին նավով գետն անցկացաք. աստի մինչի ժուվանդօշտ գեղ՝ աղաջ ք: Մանձիլ իգ:

Աստի մինչի Ըռեմրարկ քաղաք. այս քաղաքս ֆէլամիկին է. գերայ կփրադօլին երկրէն դուրս էլանք՝ ընգաք Ֆէլամիկի երկիրն. աստի մինչի Զանթալ, աստի մինչի մեծ վանք մանաստիլն, աստի մինչի մեծ գետ ափն, գետն նավով անցկացանք, մտանք ի քաղաքն Ամուիք, աղաջ ք: Մանձիլ իգ:

Աստի մինչի մեծ գետ ափն. գետն նավով անցկա-

ցաք. աստի մինչի Ատնիմ քաղաք, աստի մինչի Լօն-
թրայ գէղ՝ աղաջ ք: Մանձիլ իե:

Աստի մինչի Ամրսֆօրթ քաղաք, աստի մինչի Ներ- .1r
դին քաղաք, աստի չուրի Ամսրդամ խայավան այ
ջրով, որ նավ կու գնայ, կուգայ. աստի մինչի Մօրն
քաղաք, աստի մինչի Ամսրդամ քաղաք, որ է ան-
նման, չկայ սորայ նման. աղաջ ք: Մանձիլ իգ:

Եւ Քրիստոսի փառք յաւիտեանս ամէն: Որ էլաւ
Վենէտիկէն չուրի Ամսրդամ աղաջ ճղե, մանձիլ իգ.
այս է:

Դարցեալ Ամսրդամու որ գնաս Հաուլօ, մեծ քա-
ղաք է, ք սահաթէն ճանապարհ է. մարդն կու մտնու
ղայիդն, դայիդն ձի կու քաշէ ջրի վերայ:

Դարցեալ Հաուլօի յետ որ գնաս, Լէյկղայ քաղաք
է. ք սահաթէն ճանապարհ է այլվի դայիդով. դայիդն
ձի կու քաշէ:

Դարցեալ Լէյկղու որ գաս Ամսրդամ, գ սահաթէն
ճանապարհ է. դայիդով գնան ու գան. դայիդն ձի կու
քաշէ:

Դարցեալ Ամսրդամու ծովով որ գաս Լիկօրնայ, այս
է լէյկն, այս է քաղաքն, այս է ծոցն ու ցամաքն, որ
կայ կարգաւ գրած: Ոչ թէ ես իմ կամով գրեցի. ամէն
օր քափուղանն կու հարցնէիմ, կու գրեմ. դերայ ք
ամիս ծովու վերայ կացայ. այս է: *

Դարցեալ այս է: Ամսրդամու ծովով որ գաս Լիկօր- 11x
նայ, այս է. Ամսրդամու մինչի Յանգուզ քաղաք՝ ք
լէյգ այ, դերայ մին լէյգն ե տալիանու մին է: Աստի
մինչի Թէսիլ քաղաք՝ ժ լէյգ այ: Դարցեալ ինչ մեծ
մեծ նավ որ կայ, Թէսիլումն - կու բառնան, դերայ
Ամսրդամու մինչի Թէսիլն ծոցն երես այ, մեծ նավ
լարձած գնալ չէ. մանդր նավեր, թէթե նավեր կու
դնան. այս է: Դարցեալ Թէսիլու մինչի բօղաղն դուրս

ընի, վստ տէյ այ, դժար. ք սնաթէն ճանապարհ է: Այս քողագէն յետ չուրի Ընկլիզու զարէն՝ լգ լէյգ այ: Դարցեալ Ընգլէթեռին յետ մինչի են գլխի ցամաքն՝ ղ լէյգ այ. գերայ Ամսրղամու մինչևի աստ ցամաքէն հեռանալ չէ. եսոր դէնն ապա ընկաւ օվկէանոսի մեծ ծոցն, որ մինչի Պուռտուկալն ալ ցամաք չէ երևիլ ոչինչ: Դարցեալ Խնգլիզու ցամաքէն չուրի Պուռտուկալու ք բերդն երևի, ճճք լէյգ այ: Դարցեալ Պուռտուկալոյ չուրի Իսպանիայ ի քաղաքն Կալիս Իգ լէյգ այ, գերայ Թէսիլու Չուր, խորակ վեր կուսին մինչի աստ. ալ դուրս գնալէ տէյ չկայ: Դարցեալ Փէյգիդդունի նավերն Կալիս կու բառնան, Կալիս կու դադարկացնեն. ալ տեյ չկայ. այս քաղաքս Իսպանոլի այ, մեծ կղզի է:

Դարցեալ Կալիսու մինչի Սանթու քողագն ժք լէյգ այ, գերայ քողագն անչափ լին այ, որ մէկ մէկի թօփ չի հասնուլ, մին կողմն Իսպանիայ է, մին կողմն՝ մալրուբն է Ջգայիր: Ամսրղամու որ գաս, Իսպանիայ ձախ կու մնայ, Ջգայիրն աջ կու մնայ:

Դարցեալ Սանթու քողագէն մինչի Մալիկայ քաղաքն ժք լէյգ¹⁾ այ. այս ալ Իսպանու այ. Դարցեալ Մալիկու մինչի Ալիկանթայ քաղաքն Ի լէյգ այ. ալ Իսպանոլի այ:

Ալիկանթու մինչի ժ լէյգն գ գէրմակ ադէնի կայ, որ ազու գէյթուն դուրս կու գայ. այս ել Սպանոլի այ:

Ջերայ այս գ ադէնոց դէսն Իսպանոլի ել երկիր չկայ, Ֆռանգսիսի երկիր այ, ամա հէոու կու մնայ:

Դարցեալ այս ադէնոցս չուրի Լիկորնայ ճղ լէյգ այ: Դարցեալ Ամսրղամու գալիս առաջ Կուրծք կու երևի: Դարցեալ Կուրծքու մինչի Լիկորնայ ե գերմակ ադէնի կայ. առայ թէ Կուրծք, թէ ադէնն, Ամսրղամու գաս Լիկորնայ, ամէնն աջ կողմն կու մնայ. այս է:

1) Ջեռագրում լէգ:

Որ ելաւ Ամսրդամու մինչի Լիկօրնայ ջամն զճԾբ
լէյգ, որ կանի տալիանու զՌԲԵԿ միւ. այս է:

Դարցեալ Լիկօրնու որ դուրս ընիս, գաս Իզմիր,
այս է. յառաջ Պուրտու Ֆրար կու երեկս յետով Պուրտը
Լուենկ, յետով Մուենթը Բրիս,¹⁾ որ սար է: Դարցեալ
Մուենթը Բրիս²⁾ մին բարձր սար է, տեսիլք է տեսվել,
վասն այն³⁾ Դարցեալ Լիկօրնու մինչի Մուենթը Բրիս⁴⁾
ճի միւ է:

Մուենթը Բրիս⁵⁾ մինչի ժանար - դաղն զճԻ միւ է:
Դարցեալ ժանար - դաղն է գերմակ սարեր այ ծովի
միջում. մեծ սարն Աստուծոյ հրամանաւ սարն այրում
է. ծուխն երեկ:

Դարցեալ ժանար - դաղու մինչի Միսինայ ծ միւ
այ: Միսինայ մեծ աղայ է, որ պտուտն էճ միւ այ.
այս աղէս ել Խապանօլի այ:

Դարցեալ Միսինու քողազն որ դուրս ընիս, մինչի⁶⁾
Մուենթու բուռունն⁷⁾ եճ միւ այ:

Դարձեալ Հալար գնացողն Մուենթը - բուռունունն
կու շոկվի, դնայ դէպի աջ կողմն, գնայ Հալար:

Դարցեալ Մուենթու - բուռունու մինչի Չուխայ - աղէն
լ միւ այ:

Չուխայ - աղին մինչի Սաղզն զճԻ միւ այ. Սաղզն
աղայ է:

Սաղզին մինչի Ղարա - բուռունն ո միւ այ: Ղարա -
բուռունին մինչի Սանջաղ - բուռունն իջ միւ այ:
Դարցեալ Սանջախ - բուռունին մինչի Իզմիր ժբ միւ այ:

Դարցեալ Լիկօրնու որ գաս Իզմիրն, Պուրտու
Ֆրար, Պուրտու Լուենգ ձախ կու մնայ, Մուենթը Բրիս⁸⁾
աջ կողմն կու մնայ: Դարցեալ ժանար - դաղն աղէնողն

1) 2) 4) 8) Ձեռագրում՝ Կս:
3) , վայն:
5) Կսի:
6) միջի:
7) , բուռն:

1529

1736

ամէն աջ կողմն կու մնայ: Դարցեալ Միսինայ աջ կողմն կու մնայ Իզմիր եկողին: Դարցեալ Իզմիր եկողին Մունթը - բուռունն ձախ կողմն կու մնայ: Դարցեալ Չուխայ - աղէն աղայ է, կամ ձախ կու մնայ, կամ աջ: Դարցեալ Իզմիր եկողին Սաղզն աջ կողմն կու մնայ: Դարցեալ Իզմիր եկողին Միտիլի ձախ կողմն կու մնայ: Դարցեալ Լեկիւրնայ որ գաս Իզմիր, որ էլաւ ջամն ռզճ միլ ալ: Որ Ամսրղամու չուրի Իզմիր որ կանի ջամն տալիանու միլ զոջճի միլ, որ է 4870 միլ. այս է: Միլն ք աղաջ է: Դարցեալ որ ցամաքով գնացի, ծովով Լիլ. այս է:

Դարցեալ Իզմիրէն որ գաս Բուրսա, այս է ման- 13v

ձիւններն: Իզմիրէն գաս Մանասիայ:

Աստի Բալամուղն:

Աստի Բաշքալամայ:

Աստի Ղուռու - գօլչուկն:

Աստի Մանդահօր:

Աստի Սուսըղրի:

Աստի Ուլուբադ:

Աստի Թախտալու:

Աստի Բուրսայ: 1)

Դարցեալ Բուրսու մինչի Մօղանիայ՝ աղաջ ք: Մօ- 14r
ղանիայ կու մտնեն նավ, գնան Ըստամբուլ:

Դարցեալ Թողաթու որ ջոկեն, գնան Ըստամբուլ, այս է:

Թողաթու գաս մինչի Ղոյ - բաշին՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Թուրխալ՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Չանգալու բեն՝ աղաջ մին: Աստի մինչի Այնա - բազար՝ աղաջ ք:

Աստի մինչի Ամասեայ՝ աղաջ գ:

1) Հաջորդում ե Ե հավելագրութունն ուրիշ ձեռագագրով:

Աստի մինչի Մարզվան - օվասի, ի գէղն ժողուրդ-
քոյի՝ աղաջ գ՛:

Աստի մինչի Հաջի - քոյի՝ աղաջ գ՛:

Աստի մինչի Դիրաքլու - բելի՝ աղաջ մին: Աստի 14v

մինչի Օսմանջուգի կարմունջն՝ աղաջ ք՛:

Աստի մինչի Սարմաշուղ - դայէն կամ Հաջի - Համ-
գէն՝ աղաջ ք՛:

Աստի մինչի Դալու - դարվազի գետն անց կենայ՝
աղաջ ք՛:

Աստի մինչի Բաֆար - բելի՝ աղաջ մին: Աստի մին-
չի Թօսիայ՝ աղաջ ք՛:

Աստի մինչի Ինքոյի՝ աղաջ գ՛:

Աստի մինչի Ղարա - ջօրանն՝ աղաջ գ՛:

Աստի մինչի Չարքազլարն՝ աղաջ գ՛:

Աստի մինչի Համամլուի բօղազն՝ աղաջ ք՛: Աստի
մինչի Բայնդրլու՝ աղաջ ք՛:

Աստի գնայ, բելն անց կենայ, գնայ Գառադայ՝
աղաջ գ՛:

Աստի գնաս . . . - բելի,՝) անց կենայ, գնայ Չաղա- 15r
գօլի՝ աղաջ գ՛:

Աստի մինչի Պօլիայ՝ աղաջ գ՛:

Աստի մինչի Դագրման - դարասի՝ աղաջ գ՛:

Աստի մինչի Մտուլու՝ աղաջ գ՛:

Աստի մինչի Չովուջ - քոյի՝ աղաջ գ՛:

Աստի մինչի Թօրքաչիլարն՝ աղաջ գ՛:

Աստի մինչի Դարախչիլարն՝ աղաջ գ՛:

Աստի գնայ, բելն անց կենայ, գնայ Գէվիայ կար-
մունջն անց կենայ, գնայ Գէվիայ՝ աղաջ գ՛: Բուրսու
ճանապարհն աստ կու ջոկվին:

Աստի մինչի Սարունչին՝ աղաջ գ՛:

1) Ձեռագրում գնաս բառից հետո մի բառի տեղ է թողած.
այնպես դատարկ էլ մնացել է՝

Աստի մինչի Լճմիտն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Գայգայ-բիգ՝ աղաջ գ:

15v

Աստի մինչի Դարթալն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Ուսկուդարն՝ աղաջ գ:

Աստի նստի նավ, ք սնաթէն գնայ Ըստամբուր

Թողաթու մինչի Ըստամբուր, որ կանի ջամն և ման-

ծիլ. այս է:

Դարցեալ Գեվիայ որ ջոկեն, գնան Բուրսայ, այս է մանծիլն: Գեվիու գաս Մայքայջիլարն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Այարջին՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Ժէպի-շահրն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Քաստանայլարն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Բուրսայ՝ աղաջ գ:

Դարցեալ Բօլիու որ ջոկէն, խանդակին ճանապարհոյն գնան Ըստամբուր, այս է մանծիլն. Բօլիու գաս

16r

1)

Դարցեալ Օսմանջուկեն որ ջոկէս, գաս Դալու-քիրազին վերայ. Օսմանջուկէն գաս Համամուլ՝ աղաջ գ:

Աստի գաս դարավիրի տակի գեղն՝ աղաջ գ: Աստի

գաս Դալու-քիրազին զարշուի գեղն՝ աղաջ գ: Աստի

գաս Ամասիայ՝ աղաջ գ. գերայ Դիրաքու - բելն չտեսնուն:

Դարցեալ Զիման-բելու ճանապարհն այս է, որ Օթլու-բելումն կու ջոկեն. Օթլու-բելեն մինչի Զամալու՝ աղաջ գ:

16v

Աստի մինչի մեծ գետի կարմունջն անց կենայ, աղաջ գ:

Աստի մինչի մեծ չիմանն, բելի գլուխն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Օլուխլու - Փունդարն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Դարայ-Ժաղուբի գետի կարմունջն անցկենայ՝ աղաջ գ:

1) Հայտնորում են F, G հավելագրութուններն ուրիշ ձեռագրով:

Աստի մինչի բողագն, հայի գեղ կայ, հեռու է, աղաջ գ:

Աստի մինչի Աղ-շահր-օվասի, ի գեղն քրդանոց՝ աղաջ գ. այս է: Ընկաւ մեկն ճանապարհն:

Դարցեալ թէ որ ձորոջն գնան, այս է: Քրդանոցէն գաս Ղօլայ-հիսար՝ աղաջ գ. ամայ բանդեր այ: Աստի գաս Հաջի-Մուրագի բերդն՝ աղաջ գ: Աստի գաս Մուր-դասինու տակն՝ աղաջ գ:

Աստի գաս, բիւն անց կենան, գան Չօվուշ-օղլի մազարն՝ աղաջ ե. այս է: Ընկաւ ձորն Թոզանլու: 17r

Երևանայ գնաս Ղարսու վերայ, որ գնայ Առգոււմ, այս է: Յառաջ Երևանայ գնայ մինչի Եղվարթ՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Բաշ-ապարան, աղաջ գ:

Աստի մինչի Ալանգազի սարի կուշտն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի մեծ գետին վերայ Ղարսու՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Ղարսու բերթն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Գումբէթն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Դօշ-ղայէն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Քօրօղլու բերթի կուշտն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Խարաբա գեղին կուշտն գետին վրայ՝ աղաջ գ: 17v

Աստի մինչի Ժաքարադ կամ Հասան-ղալին՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Չօգան-դարէն կամ Բուլամաջն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Առգոււմ՝ աղաջ գ:

Դարցեալ Ագուլայ դուրս ընիս, որ գնաս Ըսպհան. այս է մանձիւներն:

Ագուլայ մինչի Երաստղն անց կենայ, աղաջ մէկ: Աստի մինչի Պղտիկ Իրու՝ աղաջ մէկ:

Աստի մինչի Հազրա-մէջիթն՝ աղաջ մին: Աստի մինչի Լիլաւ՝ աղաջ Բ:

Աստի մինչի Հաջիլարն՝ աղաջ Բ: Աստի մինչի Մեծ Իրու՝ աղաջ Բ:

Աստի մինչի Գիվրու սարի գլուխն՝ աղաջ մէկ:

Աստի մինչի Մուժուժար՝ աղաջ Բ:

18r

Աստի մինչի Սառ՝ աղաջ մին: Աստի մինչի Թար-
վեզու մեծ կարմուռնն՝ աղաջ Բ: Աստի մինչի Թար-
վեզ՝ աղաջ մէկ:

Դարցեալ Թարվեզու որ գնաս Ըսպհան, առաջի
մանձիլն այս է: Թարվեզու մինչի Վասմինջ՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Շիրլու քարվանսարէն՝ աղաջ Բ: Աստի
մինչի¹⁾ Հաջի-պղէն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Դիվիթլարն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Թուրքմանն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Միանայ՝ գ:²⁾

Աստի մինչի Ղափլանթու՝ աղաջ մին: Աստի մինչի
Սարչամն՝ աղաջ ե:

Աստի մինչի Նէքպայ. ³⁾

18v

Աստի մինչի Զանգուն՝ աղաջ Աստի մինչի
Շահու քարվանսարէն՝ աղաջ. . . Աստի մինչի Ղարայ-
բուլաղն, որ է Մուլթանիայ, ամա քաղաքն հեռու
այ .

Աստի մինչի Յիայ:

Աստի մինչի Հօռայփասին:

Աստի մինչի Խիարայ:

Աստի մինչի Սակզավայ:

Աստի մինչի Արասանկն ... Աստի մինչի Հջիբն:

Աստի մինչի Դանգն:

Աստի մինչի Սավայ:

Աստի մինչի Զաֆարաբադ:

19r

Աստի մինչի Ղում:

1) Զեռագրում՝ միյի:

2) Հասկացվում է աղաջ գ:

3) Զեռագրում աղաջները նշանակելու համար սեզ է թողած.
այնպես գատարկ էլ մնացել է:

Աստի մինչի Ղասոււմ:

Աստի մինչի Սինսին:

Աստի մինչի Քաշան:

Աստի մինչի Ղօհոու:

Աստի մինչի Աղա - Քամալն:

Աստի մինչի Մուշայխաու:

Աստի մինչի Գազ:

Աստի մինչի Ըսպհան:

Իարցեալ Քաշանայ որ գնաս, Նաթանձու վերայ 19v
գնաս Ըսպհան, այս է մանձիլն: Քաշանայ մինչի...¹⁾

21r

կու գնան. կայ որ գնալ չեն:

Ջուղայու մինչի Ղառղա - բաղարն՝ մին աղաջ: Աստի մինչի Նախջիվան քաղաք՝ գ աղաջ. ըռահտար կայ: 4:

Նախջիվանայ մինչի Գօզչի - դալասի մինարէն՝ մին աղաջ: Աստի մինչի Ղարաբաղի քարվանսարէն՝ Բ աղաջ: 3:

Ղարաբաղէն մինչի Ղարաբաղի ջուրն ու գօլն՝ Բ աղաջ: Աստի մինչի Շարուր Խալիֆայ - քանդին՝ մին աղաջ: 3:

Խալիֆու - քանդէն գետն անց կենսայ, գնայ Նորայ - շինիկու գեղն՝ կէս աղաջ: Աստի մինչի Քօւ - բուլաղն՝ Բ աղաջ: Աստի մինչի Սաղաբազ՝ մին աղաջ: 3:

Սաղաբազու մինչի Բոուլնն՝ կէս աղաջ: Աստի մինչի Գումբազի Ղրխ - այաղն՝ մին աղաջ: Աստի մինչի Ղենարն՝ մին աղաջ: 2||:

Ղենարէն մինչի Վեթու գետն՝ մին աղաջ: Աստի մինչի Աղ - բոուլնն՝ մին աղաջ: Աստի մինչի Դվին՝ մին աղաջ, կամ Արդաշէր: Աջ գնաս, Դվին է, ձախ գնաս, Արդաշէր այ, որ է Թօփրայ - դալէն: 3:

1) Հայորդուս են H, I հավելագրութուններն ուրիշ ձեռագրով: Ձեռագրի 20-րդ թերթը (20r ու 20v) ընկած է:

Իվինու մինչի Գառնու գետն՝ կես աղաջ: Աստի
մինչի Աղ-ժօխուչի գլուխն՝ մին աղաջ: Աստի մինչի
Երևան՝ մին աղաջ: 2:

Թարվեզու մինչի Ջուղայ՝ ժք աղաջ:

Ջուղու մինչի Երևան՝ իս աղաջ: 40:

1126 դեկտեմբերի ժը ումն Թարվեզ ես Աքուլեցի 21v
մղղսի Աղամիրի որդի Ջաքարէս գնացի Մարաղայ:
Մարաղու խան էր Աղայ-խանի տղայ Յուսէնյուլլի-
խան: Այս խանս Ադիլբէջանայ վէզիր Միրզայ-Իբրահիմի
աղջիկն է առած կին: Այս երկիրս մուղաղամ շատ ել
այ, շատ լաւ երկիր, բարիլի: Այս երկրումս լաւ բրինձ
կնի, որ Հնդստանու բրինձին յօքում կանի, որ չու-
րի Ըսպհան կու տանին արմազան: Լաւ բամբակ, շատ
չամիչ, շատ դօշաբ, շատ անթիւ թութուն դուս կու
գայ այս երկրիս: Այս երկրիս ելն կու գնայ Սահանդ-
դաղի: Սահանդու գ գետ այ գալիս այս երկիրս, որ
ամէն գետ Երասպինանէ սնալ պակաս է: Թարվեզու որ
դուս կու լինիս, դէպ յարաւ գնաս: Գնալով շրջի,
գայ յարեվել Մարաղայ: Ծոֆն աջ կողմն կու մնայ:
Մեծ ծով այ, ծովի միջումն մեծ սար կայ: Այս ծովիս
ջուրն շոր այ, ձուկն չկայ մէջն: Ծովի քնարն այնչափ
ջիւղիմայ է, ջազան, սասուղղ, որ մարդ կարիլ չէ
ծովին մօտանալ: Թարվեզու թէ այս երկիրնբրս¹⁾
խասիլ կու բերէն, ամէն Մարաղու երկրումն կու գոր-
ծէն: Այս ծովիս մէկ կողմն Ուրմի այ, մէկ կողմն Թար- 22r
վեզ ու Մարաղայ է: Այս ծովիս մեծութիւն այնպէս
այ, որ մին ձիաւոր ծ օր անջախ պտուտ գայ: Ահայ
մանձիլ գրեցի. այս է:

Թարվեզու մինչի Ըռասուվան դեղն՝ մին աղաջ:
Այս գեղս ձախ կու մնայ: Տէղս ըռահտար կայ: Աստի
մինչի Սարգարու՝ մին աղաջ. դասարայ²⁾ է: 2:

Սարդարու³⁾ մինչի Ըաստամարատ՝ գ աղաջ: Ըռս-

1) Ջեռագրում եկիրնես:

2) » դասար:

3) » Սարդարու:

տամայրադ ասելն այս է, որ Լոստամ-խանն տէղս
ամարաթ է շինած, կու գայ տէղս ավ: Լավ չիման
այ: Տէղս ըռահտար կայ: 3:

Աստի մինչի Քահրիզն՝ մին աղաջ: Տէղս ք ճանա-
պարհ կու բաժանէ. մինն աջ կու գնայ Գովգան, ձախ
կու գնայ Տուխուրղան: Աստի մինչի Գովգան՝ ք աղաջ.
դասարայ է: 3:

Գովգանու մինչի Աժղահայ-դարասի՝ կէս աղաջ:
Շատ ձոր այ, ք կողմն քար. հարամբանոց տեղ այ:
Աստի մինչի Խանխան՝ ք աղաջ ու կէս. դասարայ է: 6:

Խանխանու մինչի կշտի գետն, մին աչկէ կարմուն-
ջըն՝ կէս աղաջ: Աստի մինչի Ղարայ-բուռունլարն՝ մին
աղաջ: Աստ է սինօռն: Մինչի աստ Թարվեզու խանի
երկիրն այ: Աստի վայր՝ Մարաղու խանին է: Տէղս
Մարաղու խանին ըռահտար կայ:

Ղարայ-բուռունլարին մինչի Ալղոյի գեղն՝ աղաջ
ք: Աստի մինչի Խուրմագատ գեղն՝ աղաջ մին: Աստի
մինչի Լոսսաթն՝ աղաջ մին: Աստի մինչի Մարաղայ՝
աղաջ մին: Այս Լոսսաթս այս է, որ մին մեծ
թափայ է, քար: Գարն ծակել են, մտել մէջն, մա-
ղարայ, օթախնի շինած յին ժամանակաց: Ոմն Ֆոան-
գի վանք կասին, ոմն Թագաւորի ամարաթ կասին.
Աստուած գիտէ:

Թարվեզու մինչի Մարաղայ քաղաքն՝ ջամն ժք
աղաջ ու կէս:

Դարցեալ Լոստամարատու կշտին Քահրիզին մինչի
Տուխուրղան՝ ք աղաջ: Տուխուրղան մեծ դասարայ է.
Կ տուն հայ կայ, մին լաւ եկեղեցին ունին: Լաւ տէղ
այ. շատ թութուն դուս կուգայ: Եւ Տուխուրղան
Թարվեզու խանին այ:

Տուխուրղանու մինչի կշտի մեծ գետն, ք աչկէ
կարմունջն՝ կէս աղաջ: Աստի մինչի Սօմայ, հայի
գեղն՝ ք աղաջ: Այս գեղիս կշտին մեծ գետ ունի, ք

աչկէ կարմունջ ունի: Սօմայու մինչի Մարաղայ՝ գ
աղաջ:

Տուխուրղանու կու գայ Խուրմազատ գեղն, կու
խասնի ճանապարհն: Տուխուրղանու վերայ գնաս Մա-
րաղայ, ճանապարհն սարայ, դար ու դուս. Գօլգանու
վերայ՝ դուզայ. Բ աղաջ ավել սնալ է:

Դարցեալ Թարվեզու որ գաս Սարվարու, Սարղա- 23r
րու որ գաս Ըռստամարատ, թէ Մամաղան, թէ Խոս-
տրով-շայ, թէ Ուսկու, այս գ գեղս ամէն ձախ կու
մնայ: Այս է, որ ես Աքուլեցի Զաքարէս գրեցի:

[Յերկրորդ բաժին. ՈՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ. 1647—1681 թ.թ.]

§ 2 Յամի ՌՂԶ մարտի ամսոյն Ե - ումն Ագուլիս որ ես 41r
 Գրղունց Աղամիրի որդի Զաքարիայ այսօր Ագուլաց
 դուս վնացի, որ հոգին սուրբ Աստուած առաջնորդէ,
 որ ուր որ գնամք, թէ գիւղ և էթէ քաղաք թէ մտա-
 նիցեմ, կամ թէ գատիկ արարիցեմ, կամ թէ նշանաւոր
 բան կամ թէ օր հանդիբիցէ, գրիցեմ. պատճառն այս
 է. որ ով որ հարցնէ, սուրբ հոգին տացէ պատասխանին.
 այս է, որ կայ, յառջէն գրած է:¹)

§ 3 Յամի ռղգ մարտի ամսոյն Ե ումն Ագուլաց ես 41v
 Զաքարիայ այսօր դուրս ելայ Աստուծով: Սուրբ հոգին
 Աստուած առաջնորդե:

Յամի ռղգ մարտի ժգումն ես Զաքարիայ այսօր
 եկի Երևան Աստուծով:

Յամի ռղգ ապրիլ գումն Երևանայ այսօր ես Զա-
 քարիայ դուս ելայ Աստուծով:

Յամի ռղգ ապրիլի ժքումն Գոմաձոր ես Զաքա-
 րիայ գատիկ արարի Աստուծով:

Յամի ռղգ ապրիլի իառումն այսօր ես Զաքարիայ
 որ մտայ ի քաղաքն Առզուում, գումբուկչին էր Պետ-
 րոս չալաբին:

Յամի ռղգ մայիս իգումն որ Առզուումայ դուս
 ելայ Աստուծով:

Յամի ռղգ մայիս իէումն Աշղալումն որ համբար-
 ձում արարի Աստուծով:

Յամի ռղգ յունիս ժգումն այսօր եկի Թողաթ Աս-
 տուծով:

Յամի ռղգ յունիս իառումն որ Թողաթու դուրս
 ելայ Աստուծով:

1) Հաջորդում է Տ հավելագրությունն ուրիշ ձեռագրերով:

ԶԱԲԱՐԻԱ ԱԳՈՒԼՅՑՈՒ ՈՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

**Յամի ռզգ յուլիս ի նուան վարդավառ նիֆ արարի 42ր
Աստուծով:**

**Յամի ռզգ յուլիս լուան այսօր իզմիր մտայ Աս-
տուծով:**

**Յամի ռզգ օգօստոսի զուան որ իզմիրէն դուրս եկի
Աստուծով:**

**Յամի ռզգ օգօստոսի ժէուան այսօր եկի Բուրսա
Աստուծով:**

**Յամի ռզգ սեփտեմբերի ժբուան սուրբ խաչ Բուր-
սայ արարի Աստուծով:**

**Յամի ռզգ նոյմբերի ժուան Բուրսու դուրս ելայ
Աստուծով:**

**Յամի ռզգ նոյմբերի ժաուան եկի Մօզանայ, մը-
տայ նազ Աստուծով:**

**Յամի ռզգ նոյմբերի իզուան որ եկի Հստամբօլ
Աստուծով:**

**Յամի ռզգ դէքտեմբերի իթուան ես Զաքարիայ որ
ջրաւրհնեաց բարեկենդան Հստամբօլ արարի Աստու-
ծով:**

Յամի ՌՂԷ յուևվարի զ, օրն եղբ, որ ես Չաքա- 42v
րիայ ջրաւընիք Հստամբօլ արարի Աստուծով:

Փետրվարի ծգումն Հստամբօլ բուն բարեկենդան
աբարի ես Չաքարիայ:

Ապրիլ բունն Հստամբօլ ես Չաքարիայ զատիկ
արարի Աստուծով:

Մայիս ծառնն Հստամբօլ ես Չաքարիայ համբար-
ձում արարի Աստուծով:

Յուլիս քունն Հստամբօլ ես Չաքարիայ վարդավառ
արարի Աստուծով:

Օգոստոս ծգումն Հստամբօլ ես Չաքարիայ աստուա-
ծածին արարի Աստուծով:

Սեպտեմբերի ծէումն Հստամբօլ ես Չաքարիայ
սուրբ խաչ արարի Աստուծով:

Նոքտեմբերի ծէումն: Հստամբօլ ի թագաւորութեան
սուլթան Իբրահիմին, որ ժէնգիչարին, ըսպահին կռիւ
տվին Հստամբօլու միջումն, շատ մարդ կոտորեցաւ
ըսպահունանէ. այս պատճառէս,

* որ ուզում ին, թէ թագաւորն
սպանին, թէ զուլի ուլուֆայ չէ տալիս.
զերայ ըսպահին թագաւորն ուզում էն,
ժէնգիչարին՝ թագաւորն ուզում չէր: Վասն 43r
այս պատճառէս շատ արիւնհեղութիւն արա-
րին Հստամբօլու մինջումն: Ախր վերջն
սուլթան Իբրահիմ թագաւորն խելոզեցին,
իւր մեծ որդին թախտ նստուցին՝ անունն
սուլթան Մահամադ: Սուլթան Իբրահիմն էր
իւն տարու. սուլթան Մահամադն որ թախտ
նստավ Հստամբօլ, սայ էր ք տարեկան:

**** ԹՎԻՆ ՈՂԷՈՒՄՆ ՈՂ ԹԷ մին օրի էր կռիվն, այլ մինչի ի օր աղմուկ կէր քաղաքումն: Ապայ թագաւորն խէղդեցին, տղէն նստաւ թագաւոր՝ անունն սուլթան Մահամադ: Այս սուլթան Մահամադս շատ երկիր առաւ, թէ Գրիտն, թէ Կամենից: Սայ այնչափ կռիւ տվեց, թէ իւր ասկարին, թէ այլ թագաւորաց մարդ սպանվեց, որ ծովի ավազին համարք ունի, սորայ ջառված մարդին համար չունի: Մնաց մինչի թվին Ռելբումն օսմանցու ճարն կտրեց, բերին սուլթան Մահամադ հավս արին, դրին զաֆագում. սորայ ախպէրն, որ է անունն Սլէման, սայ դրին թագաւոր. որ ֆրանկն մինչի Սօֆիայ առաւ: Ահայ թագաւորն սուլթան Սլէյման այ, սուլթան Մահամադ զավագում:**

Յամի ՌՂԸ յունվարի գումն Ըստամբօլ ես Չաքա- 43v
րիայ ջրաւրհնիք արարի Աստուծով:

Փետրվարի գումն Ըստամբօլ ես Չաքարիայ ըուն
բարեկենդան արարի Աստուծով:

Մարտի իեռումն Ըստամբօլ ես Չաքարիայ գատիկ
արարի Աստուծով:

Ապրիլ ժքումն Ըստամբօլու ես Չաքարիայ որ դուրս
եկի Աստուծով:

Մայիս գումն Հաջիհամգումն ես Չաքարիայ համ-
բարձում արարի Աստուծով:

Մայիս ժգումն եկի Թողաթ Աստուծով:

Մայիս ժքումն Թողաթու դուրս ելաք Աստուծով:

Մայիս լումն եկի Առգում. ժգ օր կացաք:

Յունիս ծառումն որ Ազգումայ դուրս եկի Աստուծով:

Յունիս իեռումն Ղարսու վերայ եկի Երևան:

Յամի ոգք յունիս իեռումն Երևանայ, ես Չաքարիայ 44r
դուրս եկի Աստուծով:

Յունիս լումն ես Չաքարիայ եկի Ագուլիս Աստու-
ծով:

Յուլիս մէկումն Ագուլիս ես Չաքարիայ վարդա-
վառ արարի Աստուծով:

Օգոստոս մէկումն Ագուլաց ես Չաքարիայ որ դուրս
ելայ:

Օգոստոսի գումն ես Չաքարիայ եկի Թարվեզ Ար-
գանուն հետ:

Օգոստոսի ծումն Թարվեզու դուրս ելայ Աստուծով:

Օգոստոսի ժգումն Հաջիադումն ես Չաքարիայ աս-
տվածածին արարի:

Սեփտեմբերի ժեռումն ես Չաքարիայ որ եկի Ըսպհան քաղաք Աստուծով:

Նոյմբերի ժգումն ես Չաքարիայ որ Ըսպհանայ դուրս եկի Աստուծով:

Նոյմբերի ժըռումն եկի Քաշան:

Նոյմբերի իեռումն Քաշանայ դուրս եկի:

Դէքտեմբերի ժըռումն եկի Թարվեզ Աստուծով:

Դէքտեմբերի իեռումն Թարվեզու դուրս եկի:

Դեքտեմբերի իթումն բարեկենդան Պզտիկ Իրու արարի Աստուծով:

Դէքտեմբերի լումն եկի Ապուլիս Արզանուն յետ:

Յամի Ռշթ յունվարի զունն Ագուլիս ես Ջաքա- 44v
բիայ ջրաւրհնիք արարի Աստուծով:

Փետրվարի իգունն Ագուլիս ես Ջաքարիայ բուն
բարեկենդան արարի:

Մարտի մէկունն Ագուլաց ես Ջաքարիայ դուրս
ելայ Աստուծով յիտ Արգանուն:

Ապրիլի ժգունն ես Ջաքարիայ եկի Առզուում Աս-
տուծով:

Ապրիլ ժգունն Առզուում ես Ջաքարիայ գատիկ
արարի Աստուծով:

Մայիս իգունն Առզուում ես Ջաքարիայ համբար-
ձում արարի Աստուծով:

Յունիս իունն Առզուումայ ես Ջաքարիայ որ դուրս
ելայ Արգանուն յիտ:

Յուլիս ժունն եկինք Թողաթ. ք օր կացինք Աստու-
ծով:

Յուլիս իաունն Թուրխալ ես Ջաքարիայ վարդա-
վառ արարի Աստուծով:

Յուլիսի իբունն հասանք Չանգալու բէն: Գալ գի-
շերն բուրսցի Թայիր չալարին շոկվեցաւ, թէ գնայ
Մարուջայ, վերայ տվին, Բօռ ախպիւրներունն սպանե-
ցին. քիչ մի դատ տարան:

Յամի ողթ օգոստոսի ժգունն ես Ջաքարիա եկի 45r
Ըստամբօլ:

Օգոստոսի ժըունն Ըստամբօլ ես Ջաքարիայ աստու-
ուածածին արարի Աստուծով:

Սեփտեմբերի ժեռւմն Ըստամբօլ ես Չաքարիայ սուրբ խաչ արարի Աստուծով:

Դէքտեմբերի քումն Ըստամբօլ ես Չաքարիայ սուրբ Յակոբին բարեկենդան արարի Աստուծով:

Դէքտեմբերի իբրումն Ըստամբօլ ես Չաքարիայ, որ ջրաւրհնեաց բարեկենդան արարի Աստուծով:¹⁾

-

1) Հաջորդում ե T հավելագրութիւնն ուրիշ ձեռագրով:

§ 4 Յամի ՌՃ յունվարի զուկն Ըստամբօլ ես Չաքարիայ Զրաւրհնիք արարի Աստուծով:

Փետրվարի քուկն Ըստամբօլ ես Չաքարիայ բուն բարեկենդան արարի Աստուծով:

Մարտի ժգուկն Ըստամբօլու ես Չաքարիայ որ յես Արզանուն դուրս եկինք Աստուծով:

Մարտի լուկն Բայնդրլու ես Չաքարիայ որ զատիկ արարի Աստուծով:

Ապրիլ ժգուկն ես Չաքարիայ որ եկինք Թողաթ Աստուծով:

Ապրիլ իքուկն որ Թողաթու դուրս եկի ես Չաքարիայ Աստուծով:

Մայիս բուկն Ալաշիր-օվասի ես Չաքարիայ համբարձում արարի:

Մայիս Յգուկն ես Չաքարիայ որ եկի Առզուում Աստուծով:

Մայիս իէուկն ես Չաքարիայ որ Առզուումայ դուրս եկի:

Յունիս ժեուկն ես Չաքարիայ եկի Երեան Դարսու վերայ:

Յուլիս զուկն Երեան ես Չաքարիայ վարդավառ արարի Աստուծով:

Յուլիս բուկն Երեանայ ես Չաքարիայ դուրս ելայ Աստուծով:

Յուլիս ժքուկն ես Չաքարիայ որ եկի Թվլիս, զառաւիտանէն Թվլիս Ըստամիտան էր: Չառարին էր խօջայ Բէհրուղ:

Յամի ոճ օգօստոս ժաուկն որ Թվլիս մեծ սէլ եկաւ: 46ք

Օգոստոս ժեռումն ես Չաքարիայ աստուածածին
Թլլիս արարի Աստուծով:

Օգոստոս Իռումն Թվլիսու ես Չաքարիայ դուրս եկի
Աստուծով:

Սեփտեմբերի եռումն ես Չաքարիայ Արզանուն յետ
եկի Այուլիս:

Սեփտեմբերի ժգումն սուրբ խաչ Այուլիս արարի
Աստուծով:

Նոքտեմբերի գումն Այուլաց ես Չաքարիայ դուրս
ելայ Աստուծով:

Նոքտեմբերի էռումն ես Չաքարիայ եկի Թարվեզ, Թէ
ես Չաքարիայ իմ եխպայր Սիմոնն Թարվեզ այն տա-
րին էր, որ Թարվիզու խանն էր Դալու Ալիզու լիխան
էր, որ Սիմոնին շատ ազատ էր տված վասն հաւատի
կողմանէ. Աստուած փրկեաց:

Նոքտեմբերի Իռումն ես Չաքարիայ իմ եխպայր
Սիմոնի հրամանաւ որ Թարվեզու դուրս եկի:

Նոյմբերի եռումն ես Չաքարիայ եկի Երևան. զե-
րայ եխպայր Սիմոն պարտք էր տված Հալայբէկի
տղայ ուզրաշի Ալահվերդի բէկին: Եկի Երևան, փող
չտվեց: Սիմոն եկաւ Երևան, ես դուրս եկի:

Դէքտեմբերի Իեռումն ես Չաքարիայ եկի Այուլիս
Աստուծով:

Յամի ՌՃԱ յունվարի զումն Ագուլիս ես Չաքա- 46v
րիայ շրաւրհնիք արարի Աստուծով:

Մարտի մէկ Ագուլիս ես Չաքարիայ ըուն բարե-
կենդան արարի Աստուծով:

Մարտի եռումն ես Չաքարիայ որ Ագուլաց դուրս
ելայ Աստուծով:

Մարտի քումն ես Չաքարիայ որ այսօր եկի Թար-
վեզ Աստուծով:

Ապրիլ ժգումն ես Չաքարիայ որ Թարվեզու դուրս
ելայ Աստուծով:

Ապրիլ ժէումն ես Չաքարիայ որ եկի Ագուլիս Աս-
տուծով:

Ապրիլ ժքումն ես Չաքարիայ Ագուլիս որ զատիկ
արարի Աստուծով:

§ 5 Թվին ռեա մայիսի զումն Ագուլիս այսօր ես Չա- ibid.
քարիայ իմ հօրեխպօր որդի տէր Մելքումին հետ գնա-
ցի Տաթևու անապատն ուխտ: Այս անապատիս հայրն
էր Արիստակէս վարդապետն Տատէվացի: 1191:

§ 6 Մայիս իէումն Ագուլիս ես Չաքարիայ համբար- ibid.
ձում արարի:

Յուլիս մէկումն Ագուլիս ես Չաքարիայ որ դուրս
ելայ Աստուծով:

Յուլիս եռումն ես Չաքարիայ որ եկի Թարվեզ Աս-
տուծով:

Յուլիս իաումն ես Չաքարիայ որ Թարվեզու դուրս
ելայ Աստուծով:

Յուլիս իեումն ես Չաքարիայ եկի Ագուլիս վարդա-
վառ կիրակի օրն:

Օգոստոսի ֆունն Ագուլաց եւ Չաքարիայ դուրս
ելայ Աստուծով:

Օգոստոսի ժգունն եւ Չաքարիայ եկի Երևան Աս-
տուծով:

Օգոստոսի ժգունն եւ Չաքարիայ Երևանայ դուրս
ելայ Աստուծով:

§ 7 Յամի ռճա օգոստոսի ժեունն եւ Չաքարիա աստուա- 47r
ծածին Աղջաղալունն արարի Աստուծով:

Օգոստոսի իսունն եւ Չաքարիայ որ եկի Առզուում
Աստուծով:

Սեփտեմբէրի ժֆունն եւ Չաքարիայ շատ ջումիա-
թով գնացինք Առզոււմայ վանքն ուխտ:

Հօքտեմբերի ժըունն եւ Չաքարիայ Առզոււմայ
դուս եկի:

Նոյմբերի մէկունն եւ Չաքարիայ եկի Երևան Աս-
տուծով:

§ 8 Յամի ռճաունն նոյմբէրի մէկունն եւ Չաքարիայ ibid.
Առզոււմայ եկի Երևան, թէ իմ հայր Աղամիրն Ագու-
լաց եկած Երևան, թէ գնում եմ Երուսաղէմ. գնաց
Երուսաղէմ: Դարցհալ յամի ռճք հունիս լունն որ իմ
հայր Աղամիրն Երուսաղեմայ եկաւ Ագուլիս:

§ 9 Նոյմբերի եունն եւ Չաքարիայ Երևանայ դուրս ibid.
եկի:

Նոյմբերի ըունն եւ Չաքարիայ եկի Ագուլիս Աս-
տուծով:

Նոյմբերի ժգունն եւ Չաքարիա Ագուլաց դուրս
ելայ:

Նոյմբերի ժէունն եւ Չաքարիայ եկի Թարվեզ:

Դէքտեմբերի ժունն եւ Չաքարիայ Թարվեզու դուրս
ելայ:

Դէքտեմբերի ժգունն եւ Չաքարիայ եկի Ագուլիս
Աստուծով:

§ 10 Յամի ՌՃԲ յունվարի զունն Ազուլիս ջրաւրհնիք Ազուլիս արարի ես Չաքարիայ Աստուծով:

Յունվարի ժզունն Ազուլիս ես Չաքարիայ որ դուրս ելայ:

Փետրվարի ժունն ես Չաքարիա որ եկի Առզուում Աստուծով:

Փետրվարի իունն Առզուում ես Չաքարիայ բուն բարեկենդան արարի:

Ապրիլ ժունն Առզուում ես Չաքարիայ զատիկ արարի:

Մայիս ժքունն Առզուում ես Չաքարիայ համբարձում արարի:

Յունիս մէկունն Առզուումայ ես Չաքարիայ որ դուրս ելայ Աստուծով:

Յունիս ժ մէկունն եկի Երևան ես Չաքարիայ. Սիւմոնն տեղս էր:

Յունիս ժզունն Երևանայ ես Չաքարիայ, Սիւմոն դուրս էլաք:

Յունիս ժէունն ես Չաքարիայ, Սիւմոն եկինք Ազուլիս Աստուծով:

§ 11 Յուլիս ժունն Շահարաս Թագաւորէն Աղայ Լաթիֆ *ibid.*
անուն խաղում եկաւ Ազուլիս, ժզ հայի տղայ, ախչիկ գրեց, ապա ոչ մինն չտարաւ: Աստուծով պրծաւ:

§ 12 Յուլիս ժէունն Ազուլիս ես Չաքարիայ վարդալաւ *ibid.*
արարի:

§ 13 Յամի ռճբ յուլիս իզունն Երևանայ խան էր Լա- 48r
լայրէկի տղայ Մահամադղուլի - խանն. Թագաւորի հրամանաւ գինին դաղաղայ ելաւ. այսօր խանիցն դարուղայ Գեղաւ Հիմաթրէկն, գինուն մուչուլգայ առեց:

**Ապա զ, է ամիս քաշաւ, վարթարաւ ելաւ Աստուծով:
Օգոստոսի ժգումն Ազուլիս ես Չաքարիայ աստուածածին արարի:**

Սեփտեմբերի ժառումն Ազուլիս ես Չաքարիայ սուրբ խաչ արարի Աստուծով:

Դեքտեմբերի իջումն Ազուլիս ես Չաքարիայ որ ջրաւրնեաց բարէկենդան արարի աստուծով:

*** Ես Չաքարիա յին գրոց մէջն տեսայ, որ գրած էր, թէ Գրիգոր Տաթևացուն զալն որ վարդապետ էլաւ, թվին քնիզումն եղև: 846:**

Յամի ՌՃԳ յունվարի գումն ես Չաքարիայ շրաւրհ- 48v
նիք Ագուլիս արարի Աստուծով:

Յունվարի Իքունն Ագուլիս ես Չաքարիայ որ հար-
սանիք արարի. որ էի ամաց քսանի չորից:

Մարտի Իգունն Ագուլիս ես Չաքարիայ որ զատիկ
արարի Աստուծով:

Մայիս Բունն Ագուլաց ես Չաքարիայ դուրս էլայ:

Մայիս գումն Նախջիվան ես Չաքարիայ համբար-
ձում արարի:

Մայիս Քունն ես Չաքարիայ որ եկի Երևան:

Մայիս Իունն որ Ագուլաց շատ ջումիաթ եկին
Երևան Մահամադղուլի խանն գանգադ վասն դարու-
ղին ձեռացն Ուղուրլուբէկին:

Յունիս մէկունն Երևանայ ես Չաքարիայ դուրս
ելայ:

Յունիս Եունն ես Չաքարիայ որ եկի Ագուլիս:

Յունիս Իեունն Ագուլիս որ տունն մին մարդ դուս
ելան, գնացին Թարվեզ, որ գնան շահն Լալայբէկի
տղայ Մահամադղուլի խանին ձեռացն գանգատ: Որ
սայ էր Երևանայ խան:

Յամի ռեզ հուլիս ժեունն Ագուլիս ես Չաքարիայ 49r
որ Մասէհինց Կիրակոսէն մայա վեր առի Աստուծով:

Օգոստոսի մէկունն ես Չաքարիայ Ագուլաց դուրս
ելայ:

Օգոստոսի Բունն Լիլաւ յետի ժամուն, օրն չորեք-
շաբթի, խաւարեցաւ արեգակն. Յինն նոր ծնունդ.
այնպէս խաւարեցաւ, որ աստղն երևեցաւ:

Օգոստոսի գումն ես Չաքարիայ եկի Թարվեզ:

*Սեփտեմբերի զունն ևս Չաքարիայ թարվեզու դուս
եկի:*

Սեփտեմբերի էունն ևս Չաքարիայ եկի Ազուլիս:

*Սեփտեմբերի ժզունն Ազուլաց ևս Չաքարիայ գուս
եկի:*

Հոքտեմբերի ժէունն ևս Չաքարիայ եկի Առզուում:

*Հոքտեմբերի թզունն Առզումայ ևս Չաքարիա դուս
եյայ:*

Դեքտեմբերի ժըունն ևս Չաքարիայ որ եկի Իզմիր:¹⁾

§ 14 Յամի ԹՃԴ յուսմարի զուսնս ես Ջաքարիայ ջրաւրհ- 49v
նիք Իզմիր արարի Աստուծով:

Փետրվարի Իեռննս Իզմիր ես Ջաքարիայ բուն բա-
րեկենդան արարի:

Մարտի զուսնս ես Ջաքարիայ որ Իզմիրէն դուս
եկի, որ պնաք Բուրսայ: Հենց որ Իզմիրէն դուրս
եկի, սելաւի ըռաստ եկինք: Շան հալ քաշեցի: Աս-
տուած զմեզ փրկեաց ողողի տանելու:

Մարտի ժըռննս ես Ջաքարիայ եկի Բուրսայ յԱս-
տուծով:

§ 15 Թվին ոեզ մարտի Իեռննս էջմիածնունն որ Փիլի- 50r
պոս կաթուղիկոսն վախճանեցաւ, եղաւ սուրբ Հռփ-
սիմէ եկեղեցին ի կողմն յուսուսային: Սայ էր կ ա-
մաց: Սորայ փոխարէն աթոռ նստաւ Հակոբ կաթուղի-
կոսն Ջուղայեցի:

§ 16 Ապրիլ քուննս ես Ջաքարիայ որ Բուրսու դուս եկի: 49v

Ապրիլ ժեռննս ես Ջաքարիայ զատիկ Դարախշիւա-
րունն արարի: Շահենց զատիկ մարդ ոչ անէ. զերայ
Գեվիու բարցին զատիկ կիրակի օրն, հենց որ տվինք
բելն Սարուջայ, Թօքմիշ ելան կարաւանի վերայ. Բ
մարդ մեաւ, է, ք մարդի ժարայ տվին:

Մայիս Իքուննս ես Ջաքարիայ եկի Թողաթ Աստու-
ծով:

Մայիս Իզուննս Թողաթ ես Ջաքարիայ համբարձում
արարի:

Մայիս լուննս ես Ջաքարիայ Թողաթու դուրս ելայ 50r
Աստուծով:

Յունիս ֆզուննս ես Ջաքարիայ եկի Ապղուս Աս-
տուծով:

Յուհիս իռնն Ազգուսմայ ես Չաքարիայ որ դուքս
ելայ Աստուծով:

Յուլիս իռնն ես Չաքարիայ եկի Ազուլիս Աստու-
ծով:

Յուլիս իբունն Ազուլիս ես Չաքարիայ վարդավառ
արարի:

Սեփտեմբերի ժբունն Ազուլաց ես Չաքարիայ դուրս
ելայ:

Սեփտեմբերի ժեունն ես Չաքարիայ եկի Թարվեզ
Աստուծով:

Հոքտեմբերի բունն Թարվեզու ես Չաքարիայ դուրս
ելայ:

Հոքտեմբերի ժաունն ես Չաքարիայ եկի Ազուլիս
Աստուծով:

Հոքտեմբերի ժզունն Ազուլաց ես Չաքարիայ դուս
ելայ:

Դեքտեմբերի ժբունն հս Չաքարիայ եկի Թողաթ:

§ 17 Թամի ՌՃԵ յունվարի գումն թողաթ ես Չաքա- 50v
րիայ որ ջրաւրհնիք արարի Աստուծով:

Փետրվարի ժեռումն թողաթ ես Չաքարիայ լուն բա-
րէկենդան արարի:

Փետրվարի իառումն թողաթ որ այսօր Սէիդ Ամադ
փաշէն հկաւ ժբռ ձիաւոր յետն, զերայ ջալալի էր: Շատ
դրամ առաւ քաղաքէն: Մեք քանի բազրկան այսօր
գոխտուկ դուրս հլաք, փախաք, թէ ըոնեն ոչ, կամ թէ
փոզ ուզեն:

Ապրիլի եռումն ես Չաքարիայ եկի Ազուլիս Աստու-
ծով:

Ապրիլ գումն ես Չաքարիայ գատիկ Ազուլիս արարի:
Ապրիլ իբռումն ես Չաքարիայ Ազուլաց դուրս ելայ:
Մայիս ժեռումն համբարձում ես Չաքարիայ Ղոռա-
փասին արարի:

Մայիս իթումն ես Չաքարիայ եկի Ըսպհան:

Յունիս քումն Ջուղու անապատն շինում էին: Այ-
սօր կաթողիկի թաղն տվին. շատ խալաթ եկաւ:

Յուլիս ժգումն ես Չաքարիայ վարդավառ Ըսպհան
արարի, Ջուղայ:

Յուլիս իգումն ես Չաքարիայ որ Ըսպհանայ դուրս 51r
ելայ Աստուծով:

Օգոստոսի ժեռումն Ղարաբուլաղումն ես Չաքարիայ
աստուածածին արարի:

Օգոստոսի իբումն ես Չաքարիայ եկի Թարվեզ. եխ-
պայր Սիմոնն տէղս եր:

Սեփտեմբերի գումն ես Չաքարիայ Սիմոնին յետ
Թարվեզու դուրս ելայ:

*Սեփտեմբերի զունն ևս Չաքարիայ, Սիմոն եկինք
Ազուլիս:*

*Հոքտեմբերի իէունն ևս Չաքարիայ Ազուլայ դուրս
ելայ:*

*Նոյմբերի ժաունն ևս Չաքարիայ եկի Առզուում
Աստուծով:*

*Նոյմբերի իունն ևս Չաքարիայ Առզուումայ դուրս
ելայ:*

*Դէքտեմբերի ժունն ևս Չաքարիայ եկի Թոզաթ
Աստուծով.¹⁾*

¹⁾ Հաջորգում և V հավելագրութիւնն ուրիշ ձեռագագրով:

Յամի ՌՃԶ յունվարի զունն ես Զաքարիայ ջրաւրն-
նիք Թողաթ արարի Աստուծով:

Փետրվարի ծղունն Թողաթ եկաւ Ըստամբօլու խօնդ-
քարէն էլլի, անունն Իսմայիլ աղայ, որ գնալ պիտէր
Ըսպհան շահն: Այս է:

Փետրվար ծեռնն. Շահարատէն էլլի Լը գնացել
խօնդքարն, այսօր եկաւ Թողաթ. անունն էր Քալբալի-
ղուլի սօլիման: Զ օր Թողաթ կացին, Բ էլլին միայտեղ
Իրարաքրու վերայ գնացին, որ գնան շահն: Վերջն
Աստուած գիտէ:

Փետրվարի Իեռնն, օրն ուրբաթ, Սիմոն վարդապե-
տրն վաղջանեցաւ. ջուղայեցի էր. ավիլ անունն Ան-
արմաթ էր: Եկեալ էր աստ վասն քարոզ ասելու:

Մարտի Իթունն Թողաթ ես Զաքարիայ զատիկ
արարի:

Յուլիս եունն Թողաթ ես Զաքարիայ վարդավառ
արարի:

Յուլիս ըունն Թողաթու ես Զաքարիայ որ դուրս
ելայ:

Յուլիս Իթունն ես Զաքարիայ եկի Առզոռւմ Աստու-
ծով:

Յամի սեզ օգոստոսի ծունն ես Զաքարիայ Առզոռու-
մայ դուրս ելայ:

Օգոստոս ծքունն ես Զաքարիայ եկի Երևան, թէ
յոմ եխպայր Սիմոնն ուզրաչի Ալանվերդի բէկինանէ
պրծած. գերալ ծ տարի էր, որ սորայ պարտք էր
տված:

Օգոստոսի Իեունն ես Զաքարիայ եխպայր Սիմոնին
յիտ Երևանայ դուրս ելայ:

*Օգոստոսի լուսն սիայտեղ եկինք Ագուլիս:
Հոքտեմբերի գունն ես Չաքարիայ Ագուլաց դուրս
ելայ Աստուծով:*

*Հոքտեմբերի փունն ես Չաքարիայ ուր եկի Թարվիզ
Աստուծով:*

*Նոյմբերի ժգունն ես Չաքարիայ Թարվիզու դուրս
ելայ:*

*Նոյմբերի ժգունն ես Չաքարիայ եկի Ագուլիս
Աստուծով:*

*Դեքտեմբերի գունն ես Չաքարիայ Ագուլաց դուրս
ելայ:*

*Դեքտեմբերի ժեունն ես Չաքարիայ Երևանայ դուրս
ելայ Աստուծով:¹⁾*

Յամի ԹՃԷ յունվարի զուճն Գումայձոր ևս Չաքա- 52v
քիայ ջրաւրհնիք տեղս արարի Աստուծով:

Յունվարի Էռուճն ևս Չաքարիայ եկի Աստուծում Աս-
տուծով:

Փետրվարի Իսուճն Աստուծում ևս Չաքարիայ լուն
րարէկենդան արարի:

Ապրիլ ժառուճն Աստուծում ևս Չաքարիայ զատիկ ա-
րարի:

Յունիս Իեռուճն Աստուծայ ևս Չաքարիայ դուրս
ելայ Աստուծով:

Յուլիս ժքուճն ևս Չաքարիայ եկի Թողաթ վարդա-
վառ կիրակի որն:

Օգոստոս ժեռուճն ևս Չաքարիայ աստուածածին
Աջիսուվուճն արարի:

Սեփտեմբերի ժառուճն ևս Չաքարիայ եկի Իգմիր
Աստուծով:

Սեփտեմբերի ժքուճն ևս Չաքարիայ Իգմիր այսօր
մտայ նավ, որ Աստուծով գնաք Վենետիկ: Նաւն էր
Ֆէլամիկ, անուն նավին Մարգանդ Լիօնը: Աստուած
բարին աջողի՞:

Սեփտեմբերի Իքուճն նափն հասաւ Մութուն - բու-
ռունն. է նավ Տարաբուլուս հէռու երեքցաւ, գալիս
էին, թէ մեր նափն առնու: Խօ Աստուած մեզ ողորմե-
ցաւ. քամի վեր կացաւ, մեր նաւն պրծաւ, փախաւ
Աստուծով:

Նոքտեմբերի ժզուճն նաւն հասավ Վենետիկ Աս-
տուծով:

Յամի ոճէ հոքտեմբերի ժեռուճն Վենետիկ նավին 53r
Իէ հայ, թող զՓոանդ, ամենեքեան թուջին հրամա-

նաւն տարան հին նազարաթն, տվին մինչի ի օր նազարաթ:

Նոյմբերի ի եռումն նազարաթն թա՛մամեց: Այսօր զմեզ ամեն զուրս տարան: Ես Ջաքարիայ որ եկի վենետիկ քաղաք Աստուծով:

§ 18 **Յամի ՌՃԸ յունվարի 9, տրէ մէկ, արամ ԻԲ, օրն** 53v

Եշաբթի, ես Չաքարիայ ջրաւրհնիք Վենետիկ արարի:

Յունվարի Իեռնն ես Չաքարիայ Վենետիկէն այսօր դուրս ելայ Աստուծով, որ ցամաքով գնանք Ամսրդամ:

Փետրվարի ժգումն ես Չաքարիայ բուն բարէկենդան Ալաման ի քաղաքն Լիմբորքումն արարի Աստուծով:

Փետրվարի Իունն ես Չաքարիայ այսօր եկի Յէլայմէնք ի քաղաքն Ամսրդամ, որ է աննման:

Ապրիլ գումն ես Չաքարիայ գատիկ Ամսրդամ արարի:

Մայիս մէկումն Ամսրդամ այսօր ըստամբայ, որ է գիր դուրս եկաւ, թէ Իսպանոլի թագաւորին աղչին սովին Պոանգասիսի թագաւորի աղին, որ բարիչեցին. զերայ կասին, թէ չ տարի այ, որ կոխ էին անում: Այս է:

Յամի 16ք մայիս Իգումն ես Չաքարիայ Ամսրդամ 54x
մու գնացի Լէյքայ քաղաք, եկի Հառլում քաղաք, Բօրէն յետնայ այլվի եկի Ամսրդամ:

Յունիսի ժքումն ես Չաքարիայ Ամսրդամ գիշերն եսնաթ, ցիբկն յժք սնաթ տէսայ:

Յունիս Իսումն Ամսրդամ եկին, մուշտուղ բերին, թէ Հնդստանու ք նալ եկաւ Ամսրդամ:

Յուլիս գումն Ամսրդամ ես Չաքարիայ տեսայ, որ մէկ արծաթէ ջահ տարան, Մուսկովի թագաւորին համար տարան, որ էր բոբեծը Ֆունդ արծաթ, ե Ֆունդ ոսկի, որ ջուր էր տված, որ էր աննման. որ կանի Գիւր լիդր խոնդքարի լիդր արծաթ:

*Սեփտեմբերի ժառանգն ես Զաքարիայ սուրբ խաչ
Ամսրդամ արարի:*

*Նոյմբերի ժբունն ես Զաքարիայ որ Ամսրդամայ
դուրս ելայ, որ ծովով գամ Լիկորնայ, նավի անունն
Զուստից:*

*Դեքտեմբերի գունն Թէսլու Յիս նավ մին տեղ վեր
կացինք Աստուծով:*

*Դէքտեմբերի իբունն ջրաւրհնեաց բարեկենդան նա-
վի Զուստիցունն արարի: Այսօր Փուրթուկալու սարն
երևեցաւ, զերայ իբ օր այ, ցամաք չէիք տեսել: Մեծ
ուրախութիւն է:*

Յամի ԽճԹ յունվարի մէկուօն նափն եկին Իսպա- 54v
նիայ, ի քաղաքն Կալիս արկաթ գձեցինք:

Յունվարի 9, արէ մէկ, արամ ԻԲ ևս Չաքարիայ
Ջրաւհնէիք Կալիս արարի:

Յունվարի ժուօն նավերն Կալիսու վեր կացին:

Յունվարի ժէուօն ևս Չաքարիայ նավով եկինք
Իսպանիայ, ի քաղաքն Մալիկայ. Բ օր կացին, նա-
վերն Մալիկու վեր կացին:

Փետրվարի 4ուօն ևս Չաքարիայ նավով այսօր և-
կինք Իսպանիայ, ի քաղաքն Ալլիկանիայ. 9 օր կա-
ցինք, նավերն վեր կացին:

Փետրվարի Իէուօն ևս Չաքարիայ այսօր նավով
եկինք Լիկօրնայ: Եիսպայր Նիկողոսն, Ալլէքսանն տէ-
ղըս Լին:

Մարտի 4ուօն ևս Չաքարիայ բուն բարեկենդան
Լիկօրնայ արարի:

Ապրիլ մէկուօն ևս Չաքարիայ, եիսպայր Ալլէքսանն
մին տեղ մտանք նալի Ջուստիցն, այսօր Լիկօրնու
դուրս ելանք Աստուծով, որ գանք Իզմիր:

Ապրիլ ժեուօն ևս Չաքարիայ նավով եկինք Մի-
սինայ, արկաթ գձեցինք:

Ապրիլ ԻԲուօն գատիկ տեղս արարի:

Ապրիլ Իքուօն ևս Չաքարիայ որ Միսնու նավով
դուրս էլանք Աստուծով:

Յամի 16ր մայիս ժղուօն ևս Չաքարիայ այսօր 55v
եկինք Իզմիր, արկաթ գձեցինք, դուրս ելանք ցամաք:
Գոհութիւն Քրիստոսի, որ նոյմբեր ժբուօն Ամսըր-
դամ մտայ Ֆէլամիկի նափն Ջուստիցն, այսօր 9 ա-
միսն թամամփեց, ավել Բ օր, եկինք Իզմիր:

**Յունիս ժքումն ես Ջաքարիայ այսօր Իզմիրէն դուրս
ելայ:**

Յուլիս իեումն ես Ջաքարիայ այսօր հիլի Թողաթ:

**Յուլիս իթումն ես Ջաքարիայ վարդաւառ Թողաթ
արարի Աստուծով:**

**Օգոստոսի մէկումն ես Ջաքարիայ Թողաթու^ձ դուրս
ելայ Աստուծով:**

**Օգոստոսի իումն ես Ջաքարիայ այսօր հիլի Աղզու-
ռում:**

**Հոքտեմբերի գումն ես Ջաքարիայ Աղզուռումայ դուրս
ելայ:**

**Հոքտեմբերի ժգումն ես Ջաքարիայ հիլի Երևան,
Իրազյր Սիմոն տէղս եր Երևանայ դառարբաշի խանն
էր Նաջաֆղուլի խան:**

**Իեքտեմբերի ժեումն ես Ջաքարիայ Երևանայ դուրս
ելայ:**

**Իեքտեմբերի իումն ես Ջաքարիայ այսօր հիլի Ազու-
լիս Աստուծով:**

Յամի ՌՃԺ յունվարի 9, արամ իբ, տրէ բունն, օրն 55v
կիրակի, ես Չաքարիայ ջրաւրհնիք Ազուլիս արարի:
Դարցեալ, Յակոր կաթուղիկոսն եկեալ էր Ազուլիս
նվիրակ. այսօր ջրաւրհնիք սայ արաւ, որ ճնե մարդ
չապիք էր հաքել:

Ապրիլ 30, մեհեկի ժունն ես Չաքարիայ այսօր
գատիկ Ազուլիս արարի:

Մայիս 30. մնն ես Չաքարիայ որ Ազուլաց դուրս
ելայ:

Մայիս 30. մնն ես Չաքարիայ այսօր եկի Թարվիկ
Աստուծով:

Յուլիս 18. մնն ես Չաքարիայ վարդավառ այսօր
Թարվիկ արարի:

Օգոստոսի 30. մնն ես Չաքարիայ աստուծամին
Թարվիկ արարի Աստուծով:

Օգոստոսի 10. մնն ես Չաքարիայ այսօր Թարվիկու
դուրս ելայ Աստուծով:

Օգոստոսի 10. մնն ես Չաքարիայ այսօր եկի Ազու-
լիս Աստուծով:

Նոքտեմբերի 10. մնն ես Չաքարիայ այսօր Ազուլաց
դուրս ելայ:

Դարցեալ, հոքտեմբերի ժունն եկի Նախչիվան:

Դարցեալ, ես Չաքարիայ բեռն ճանապարհ արարի,
գնացին Երևան, ես Չաքարիայ հոքտեմբերի ժունն
եկի Ազուլիս:

Յամի 16. մնն նոյմբերի ժունն ես Չաքարիայ Ազու- 56v
լաց դուրս ելայ:

Նոյմբերի ժունն ես Չաքարիայ այսօր եկի Երևան:

Նոյմբերի ժգումն ևս Չաքարիայ այսօր Երևանայ
դուրս Ելայ Աստուծով:

Նոյմբերի Իռւմն ևս Չաքարիայ այսօր Եկի Առզը-
ռում, բէռանս հասայ:

Նոյմբերի լումն ևս Չաքարիայ այսօր Առզուռւայ
դուրս Ելայ, որ բարով գնաք Իզմիր Աստուծով:

§ 19 Դարցեալ, դեքտեմբերի ժգումն ևս Չաքարիայ, իմ bid.
Եխպայր Սիմոնն այսօր կրկին Երևան կարգեցաւ: Ես
Չաքարիայ Իզմիր էի, մարտի Իռւմն այսօր Իզմիր
լսեցի. զհրայ Սիմոնն ինձ գիր ուղարկեց, ի՛նչ դեք-
տեմբերի ժգումն Մոծակենց Արզնրեկի կինն առի:
Այս է:

§ 20 Դեքտեմբերի Իսոււմն ևս Չաքարիայ այսօր Եկի ibid
Թողաթ:

Դեքտեմբերի լումն ևս Չաքարիայ այսօր Թողաթու
դուրս Ելայ, որ գնաք Իզմիր Աստուծով:

* Փետրվարի ծումն Եկի Իզմիր:

§ 21 *Յամի Ռճժև յունվարի 9, տրէ Բ, արամ Իրումն ես 56v*
Զաքարիայ այսօր ջրաւրհնիք ժազու - դաշումն արա-
րի:

Փետրվարի քունն ես Զաքարիայ այսօր եկի Իզմիր
Աստուծով:

Փետրվարի քունն ես Զաքարիայ լունն լարեկեն-
դան Իզմիր արարի:

Մարտի 1, Յարացի Իե, շամս ժունն ես Զաքարիայ
դատիկ Իզմիր արարի Աստուծով:

Մայիս քունն ես Զաքարիայ այսօր համբարձում
Իզմիր արարի:

Յուլիս գունն ես Զաքարիայ այսօր վարդայլառ
Իզմիր¹⁾ արարի:

Օգոստոսի ժէունն ես Զաքարիայ աստուածածին
Իզմիր արարի:

Սեփտեմբերի ժգունն ես Զաքարիայ այսօր սուրբ
Խաչ Իզմիրունն արարի Աստուծով:²⁾

Յամի ռեժա դեքտեմբերի էունն ես Զաքարիայ
սուրբ Յակոբի բարեկենդան այսօր Իզմիր արարի
Աստուծով:

Դեքտեմբերի Իունն որ եխպայր Ալէքսանն Ազու-
լաց այսօր եկաւ Իզմիր, ես Զաքարիայ Իզմիր էի:

Դեքտեմբերի Իթունն ես Զաքարիայ ջրաւրհնեաց
բարեկենդան այսօր Իզմիր արարի Աստուծով:

§ 22 *Թվին ռեժաունն որ Շահարաս իւր օլքին հրաման 56r*

1) Զեռագրում՝ Իմիր:

2) Հաջորդում է X հավելադրութունն որիչ ձևազարգով:

տվաւ, որ ամէն զառազխանէն արասին Ի մտխալ կրտ-
րէն, որ Ե շահանոց է, զերայ առաջ զ շահանոց էր:
Երևանայ զառարին Սիմոն էր. Ազուլիս նաջաֆղուլի
խանի զավտում եր:

§ 23 Թամի ԽճԺԲ յունվարի 9, սրէ Բ, արամ Իբուռն 57v

ևս Զաքարիայ Ջրաւրհնիք այսօր Իզմիր արարի Աստուծով:

Մարտի մէկուսն ևս Զաքարիայ բուն բարեկենդան այսօր Իզմիր արարի: Շատ զօլղով բարեկենդան արարաք Աստուծով:

Ապրիլ եռուսն ևս Զաքարիայ այսօր Իզմիրէն դուրս ելայ Աստուծով, որ պանք Ապուլիս ժ ապուլեցի մին տէր:

Ապրիլ ժք, շամս Կ, մէհէկի ժեռուսն ևս Զաքարիայ այսօր զատիկ Գունէռուսն արարի, որ պալ օրն կու պինք Աֆրան Դարայհիսարն Աստուծով:

Մայիս ժէռուսն ևս Զաքարիայ այսօր Իզմիրեն եկի Թողաթ:

Մայիս Իեռուսն ևս Զաքարիայ որ Թողաթու ղուրս ելայ:

Յունիս ժգուսն ևս Զաքարիայ Թողաթու այսօր եկի Աղպում:

Յունիս Իգուսն ևս Զաքարիայ այսօր Աղպումայ ղուրս ելայ:

Յուլիս գուսն ևս Զաքարիայ այսօր Աղպումայ եկի Երևան, թէ իմ եխպայր Սիմոն տէղս հարսանիք արած:

Յամի ոճժք յուլիս Իգուսն ևս Զաքարիայ վարդաւառ Յէջմիածնուսն արարի այսօր. ուխտ էինք եկել Երևանայ:

Օգոստոսի գուսն ևս Զաքարիայ այսօր Երևանայ ղուրս ելայ:

Օգոստոսի ժուճն եւ Չաքարիայ այսօր Երևանայ
եկի Ազուլիս:

24 Իարցեալ յամի ռեժիօ գոստոսի ժուճն եւ Չաքարիայ այսօր Իզմիրէն եկի Ազուլիս: Այս երկիրս այնպէս չոր ու հրաշտ եր անց կացել, որ ոչ ձմեռն ձուն չեր եկել, գ ամսոյ ոչ անձրև եր եկել. որ Նախչվանայ մինչև ի Քարվեզ որ շատ սեղ կեր, որ խմելու ջուր չկեր. շատ ախպիրներ չորացաւ, շատ վար ու ցան ու ծառ չորացաւ մեղայ մերոց:¹)

§ 25 Օգոստոսի լաուճն եւ Չաքարիայ այսօր Ազուլաց 58r
դուրս ելայ:

Սեփտեմբերի գուճն եւ Չաքարիայ այսօր եկի Երեւան Ազուլաց:

Սեփտեմբերի ժեուճն եւ Չաքարիայ այսօր Երևանայ դուրս ելայ:

Սեփտեմբերի ժուճն եւ Չաքարիայ այսօր Երևանայ եկի Ազուլիս:

Հոքտեմբերի Իեուճն եւ Չաքարիայ Ազուլիս որ Մասէյինց Կիրակոսին մային յետ տվի, իմ գիրն առի:

Նոյմբերի լուճն Ազուլիս եւ Չաքարիայ իմ մային տվի մեր փեսա Քիչիրէի, սղայ Աստուածապոգն մայայ, Կնաց Քարվեզ:

Իեքտեմբերի ժուճն եւ Չաքարիայ իմ հիպայր Սիմոն այսօր Երևանայ եկաւ Ազուլիս:

Յամի ռեժիօ որ Նաջաֆղուլի խանն Երևանայ մազուլ ելաւ, տարան Շամախի, խանութիւն տվին: Իարցեալ Երևանայ խանութիւն տվին Արասղուլի խանն, որ էր մեծ Ամիրզուհայ խանի սղէն:

1) Հաջորդում Կ հավելագրութիւնն ուրիշ ձեռագագրով:

Յամի ՌՃԺԳ յունվարի մէկուսն Ագուլիս ես Չաքարիայ, իմ եխպայր Սիմոն այսօր Ագուլաց դուրս էլաւ, որ Մուղանու վերայ գնաց Շամախի, որ նաջաֆղուլի խանին յետ հասրն կտրի, զառավխանին, կամ թէ այլ:

Յունվարի 9, արև Բ, արամ ԻԲ, օրն չորեքշաբթի, Ագուլիս ես Չաքարիայ այսօր ջրաւրհնիք արարի Աստուծով:

Յունվարի ժուսն որ թագավորի հրամանաւ սաղրուն մարդ եկաւ, Հայաստանայ ամեն եկեղեցին թէ վանք գազով չափեցին. բարցրութիւն, լայնութիւն, հրկայնութիւն, այսօր Ագուլաց դուրս ելան, գնացին:

Ապրիլ 6, մէհէկի Է, շամս Իսուսն Ագուլիս ես Չաքարիայ զատիկ այսօր Ագուլիս արարի Աստուծով:

Մայիս 6 թուսն ես Չաքարիայ այսօր համբարձում Մցգուն արարի, զերայ ուխտ էինք գնացել ջումիսթով:

Մայիս լա Ագուլիս ներքի թաղի սուրբ Ովանէս անվան եկեղեցին այսօր ձեռք տվեցին, վեր կալան, որ շինեն:

Յուլիս եունն հիսն ւաւրհնեցին, ըսկիսպ արարին շինելոյ թագատորի ըռաղամով, Միլրգա Իբլահիմի իօսքով, զերայ Ագուլիս նորայ զաֆտուսն էր:

Յամի 16 թգ յուլիս Իդուսն, օրն ուրբաթ, Ագուլիս որ սուրբ Թումայի առաքելոյն հպիսկոպոս Խաչատուր վարդապետն այսօր վաղձանեցաւ: Սայ 6 տարով յառաջ իւր եխպայրորդի Պետրոս վարդապետն հպիսկոպոս եր ւաւրհնել, զրիլ իւր տէղն: Պետրոս վարդապետն նստաւ սուրբ Թումայի աթոռ ըսպասաւոր: Դարցլալ, Խաչատուր վարդապետն կացաւ Թումայի ըսպասաւոր:

ամս լդ. ինքն էր ամաց կե. այս է: Պետրոս վարդապետն Խաչատուր վարդապետի վրայ տաշած քարով մեծ մատուռ շինեց եկեղցոյ յարաւու կողմն:

Հօքտեմբերի ժըումն հս Չաքարիայ այսօր Ագուլայ դուրս ելայ, դնացի Երևան, թէ իմ եխպայր Սիմոնի խիզանն բերեմ Ագուլիս, խօ Արասդուլի խանն դաստուր չտվեց:

Ես Չաքարիայ իմ եխպայր Սիմոնն վեր կայլայ. դէքտեմբերի գումն եկի Ագուլիս, որ մին ք ամիս կենայ, ել գնայ Երևան:

Դեքտեմբերի գումն հս Չաքարիայ այս գիշեր Շարուր տեսայ, որ գիսաւոր աստղ երևեցաւ, որ է զոյրուղլու աստղ: Ոչ թէ միայն հս տեսայ, բովանդակ հրկիր տեսան. այսպէս շառավիղ մնաց մինչի ի օր երևեցաւ, քիչ քիչ վարթարաւ ելաւ:

§ 26

Յամի ՌճժԻ յունվարի 9, տրէ գ, արամ Իբունն 59v
Ագուլիս ես Չաքարիայ այսօր ջրաւրհնիք իմ եխպայր
Սիմոնին յետ Ագուլիս արարինք Աստուծով:

Փետրվարի եունն ես Չաքարիայ իմ եխպայր Սի-
մոնին յետ բուն բարէկենդան Ագուլիս արարի Աս-
տուծով:

Փետրվարի ժգունն որ եխպայր Սիմոնն այսօր
Ագուլաց դուրս ելաւ, դնաց երևան Աստուծով:

Մարտի Իգ, Յարաց Իբ, շամս գունն Ագուլիս ես
Չաքարիայ գատիկ արարի Աստուծով:

Մայիս գունն ես Չաքարիայ այսօր համբարձում
Դադ արարի, գերայ խիզանով ուխտ էի եկել աստ:

Յունիս բունն ես Չաքարիայ այսօր վարդյվատ Ա-
գուլիս արարի:

Սեփտեմբերի ժէունն Ագուլիս սուրբ խաչ արարի:
Նոյմբերի եունն Ագուլիս որ Ներքի թաղի սուրբ
Ովանէս անվան եկեղեցին ավարտեցին, այսօր աւրհ-
նեցին: Աստուած վայելունն տայ:

* Թվին ռճէ մայիսի Իունն ըսկիսրն արին
այս եկեղեցիս գաջելու. գաջեցին, ծաղկե-
ցին, հոքտեմբերի լաունն հրաշալի օրհնեցին:

Յամի ռճժ նոյմբերի ժունն Ագուլիս որ ես Չա- 60r
քարիայ խիզանով այսօր դուրս ելայ, գնացի Նախա-
վկայն ուխտ, Ե օրէն յետ եկի Ագուլիս:

Դեքտեմբերի գունն ես Չաքարիայ այսօր Ագուլաց
դուրս ելայ, որ գնամ երևան:

Դեքտեմբերի էունն ես Չաքարիայ այսօր եկի
Երևան:

Իեքտամբերի ծեռումն ես Ջաքարիայ այսօր Երևանայ դուրս ելայ:

Իեքտամբերի ծքումն ես Ջաքարիայ այսօր Երևանայ եկի Ազուլիս:

Թվին ռճճումն որ է խասն Աղիլբէջանայ վէպիւ Միրզա - Իբրահիմի զաֆտումն էր, Ազուլաց մէլիքն էր Բադալիջ Շահնագարն:

Թվին ռճճ Երուսաղեմայ եղիագար ոմն վարդապետ դուս եկաւ, եկաւ Ըստամբօլ, Սուլթան Մահամադ Թագաւորէն ամբր հանեց, թէ էջմիածնայ թէ մէսոն, թէ նվիրակ, թէ սեվայպուլի շի գան Ալի - Օսմանայ երկիրն: Այս պատճառէս էջմիածնայ առաջնորդ Յակոբ կաթուղիկոսն գնաց Ըստամբօլ, անգաւ Սուլթան Մահամադ Թագաւորն. յին պիւր կէր Թագաւորաց, նշանց ետուր, դարուլ արաւ, թէ ինչպէս առաջ կէր, այնպէս լինի: Այս պատճառէս էջմիածին, Երուսաղէմ մինչի ըզճո մտուչիլ խարջեցին:

* Վերջն Թագաւորէն ամբր դուս եկաւ, որ կաթուղիկոսն Օսմանցու երկրէն սրգուն քշեցին. ըս թուման պարտքով փախաւ: Թվին ռճիա մայիսի ծեռումն եկաւ էջմիածինն. շատ աղմուկ մնաց:

Յամի Ռձժե յունվարի 9, տրէ 9, արամ Իբուճն 60v
 ևս Զաքարիայ ջրաւրհնիք այսօր Ագուլիս արարի Աս-
 տուծով:

Ապրիլ ժգուճն զատիկ թաթախում շարաթ իրի-
 գունն որ մեր եխպայր Սիմոնի կողակից Գուլուճն և իւր
 դուստր Սալվինազն և իւր որդի Ալամիրն, այլ յետն
 կէր մին ալչիկ, անունն Գաֆար, մին կին, անունն
 Խանաղայ, որ իւր և երեխուցն զուլուղքար, սոքայ
 այսօր եկին Ագուլիս, որ մին քանի ամիս կենայ,
 այլվի գնան Երևան. զերայ Սիմոն Երևան կարքված
 էր կրկին անգամ:

Ապրիլ ժե, մէհեկի ժք, շամս Իգուճն ևս Զաքարիայ
 զատիկ այսօր Ագուլիս արարի Աստուծով:

Յունիս Իբուճն Ագուլիս, օրն ուրբաթ, որ ևս Զա-
 քարիայ նշան այս տեսայ. 9 ժամուն որ արեգակն
 արևին ըռանգն փոխեցաւ, քիչ մի մնաց, մթնեցաւ,
 որպէս թէ խաւարուճն: Զուր ածեցի աման, տեսայ, որ
 արեգական 9 յիսեն բռնված, մին յիսեն բաց: Այսպէս
 մինչի կէս սհաթ մնաց, ապայ քիչ քիչ բացվեցավ:
 Այսօր Յինն մին էր:

Յամի ռճե յունիս Իեուճն Ագուլիս այսօր Երևա- 61r
 նայ 9 մարդ եկաւ. Սիմոն եր աղարկած, որ իւր իի-
 գանն տանի Երևան:

Ես Զաքարիայ յունիս Իք իիգանն այսօր վեր առի,
 Ագուլաց դուրս ելայ:

Իտրցեալ յուլիս մէկ սալամաթ այսօր մտաք Երևան:

Յուլիս քուճն Երևան, որ Նիկողոսն եկաւ Երևան
 Առգոումայ:

Յուլիս իգումն ես Ջաքարիայ, եխպայր նիկողոսն
այսօր Երևանայ¹⁾ դուս ելայ:

Յուլիս իէումն ես Ջաքարիայ, պարոն նիկողոսն
այսօր Երևանայ եկիք Ագուլիս:

Սեփտեմբերի շումն այս ով գնաց Երուսաղէմ. վան-
քեն գնաց Մովսէս վարդապետն, գեղիս գնաց Տէր-Ազա-
րի որդի Տէր-Ալիքսանն, Ալլանենց Տէր-Գրիգորն,
Լալազարն, Ավալիսօջինց մղղսի Մարկոսն:

Հոքտեմբերի մէկումն ըսաղամ եկաւ ամէն երկիր,
թէ Շահարաս մեռաւ, տէզն նստաւ իւր մեծ որդի
Շահ-Սէֆի: Շահարաս էր ի ամաց: Շահ-Սէֆին էր
ծք ամաց: Շահարաս գնում էր Ղազվին, ճանապարհին
մեռաւ: Սոցայ թախտն էր Ըսպհան քաղաք: Թագաւո-
րին անունն փոխեցին, դրին Շահ-Սլէման:

Հոքտեմբերի ծումն որ Երևան Արասլուլի խանն
այսօր մեռաւ: Սա էր Կ ամաց: Տէզն եկաւ Սէֆիղուլի
խան, որ առաջի անունն Ալխաս - Միրզայ էր: Սորայ
ասլն թագաւորդայ է, որ է լակզի Դաղստանու:

Թվին ռճժեումն Ագուլաց գարուղն էր Ադիլբէջա-
նայ վեղիր Միրզա - Իբրահիմն: Ագուլաց մէլիքն էր
Մէլիք - Մանլիւն, որ իջարայ արեց գլուխն բռեճ
դիան:

1) Ձեռագրում՝ Երեվան:

Յամի ՌՕԺԶ յունվարի 9, տրէ 9, արամ ԻԲ, օրն 61v
 կիրակի, որ ևս Չաքարիայ այսօր ջրաւրհնիք¹⁾ Ագու-
 լիս արարի. որ ժխաչ - ալամ ին վեր առել, Խ մարդ շա-
 պիք հաքել. գետունն ջրաւրհնեցին Աստուծով:

Յունվարի ժբունն Երևանայ Սէֆիղուլի խանին
 մին աղայ, անունն Դամուր - Ղայարէկ, այսօր դա-
 րուղայ եկաւ Ագուլիս. ոչ թէ միայն Ագուլաց, այլ է
 խասի դարուղայ, գերայ քանի վախտ եր, որ թարվի-
 գու վեզիր Միրզա - Իբրահիմն զաֆտում է խասն եր.
 էս²⁾ խանս շահիցն առաւ, ինքն զաֆտ արաւ: Սայ
 եկաւ ք ձիաւորաւ, մին ամիս կացաւ, գնաց:

Յունվարի ժեունն Ագուլիս այսօր Երևանայ մին
 շաթիր եկաւ, ևս Չաքարիայ, իմ եխպօր Սիմոնիցն մին
 գիր բերաւ, թէ հասանել թխթոյս եկ, որ դիր նաչալ
 հմ: Ես Չաքարիայ այսօր Բ մարդով դուրս ելայ:

Յունվարի ժթունն գնացի Երևան, Աստուծով եխ-
 պայր Սիմոնն տեսայ, լաւացել էր Աստուծով. ժբ օր
 կայայ:

Փետրվարի Բունն ևս Չաքարիայ եկի Ագուլիս Աս-
 տուծով:

Ապրիլի է, մէհէկի 9, շամս ժըունն Ագուլիս այսօր
 ևս Չաքարիայ գատիկ արարի Աստուծով:

Ապրիլի ժգունն ևս Չաքարիայ այսօր Ագուլաց դուրս
 ելայ, խիզանով գնացի Կարճվանայ սարն, սուրբ Ովա-
 նէսն ուխտ:

Ապրիլի ժեունն եկի Ագուլիս:

1) Ձեռագրում՝ ցրաւրհիք:

2) , ևս:

Յամի ռճժ մայիսի ժեռւմն որ Երևանայ Սէֆի- ղուլի խանիցն զաջար Յուսէնխան ըէկն Ագուլիս այ- սօր զուրուղայ եկաւ ժ ձիաւորաւ, ալիլ անունն որ կոչի Թարխան: Միայն Ագուլաց զարուղայ էր սայ:

* Զերայ Ագուլիս Երևանայ խանի զաֆտոււմն էր: Ագուլաց մէլիքն Բաղալիջ Շահնազարն էր: Սայ էլ Ագուլիս իջարայ արաւ գլուխն բուեճ դիան: Իջարէն Մելիք Շահնազարն արաւ:

§ 27 Թվին ռճժ սեփտեմբերի խառւմն այսօր Նախջի- վանայ խան, անունն Ալիզուլի - խան, եկաւ Ագուլիս, կէս օրի կացաւ, գնաց Ուրղուլար, մին քանի օր կա- ցաւ, էլ գնաց Նախջիվան:

§ 28 Թվին ռճժ հոքտեմբերի առւմն որ Շամախու խան Նաջաֆզուլի խան մեռաւ: Այս այն Նաջաֆզուլի խան էր, որ առաջ Երևան խան էր: Շահի զարամում սորայ նման դինաթով, իազինով խան չկէր: Սայ Ղաղախ խանի տղէն էր:

§ 29 Թվին ռճժ հոքտեմբերի ժեռւմն այսօր Երևանայ մարդ եկաւ Ագուլիս. ես Զաքարիայ, իմ եխպայր Սի- մոն է աղարկել, թէ այն եխպայր Զաքարիայ, հալ- բաթէ շուտ եկ, որ բան ունիմ:

Ես Զաքարիայ հոքտեմբերի ժգումն Ագուլաց զուրս ելայ:

Հոքտեմբերի ժթումն գնացի Երևան: Դարցեալ, որ գնացի Երևան, Սիմոն ասաւ, թէ ես Սիմոնս Աբաս - ղուլի խանին հսարն որ տվի, ռզնձ թուման տալու եմ խանին: Խանն մեռած էր. իւր փեսայ Զալ - բէկն ու խանի տղէն, վարասներն կանգնեցին, Սիմոնին հսարն առին, ռզնձ թուման մնաց Սիմոն մոտ: Սիմոնն գիր էր տալիս չուրի գամիս, որ փողն ժողովի, տա- նի Բապհան տայ: Զալ - բէկն¹⁾ զարուլ չարաւ, յետով

1) Այս հատվածը «Զալ-բէկն... զարուլ» հեղինակն ալիւաց- բել ե լուսանցքում՝ ուղղահայաց տողերի վրա գրելով:

Սիմոն ինձ Չաքարէս զամին տվեց, դաբլաւ:՝) Այս ջանիրէս ես Չաքարիայ ինձ էլ տարան, թէ այս ողճն թամասուկն մհրէ: Ես Չաքարիայ մհրեցի, օհտայ էլայ, որ չուրի Սիմոն փողն ժողովի տայ, գրեբն առնի: Դարցեալ մին քանի օր կացայ, Չալ-բէկն, Աբաս-ղուլի խանի խիզանն դուս էլան, դնացին Դազվին:

Դարցեալ, դեքտեմբերի շաուֆն, այս վերոյ գրեբն ինձ Չաքարիս հասաւ, պրծայ. թվին ՆՅԻՈՒՄՆ եղև. այս է:

§30 Թվին ՆՅԺՂՈՒՄՆ ես Քուրդուց Աղամբրի որդի Չաքարիայ առի Ըռուչունց Մարքարինանէ մին այքի, այլվի մեր հայրենի այքուն կպած: Ամէն շինեցի. մեծ ու պզտիկ է վերք ընձան շինեցի. ծգ թուման առի, Խգ թուման խարջեցի: Այս ամէն իմ եխպայր Շմաւոնի հրամանաւ արարի, գերայ Շմաւոն նրևան Սեֆիղուլի խանի կշտին էր, համ Երևանայ զառավխանէն Շմաւոնի ձեռացն էր շահի հօքմով:

Թվին ՆՅԺՂ նրևանայ զառավխանեն Ըսպհան շահին մին աղայ, ոմն Աղայ-Վելի անուն, դուս եկաւ, իջարայ արաւ: Այս աղէս Շահ-Սէֆուանէ հօքմ:՝) առաւ, որ արասին զ շահանոց կտրեցին. Ե շահանոցն վարթարաւ ելաւ: Ապա այս աղէս զ ամսոյ տէր կացաւ, այլվի տվին խանին, խանն տվեց Սիմոնն:

§31 Թվին ՆՅԺՂ այս տարուս ըսկիսքն մինչևի կատարածն դիր ցաւագար, ծաղիկ, մահ, ցասում, հարամի. դողի տարի չէր տէսեալ. որ 6 տարէկան մարդն զարմանայր, թէ չեմ տէսեալ Դարցեալ, այս տարուս մինչևի վերջն յենց ծաղիկ ընգաւ, որ Ապուլաց բն երեխայ ծաղկով մեռաւ, թողզ այլ ցաւով մեռածն: Դարցեալ, Խորմացտանն յենց ջալալի դուրս եկաւ, որ Ք,Բ

1) Ձեռագրում՝ բղխու: Տպագիրը (յերես 28) նույնպէս կարդում է վարուլսու

2) Ձեռագրում՝ հօք:

կարավանի տվին, շատ մարդ ըսպանեցին,¹⁾ ամէն ապրանքն տարան: Դարցեալ ք, գ կարավան Ղզըբաշի երկրում թալանեցին, ապրանքն տարան: Դարցեալ, այս տարուս Իգմիր բինադար ոմն ջուղեցի, անունն Գրիգոր, ավել անունն Դաւաջի, որ մեռաւ, զժողոջ բաժին Լլաւ, մնաց այս սատակածիս վերայ բազրկանի ապրանք գնու մառչիւ: Ոմն փող ին շախով տվել, ոմն ապրիշում կամ այլ ապրանք: Ամէն երկրի մարդի կէր: Ազուլաց ջումիաթին կէր ծրո մառչիւր Ես Զաքարիայ ու իմ եխպայր Սիմոնին կէր ժեռ մառչիւր, գերայ ընգէրք կէր Իգմիրումն, որ այս փողս տվին:

* Այս սատակելուս որ սատակեցաւ, փող շատ ունէր, Հնդստան թէ Ֆունգստան, ամէն ուրիշ մարդ կերաւ: Սորայ դավին մինչի գ տարի արարին, ախրն փուչ ելաւ, փող չի լնաւ եկաւ: Շատ շատ մարդ ավարայ ելաւ: Մեռաւ այս Գրիգորս, մնաց Գրիստոսի դադաստանին սև երես:

Թվին ռճժգ այս տարուս Իգմիր ք բինադար որ բքինն մին տէղ ընգէրք ին, այս ք բինադարս վրացի²⁾ են, ազգաւ հայ, ի քաղաքէն Թվիսու, անունն Շահվերդի, միուսն Գասպար, սոքայ իւրենք մՖլիսս սնդուն հանեցին: Մնաց լուսկանի սոցայ վերայ պարտք էնու մարչիլ, որ փողն ոմն շախով էր, ոմն ապրիշում կամ չուխայ կամ այլ ուրիշ ապրանք ին տված: Այս չՇահվերդի, չԳասպարս այսպէս էրեսներն սէվադուցին: Մարդ ընդաւ մէջ, որ բէրին, կիսու կըտրեցին. գիւր տվին, թէ չուրի ժը ամիս կէսու կտրածն տանք: Ազուլաց ջումիաթին կէր սոքայ մօտ ծո մառչիւր Ես Զաքարիայ, իմ եխպայր Սիմոնին կէր ո մառչիւր, գերայ ընգէր ունէր Իգմիր:

¹⁾ Ձևագրումը բաղանեցի:

²⁾ վարացի:

* Դարցեալ այս կիսու կտրածս այլ տվին ոչ: Մինչևի գ տարի այնչափ դավի, դիվան գնալ, որ Բ, գ յետ Իզմիրուն յետ գընացին Ադրսնայ՝ խոնդքար Սուլթան Մահամադ թագաւորին գանգաղ արարին. Բ յետ ըսպանելու էլաւ, այլվի կաշառք տվին, պրծան: Փողայտէրն տէսան, որ այսչափ շուռ հկին, փող խարջեցին, ախրն փուշ էլաւ, փող չի դուս եկաւ:

Թվին ռՅԺգ այս տարուս Իզմիր դալալ ոմն Ազուլայց Դաշտեն, անուենն Կոստանդ, ինքն մֆլիզ սնդուն հանեց: Մնաց սորայ վերայ բազրկանի լու մառչիլ: Ազուլեցոց կէր ԵՅ մառչիլ: Այլ ուրիշ երկրի բազրկաննէր այս Կոստանդս դրին զնդանում Իզմիրումն: (64r

* Այսպէս դէս ու դէն ընկան, փուշացաւ: Մնաց հոգոջն, մարմնով Քրիստոսի դադաստանին պարտական, սև երես:

* Վերջն Իզմիրինն փախաւ, գընաց Մսր, Արարստան, մեռաւ:

§ 32 Թվին ՌՃԺԷ յունվարի զուսն Ագուլիս կամաց շարժ 64x
 եկաւ: Այս շարժս էլ յունվարի զուսն Շամախի քա-
 ղաքն յենց եկաւ, որ մինչի գ, էս հոգի մեռաւ: Շատ
 սարայ, բէրթ ու պարիսպ փլաւ. վասն մեղաց մերոց:

§ 33 Թվին ՌՅԺԷ յունվարի գ, տրէ գ, արամ իբ, օրն ibid
 բշարթի, ևս Ջաքարիայ որ այսօր ջրաւրճնիք¹⁾ Ագու-
 լիս արարի: Գեոունն ջուր աւրճնեցին դովուլ զւնով:

§ 34 Թվին ՌՅԺԷ յունվարի ժբունն Ագուլիս ևս Ջաքա- ibid
 րիայ այսօր առաջաւորաց բարէկենդան արարի. որ
 ջրաւրճնեաց մէջն է օր կէրանք. բշարթի Ռհանու տօն
 չկատարին, ապաշխարութեան սասացին:

Թվին ՌՅԺԷ յունվարի իսունն որ Քրիստոսի սուրբ
 զէշարթն բէրին Ագուլիս վասն ժողովքի: Ոչ թէ միայն
 Ագուլիս, այլ ամէն երկիր, վասն փրկութեան աշխարհի:

Թվին ՌՅԺԷ յունվարի իբունն Ագուլիս որ Մուսա-
 բէկի տղայ Մահամադ-խան մեռաւ, տարան Թարվեզ
 Իմամզաղէն:

§ 35 Թվին ՌՅԺԷ փետրվարի իզունն Ագուլիս որ յարև- 65x
 մտեան կողմն գիշաւոր²⁾ աստղ երևեցաւ, որ առաջի
 իրիզուն մէր կու մտանէր. իւր չարութիւն շատ էր: Աս-
 տուած փրկէ փորցանած:

Թվին ՌՅԺԷ մարտի իբ, շամս բ, յարաց ժբունն
 Ագուլիս ևս Ջաքարիայ այսօր պատիկ արարի:

Թվին ՌՅԺԷ ապրիլի զունն Ագուլիս յենց ձուն
 եկաւ, որ կտուր սրփովեցաւ: Այս հոգ վասն մեղաց
 մերոց:

Թվին ՌՅԺԷ ապրիլի իունն Ագուլիս խարար եկաւ

1) Ջեոագրում՝ քումբիխ:

2) « ինց այսպես, գիսաւոր-ի փոխարես:

Ըսպահանայ, ոչ թէ միայն Ագուլիս, այլ ամեն¹⁾ մի երկիր ըռաղամ գնաց, որ շահի անուեն իմաստունք թասնիֆով²⁾ փոխեցին. առաջ Շահ - Սէֆի էր, փոխեցին, դրին Շահ - Սիլէյման:

Թվին ռճժէ մայիսի եունն Ագուլաց մին կարավան էր գնում էր Թարվէզ. այլ տեղաց մարդ էլ շատ էր: Գնացին, մտան գամին, թէ Երասպն անց կենան. ջուրն ուժով կնի, գամին շատ լցաց, կարելի չէն զաֆա անիլ: Գամին ախմիշ կնի, շատ տէջ կու տանի, կտայ քարի, ճոթ ճոթ կանի, մին զ, է ձի, զ, է մարդ կու խէխտի: Են թուման բաթմիշ էլաւ. զճ թուման Ագուլաց էր: ձեզ թուման ես Ջաքարիայ, իմ եխպայր Սիմոնին գնաց: Ամայ Ագուլաց մարդ չմեռաւ. ապրանքն գնաց: Շատ դէս ու դէն գնացին, գտաւ ոչ:

* Շատ խարջ արին. ամայ կասին, թէ ապրանքն Իուզալու ժահլայ ուզբաշին զաֆթեց: Կարացին³⁾ ոչ վերայ սաբուխ անիլ, զերայ յուն մարդ էր:

Թվին ռճժէ յունիսի գունն Ագուլիս ես Ջաքարիայ, Ագուլաց առաջնորդ Պետրոս վարդապետին յետ գնացիլ: Լափանու անապատներն ուխտ, քանզի Ագուլաց ջուր միաթ շատ գնաց: Նախ և առաջ գնացինք Յալիճորու կուսանաց անապատն: Սորայ հայրն է Տէր - Միքայէլ: Այս անապատումս կէր Ի կուսանք ապաշխարող: Երկրորթ՝ գնացինք Տաթևու անապատն: Սորայ հայրն է Արիստակէս վարդապետն: Սորայ ունէր Ի կրօնաւոր մարդ: Այս անապատիս եկեղեցին զէռ ևս կիսակատար էր: Քանզի առաջ ուրիշ տէջ ին բնակեալ. հնարից սատանի՝ տէզն խախտվեցաւ, փլաւ. այս պատճառէս վախեցան, վիր կացան, եկին այս տէզս, նոր ըսկիսին⁴⁾ արարին, յիսար, խուց, եկեղեցին շինե-

1) Ձեռագրումն:

2) " րուսիֆոֆ:

3) " կարաց:

4) " րսկրպէ:

ցին: Այս ք տարի այ, որ եկել ան այս տէղս: Շատ աշխատանք արաւ այս Արիստակէս վարդապետն այս տէղիս, կամ թէ առաջին: Երրորթ՝ գնացինք Շնըհերու կուսանաց անապատն: Սորայ հայրն է մղդսի Մարքարէ: Սորայ ունէր կուսանք ապաշխարող: Չորրորթ՝ եկինք Տաթևու վանքն: Սորայ առաջնորդն է Շաբանի տղայ Ովանէս վարդապետն: Սորայ ունէր մին ժարէղայ: Ինքն գնացած էր Ըսպհան վասն դավի:

Դարցեալ մեք ջոմիաթով յունիսի ժքումն: Եկինք Ագուլիս:

Թվին ռճԺ յունիսի իգումն Ագուլիս այսօր խարար¹⁾ եկաւ, թէ Գիլանայ ծովէն ին զազախ: Է զուս էկէլ, Ընէշտ քաղաքն չափմիշ արել, տարել: շատ մարդ են ըսպանել, շատ ապրանք տարել: Յետով գիր եկաւ, մարդ եկաւ, ըստուք որ այս բանս էլաւ, շատ զարար էլաւ Ընէշտու:

Թվին ռճԺ սևիաեմբերի իբումն Խորմացտանէն գիր ու մարդ եկաւ Ագուլիս, որ գրած ին, թէ Աստուածածնուն պասէն յենց շարջ եկաւ, որ շատ մարդ այ մեռէլ, շատ ավերութիւն էլէլ այս քաղաքներումս. Թողաթ ու Նիկսար, Բօլիայ, Բուրսայ, Մարգիվան. շատ տէղ փլաւ:

§ 36 Թվին ռճԺ հոքտեմբերի ժքումն Ագուլիս որ ես Զաքարիայ, իմ հօր եխպայր Սարկալաքի որդի պարոն Ալէքսանն այսօր հարսանիք արաւ: Սայ էր ամաց 18. ես Զաքարիայ որ գրեցի:

§ 37 Թվին ռճԺ հոքտեմբերի իբումն Ագուլիս ես Զաքարիայ իմ եխպայր որդի Գրիգորն վեր առի այսօր, Ագուլաց զուս էլայ, որ գնամ Երևան. քանզի²⁾ իմ եխպայր Սիմոնն Երևան կրկին կարքված էր: համ Երևանայ խանին կշտին էր, համ Երևանայ զառաֆխանէն Սիմոնի զաֆտումն էր: Այս պատճառէս գ տարի էր,

1) Ձեռագրում՝ խար:

2) Ըսպի:

որ իւր որդի Գրիգորն տէսած չէր. տարայ, տէսաւ: Գնացի էջմիածին, Մուղնի, Վիրաբն, ամէն ուխտ արի, այլվի Գրիգորն յետս բերի Ագուլիս:

Նոյմբերի իթումն եկի Ագուլիս սալ սալիմ. գոհու-
թիւն Աստուծոյ:

§ 38

Թվին ոճժէ նոյմբերի իումն ևս Զաքարիայ Երեւան էի, այսօր Շահ-Սլէման թագաւորէն Ըսպհանայ շափար եկաւ Երևան Սէֆիդուլի խանին վերայ, թէ ըն մարդ տուր, ամէն խան ու բէկ տալիս ալ, քանդի ըռուս այ դուս եկել, իս մարդ այ, տվել ան, Ասրաբադ շափմիշ արել, տարել, դիր անողորմ բան են արել, որ մանդր երէխեքն վեր կու փթաւէին. գալու ժուկն թրով կու տին, ք ճոթ կաննն. այսպէս սիջամ արին, շատ գերի, ապրանք տարան: Այս ջանիրէս Շահ-Սլէման Մանսուր-խանն սարդար դրեց, հրաման տվաւ, որ ասկար կիտվէն, գնան Ասրաբադ կու: Այս ջանիրէս Շահ-Սլէման իւր օլքին վերայ մաղաթի փող գծեց. ջամէջամ առաւ: Ագուլաց ծէ թուաման զս գիան առաւ: Ամէն երկիր տվին դինարայ դինար դիվանի: Դաշտեցոց ըռասագոմն տվինք այս ծէ թուաման զս դիանս. այս է:

166v

Թվին ոճժէ զէքտեմբերի իումն որ Ագուլաց Դաշտին ժողովուրդն հակառակ ընկան Ագուլաց վանքի սուրբ Թումայի առաջնորդ Պետրոս վարդապետին յետ ք պատճառի Մին՝ վասն այս. այր ոմն մեծատուն՝ Դաշտէն, անունն մղզսի Մելքում, զերայ վարդապետն Մելքումն ուզէր, դաշտեցիք Մելքումն ուզին ոչ, թէ՛ մեք Մելքումն ուզում չէնք, դու էլ ուզիլ մի: Քանդի այս Մելքումս չ տարի ավելայ, որ Դաշտի աղսախալու էր, ապայ այժմուս գծեցին՝). վասն հսարի այս Մելքումիս յետ շատ դավի դիվան գնացին դաշտեցիք. այս է: Մին պատճառն այս եղև, որ Ագուլաց այր ոմն

67r

1) Զեռագրում գծեցի:

խօջայ Գողոս, սորայ մին ալչիկ տվել էր Դաշտն ժարդու տղին: Մարզն մեռաւ, ալչիկն մնաց որբ: Դաշտեցի այր ոմն, Տէր-Մարքարի տղայ Ազարէ, իւրենց տանուտէր դրին: Եւ Ազարիս կին շունէր, այրի էր: Այս Ազարիս գնաց վարդապետն մօտ, թէ դաստուր տուր ինձ, որ խօջայ Գողոսի ալչիկն առնեմ: Վարդապետն հրաման շտվեց, թէ չհաս այ: Ազարէն գնայ, ք իրիցի իւր գլխու պսակել կուտայ, տանէ: Ժողովուրդն Ազարի կողմն էին: Այս ք պատճառէս շատ դիվան գնացին, շատ փող գնաց. ամէն հակառակ ին: Մինչի ծղ ամիս այս կուլս կայր, յետով բարիչեցին: Ապայ են ք իրիցի փիլունն էջմիածնայ Եթոռակալ Միքայէլ վարդապետն վեր առաւ. յետ ք տարու իրիցի փիլունն տվին: Բարիչեցին, պրծան, վարթարաւ էլաւ:

§ 39 Թվին ղնծէ Ազուլայ մէլիքն էր Մէլիք-Մանվելն, Ազուլայ հաքիմն էր Ադլըլջանայ վէզիր Միրզայ-Իբրահիմն:

§ 40 * Թվին ղնծէումն Աջուլաց սուրբ Թումայի առաջնորդ Գետրոս վարդապետն ըսկէսքն արաւ վանքի գ կողմի պարիսպն մեծացանել. որ քար ու հողով եր ամէն տներն, սայ Քրդստանայ ուստէք բերաւ, նոր այլվի հող ու քարով պարիսպն շինեց, ըրջեր շինեց, մաղայգէք շինեց, ոմն կիր ու քարով գումբէզի, ոմն երած քարփիչ ու գաջով գումբէզիք. մէջն ամէն տաշած քարով, թէ խուց, թէ օթախնի լաւ արծակացոյց: Ջրի առուն գծեց պարիսպի մէջն: Շատ աշխատանք արաւ, շատ գրամ խարջեց: Աստուած ողորմի աշխատավորաց:

** Այս Պէտրոս վարդապետս 1129
-ումն ամէն տէղաց մանսարով

*դրկեցին Երուսաղէմ, Եզրազար
վարդապետն բերին Էջմիածին,
կաթողիկոս դրեցին: Թվին 1131
դարցեալ Պետրոս վարդապետն
գնաց Ազուլիս, ժամանակ կա-
ցաւ: 1133ու մն նոյմբերի գումն
եկաւ, թէ գայ Երևան, գայ սուրբ
Կարապետն, մեռաւ: Տէղն նրս-
տաւ Ոհան վարդապետն:*

§ 41 ԹՎԻՆ ԽՃԺԸ ԵՒ ՆԱԿԱՐԻ Գ, ԵՐԷ Գ, ԵՐԱՄ ԻՔ, ՕՐՆ 67v
 չորեքշաբաթ, ես Չաքարիայ այսօր ջրաւրհնիք Ագու-
 լիս արարի: Վերի եկեղեցու ժողովուրդն միաբան,
 Ագուլայ առաջնորդ Պետրոս վարդապետն մինչի խ
 հոգի շապիք էին հաքել. խաչաւամով, սաղով, նազրով
 գետումն ջուր աւրհնեցին: Չնի նշան չկէր, որպէս թէ
 դարուն: Այս գիշեր յինց ձուն եկաւ, որ ա գազ ձուն
 նստաւ. այսպէս: Չունն ջրաւրհնիք գիշերն եկաւ:

ԹՎԻՆ ՌՅԺՔ ԳԵՆՐՎԱՐԻ ԻՄՈՒՄՆ ԱԳՈՒԼԻՍ ԱՅՍՕՐ ԼՍ
 ՉԱՔԱՐԻԱՅ ԲՈՒՆ ԲԱՐԷԿԵՆՊԱՆ ԱՐԱՐԻ:

Դարցեալ, փետրվարի Իգումն թուրքերն ըստմազան
 գատիկ արարին, օրն գշաբաթ:

ԹՎԻՆ ՌՅԺՔ ՄԱՐՄԻ ՄԷԿՈՒՄՆ ԱՅ ԱՐԱՐՈՒ ԱԳՈՒԼԻՍ
 ՄԷԼԻՔ չունէր, քանզի Մելիք-Շահնազարն գնացել էր
 Լսպհան վասն քալանթարանի հօքն նորի: Այս Չանի-
 բէս մէլիք չկէր. գ տանուտեր դրին, որ մալու թավ-
 ջին անէ: Այսմ ամի Ագուլիս ո թուման¹⁾ Աղլրէջու-
 նայ վեգիր Միրզայ-Իրւանիմի զաֆտումն էր:

§ 42 ԹՎԻՆ ՌՅԺՔ ՄԱՐՄԻ ՄԷԿՈՒՄՆ ԵՐԵՒԱՆ ՈՐ ԵՍ ՉԱՔԱ- 71v
 ՐԻԱՅ, ԻՄ ԵԽԱՅՅՐ ԱՅԱՐՈՆ ՇՄԱՆՈՆ ԱՅՍՕՐ ԸՍԿԱՐՆ
 ԱՐԱՐ ԼՈՒՍԱՎՈՐՅԻ ԽՈՐ ՎԻՐԱՐԻ հորն ո: հորի վերայ
 եկեղեցին շինելոյ: Այս Շմաւոնս, որ է Այուլեցի Քուր-
 դունց մղախ Աղամիրի որդի, որ այս ժք ամ է, որ
 երևան այ, որ գ խանի զուլուզ արաւ, որ է այս՝ Նա-
 ջաֆղուլի խանին, Աբասղուլի խանին, Սէֆիդուլի
 խանին: Քանզի այս գ խանս այլ առաջ՝ Լալա-
 բէկի տղայ ուզբաշի Ալահվերդի բէկին զուլուզումն:

1) Ձեռագրում ո ր:

այլ է կացիր: Դարցեալ այս Շմաւոնիս կինն մեռած էր Ագուլիս. չունքի Երևան խանի դուռը դուռն էր. Նաջաֆղուլի խանի այանումն Երևան վերստին կին առաւ. այս ք ամ է: Դարցեալ, քանզի այս խաներիս գուրուղումն այս էր գործն. համ զառաֆխանէն, համ ըռահտարխանեն¹⁾ սորայ ձեռացն էր. շատ շատ շահավէտ եր վաճառականի որ առուտրի: Այս պատճառէս խաներն սայ ձեռաց տալ չին: Այս Շմաւոնս շատուց ցանկայր Խոր Վիրարն շինելոյ, քանզի յին ժամանակաց հորն լցված էր, վերայ եկեղեցին խախթված էր, այս Վիրարս ավերեալ էր, այլոց, թուրքի ձեռացէր, անբնակ: Այս ք ամ է, որ ոմն վրացի ինքն ծառայէր Դուլիթ վարդապետ կաթողիկոսի հրամանաւ եկեալ, աստ բնակեալ պարսպն քաշեց, թէ այլ ինչ, Դարցեալ, Շմաւոնն խոստացաւ, որ Լուսաւորչի հորն ու հորի վերայ եկեղեցին շինէ: Թէ խանի, թէ այլ ինչ խարջ²⁾ շինելոյ գնայ, Շմաւոնն տայ վաճառիւ իւր իւր ծնողաց յիշատակ, հոգոյն³⁾ փրկութեան:

721

Դարցեալ Թվին Ռեծք մարտի մէկուրմն եկեղեցին ու հորն ձեռք տվին, ք վարդապետի մարմին տապանի դուս եկաւ: Տապանին վերայ գրած էր մինն՝ Ներսէս վարդապետ, մինն՝ Վարդան վարդապետ, որ քքինն ընդիր, սուրբ վարդապետք էին: Լիակատար պատմութիւն կոնդակումն գրած էր: Սոցայ վաղջանն գրելին Թվին Էճեք, որ զճա տարի էր, որ վաղջանն ին: Ամենին մարմինն փտած չէր: Ապայ քքն մէկ տէղ չէր մեռած. ծ տարի յետ ու առաջ էր մեռած: Շատ երկրի մարդ եկաւ, տեսան. շատ զարմանալի բան եր: Ես Ջաքարիայ գ, գ անգամ տեսայ, նշխարքն համբուրեցի: Դարցեալ, այս Շմաւոնս յիմնարկիաց, Խոր Վիրարի հորն շինեց: Թվին Ռեծք ապրիլի գումն շատ վարդապետ, եփիսկոպոս, շատ անթիւ մարդ եկին:

1) Ձեռագրում՝ ըռահտարանեն:

2)) հոգն:

Ջաքարիա Ապրիլից: Սոցարթի թուրք:

ուխտ. համ եկին հորն աւրհնեցին: Ագուլաց սուրբ Թուճայի վանքի առաջնորդ Պետրոս վարդապետն, քահանայք, ժողովուրդ, ի մարդ գնացինք, ապրիլ/ ժեռումն այլվի ջումիաթով եկինք Ագուլիս: Փառք անմահին. այսպէս տեսանք: || Այս սրբոց մարմինն այսպէս սաղ էր, որ ոտնն, մարմին, գլուխն, ձեռքն սրտին վերայ խաչած¹). այսպես տեսանք: Դարցեալ, այս Շմաւոնս որ հորն շինեց, աւրհնեց, ապա սկսաւ յորի վերայ եկեղեցին տաշած քարով շինէ, քանզի առաջ այլվի այսպէս ին շինել: Սայ էլ առաջի շինածի՝ նման շինեց, ամայ այլ մեծ շինեց: Սայ վերալկացու դրեց թէ հորին շինելու, թէ վերայ եկեղեցին շինելու երևանացի Յակոբջանի որդի Ոհան - բարէն, որ սարքարութիւն անէ, հսաբն տայ Շմաւոնին: Այս Ոհան - բարէն այլվի դօնլուղով այ: Ահա այսմ ամի, որ թվին ռճօք ըսկիսըն արաւ շինելու, Ոհան - բարէն սարքար դրեց: Դարցեալ թվին ռճօք յունիսի մէկն Ըսպհանայ Շահ - Սլէյման թագաւորէն ըռազամ եկաւ Երևան, Սէֆիզուլի խանին վերայ, թէ այտ հայ զառաբի խօջայ Սիամոնտ գայ Ըսպհան: Այս Շմաւոնս տարան Ըսպհան: Յունիսի ամսուն Երևանայ դուրս ելաւ: Այս եկեղեցիս Եսպպարեց Ոհան - բարէն, թէ՛ շինէ, ինչ փող որ խարջիս, իմ քեռի Ղուգաղէն առ: Ջերտյ այս Շմաւոնս || որ գնաց Ըսպհան, իւր քեռու տղայ ունէր, անունն²) Ղուգաղ, այս Շմաւոնս գրեց, այս Ղուգաղս Ագուլաց տարաւ Երևան. զերայ Ղուգաղս Ագուլեցի է: Սայ տարաւ Երևան, դրեց իւր տանն, իւր առուտրին, խարջին վեքիլ ու ինքն քնաց Ըսպհան: Այս Ոհան - բարէս եկեղեցիս շինեց, ամէն խարջ, թէ ուստի, թէ համալի, թէ իւրն դօնլուղ, դավտարով փողն վէքիլ Ղուգաղէն առաւ: Դարցեալ, թվին ռճօք սեփտեմբերի իռւմն շատ վարդապետ, էջմիսոճնայ աթոռակալ եկին, աւրհնե-

72v

1) Ջեռագրու՝ խաչաց:
անունն):

ցին, զերայ կաթուղիկոսն զէս եւջս Ըստամբօլ էր վասն սովուկին: Դարցեալ, հորի տակումն մին գերեզմանի նման մատուռ յայտնեցաւ, մարմինն միջումն: Ամայ բացին ոչ, զերայ գրոց մարդոց, բրոց վկայութէնով ասացին, թէ Դրիգոր Լուսաւորչի մարմինն է: Բացին ոչ, չուրի կաթուղիկոսի գալն: Այս Շմաւոնս Բսպհան թվին ռճօք զէջտեմբերի էօմն առ Աստուած փոխեցաւ, ապա իւր խոստմունքն կատարեցաւ. հորն, թէ եկեղեցին շինվեցաւ, աւրհնեցին, մնաց յիշատակ իւր, թէ իւր ծնողացն, իւր որդոցն, իւր կողակցացն¹⁾ հոյգոյն փրկութեան: Եւ՝ սրբոց վարդապետաց և ամենայն սրբոց **||** և սրբոյն Դրիգորի Լուսաւորչի բարխօսութիւնոցն Քրիստոս Աստուած սոցոյ մեղացն թողութիւն և մեր մեղացն թողութիւն խնդրեցէք. ես Շմաւոնի եխպայր Զաքարէս որ ամենայն բանի ականատէս էղայ և իմ հողացեալ ձեռնովս գրեցի, և Քրիստոսի փառք յաւիտեանս յաւիտենից ամէն:

73v

* Թվին ռճիառումն այս ք սուրբ վարդապետաց մարմինն այս հորի գլխի շինած եկեղեցուն յարևմտեան կողմնի տակումն ներքնայտուն մաղաղա կայ, այս մաղաղիս յարաւային կողմն անփոփեցին: Դուռն եկեղեցու միջումն է, յարևմտեան կողմի յաւիտային²⁾ կողմն է:³⁾

§ 43 Թվին ռճօք ապրիլի ցօւմն Ագուլիս որ Երևանայ մուղնեցի Ովանէս վարդապետն այսօր առ Աստուած փոխեցաւ: Սայ էր և ամաց: Սայ էր սուրբ Գէորգի առաջնորդ: Քանզի այս ք ամիս էր, որ եկեալ էր որ Ագուլիս, սուրբ Գէորգայ մասն բերել վասն ժողով անելու. քանզի Մուղնու սուրբ Գէորգայ անվան եկեղեցին այս ք տարի այ, որ շինում է: Պարտք ունէր.

68r

1) Ձեռագրում՝ կողակցածն:

2) յիսուայի:

3) Հանդիպում են Z. a, b, c հավելագրություններն ուրիշ ձեռագրով:

եկաւ Ազուլիս, և թուման կիտեց, գնաց Ուրդուվար, ի գիւղն Անապատ, յանկարծակի յիվանդացաւ, բերին Ազուլաց սուրբ թումայի Աւաքելոյ վանքն: Մարդ ուղարկեցին Երևան, ի գիւղն Մուղնի, իւր ախպեր որդի Տէր-Դաւիթ յարէզան, այլ մարդիք եկին Ազուլիս: Ովանէս վարդապետն կտակ արաւ, իւր ախպէր տղայ Տէր-Դաւիթն վարդապետ աւրհնէց, իւր աթոռ սուրբ Գէորդ իւր տէղն դրեց, յեա ք ամսոյ ապրիլի գումն Ազուլաց վանքումն առ Աստուած փոխեցաւ: Իւր եխպայր որդի Դաւիթ վարդապետն, այլ մարդիք Ովանէս վարդապետի մարմինն տարան Երևան, ի գիւղն Մուղնի, սուրբ Գէորգայ եկեղեցին, անդ հանգուցին, որ ինքն էր շինել: Սայ անվանի, մեծ վարդապետ էր: Ազոթք սորայ մեզ ողորմի:

Թվին ռեծք ապրիլի եռմն Ազուլիս յենց ձուն ԹՅՎ
եկաւ, որ կտուր սրբվեցաւ. շատ պտղոց¹) զարար էլաւ. վասն մեղաց մերոց:

Թվին ռեծք ապրիլի ծառան Ազուլիս ես Ջաքարիայ ախոր զատիկ արարի, մէհէկի ամսոյն ք, շամս ամսոյն իք արարի Աստուծով:

Թվին ռեծք ապրիլի Ժ Ազուլիս որ ախոր անձրևի ըսկիսքն էլաւ մինչի ապրիլի լումն. լումն ձուն եկաւ մինչի գալ օրն, որ էր մայիսի մէկ: Ձուն եկաւ, ռեց, որ բարձր գէղորէից որթն, ծառն ցուրտ տարաւ: Այս եղև վասն մեղաց մերոց:

Թվին ռեծք մայիսի գումն Ազուլիս ախոր Նախայվկայէն գիր, եկաւ, թէ էջմիածնայ աթոռակալ Միքայէլ վարդապետն եկել այ տէզս, Ազուլաց առաջնորդ Պետրոս վարդապետն, ես Ջաքարիայ ինձ աթոռակալն ուզել այ: Այսօր ես Ջաքարիայ, Պետրոս վարդապետն գնացինք Նախավկայն, ա օր կացինք,²) այլվի մայիսի քումն եկինք Ազուլիս:

1) Ձեռագրում պոց:
կացին:

Դարցեալ մայիսի ժբումն աթոռակալ Միքայէլ վարդապետն, լէյլցի Ըստէփանոս վարդապետն այլ քանի վարդապետօք եկին Ագուլիս, և օր կացին, գնացին Երևան վասն միոյ պատճառի:

Թվին ռճժը մայիսի ժբումն Ագուլիս այսօր Ագուլայց ի տուն խիզանով գնացինք Գաղայ նահատակն ուխտ: Ես Զաքարիայ այլվի խիզանով յետ սոցայ գնացի, ուխտ արարաք: 69r

Մայիսի իռնն եկինք Ագուլիս. օրն համբարձում: Թվին ռճժը յունիսի ժգումն Ագուլիս Վերի թաղէն այր ոմն մեծատուն, անունն խոջայ Ավաք, որ այսօր առ Աստուած փոխեցաւ: Քանզի շատ մարդի վկայութէնովն իմացաք, որ սայ ի հօրէ, ի մօրէ ժէթիմ էր, որ բնաւ ունչիչ չունէր սայ Աստուծոյ տուածէն: Այնչափ տվեց Աստուած, որ թէ տուն, թէ մուլք, թէ աջհաս, թէ փող, զո թումանի տէր գառաւ: Սայ էր և ամաց: Սայ մեռաւ, ոչինչ տարաւ, բայց միայն ի գազ կտաւ: Ով մահկանացու, մի շատ աղահուբիւն անիլ. վերջն այսպէս կու լինի. այս է:

Թվին ռճժը յուլիսի իբումն Ագուլիս ք օրի անձրև եկաւ. ք օրի յետնն սարերն բարցր ձուն եկաւ: Այս եղև վասն մեղաց մերոց:

§ 44 Թվին ռճժը օգոստոսի ամսոյ ըսկիսք էլաւ, Ագուլիս փորացաւութիւն ընկաւ: Շատ մարդ, շատ էրէխայ մեռաւ. որ տուն կէր գ կամ և երեխայ մեռաւ: Այսպէս մնաց մինչի նոյմբերի վերջն, ապա վարթարաֆ էլաւ: Ոչ թէ միայն Ագուլիս էր, այլ շրջայկայ գէղորայքն էլ այսպէս կէր: Այս եղև վասն մեղաց մերոց: 70r

§ 45 Թվին ռճժը օգոստոսի էռնն Ագուլիս այսօր Ագուլայց մէլիք Շահնաղարն այս ա տարի էր, որ գնացել էր Ըսպհան, թագաւոր Շահ-Սլէմանէն քալանթարի հօքմն հանեց, էլի մանսարով այսօր եկաւ: 69r

Թվին ռեժը օգոստոսի էռւմն Ազուլիս որ այսօր 89
 էջմիածնայ աթոռակալ Միքայէլ վարդապետն եկաւ
 Ազուլիս վասն նվիրակի: Քանզի Հակոբ կաթուղիկոսն
 դէռ եւրս Ըստամբօլ էր վասն աղմուկի: Դարցեալ,
 աթոռակալն եկաւ, մին շունչն ք դիան հարկ է, որ
 ամէն հայ ի դիան կուտան էջմիածինն. այս գ տարի
 էր, որ առէլ չէր: Սայ եկաւ, շունչն կ դիան առաւ գ
 տարէն:

Թվին ռեժը օգոստոսի ժումն Ազուլիս Մուսարէկին
 տղայ Մահամադխան բէկն մեռած էր. իւր զուլէրն ժ
 թվանգչի բերել են իւրենց տունն պահում: Քանզի
 Մուսարէկին ք սողայ ունէր. մեծն՝ Մահամադխանն
 էր փոքրն՝ Իսախան: Այս ք ախպէրս հայրենիք մուլ-
 քի, ապրանքի վերայ դաւի են անում: Այս ժք տարի
 էր, որ ախպէրք դաւի ին անում. որ ք յետ շահն գնա-
 ցին, գ, է յետ բէկլար-բէկի գնացին, բալքի թէ
 զո թուման ավել խարջել ին. շատ արբար ին: Այս
 ջանիրէս կուր ին անում: Մահամադխան մեռաւ,
 իւր մեծ տղայ Ավզուլայրէկն էր դաւի անում: Ավ-
 զուլէն Ըսպհան էր. սարայ թվանգչիքն տվին, մին
 քանգառու ոմն, Իսախան անուն, ըսպանեցին: Այս
 Իսայխանս առաջ Մուսարէկինց Իսախանին կշտին
 կացել էր, ապայ այժմուս գնացել էր, Միրզայ Իբրա-
 հիմի նօքար էլէր, եկէլ էր Ազուլիս վասն սոցայ դա-
 վուն: Վէզիրին մին Դլիջ-աղին յետ էր. առաջի ինա-
 գուն ավին¹⁾, ըսպանեցին: Շատ կուր էլաւ: Ազուլիս
 այս ջանիրէս չ թուման դարար քաչեցին:

§ 46

Թվին ռեժը հոքտեմբերի Իբումն Ազուլիս ես Զա- 70
 քարիայ որ այսօր Ազուլաց դուրս էլայ, որ գնամ
 Թարվեզ:

Դարցեալ հոքտեմբերի շառւմն ես Զաքարիա եկի
 Թարվեզ: Իմ Թարվեզ գալու պատճառն այս էր: Որ
 ես Զաքարիայ իմ երպայր Միմոնն Երևան զառաքի

1) Ձեռագրում՝ սվի:

էր: Սիմոնն ուզում էր, թէ գնայ Ըսպհան, Արասդուլի խանին պարտքն տայ, Երևանայ Սէֆիդուլի խանն թողնում չէր, թէ՛ Արասդուլի խանի վարիսներն գայ, փողն տանի: Ոչ նոքա էն գալիս, ոչ խանն թողնում էր, թէ Սիմոնն Երևանայ դուրս գնայ. քանզի զառավ- խանեն Սիմոնի ձեռացն էր: Ես Ջաքարիայ այն թա- մասուկն, որ Սիմոնն տվել եր Արասդուլի խանի փե- սայ Ջալ բէկին, ես էլ մհրել ի: Այս ջանիբէս ես վա- խում ի, քանզի ոգՅն թուման էր: Ես Ջաքարիայ դնացի Թարվիզ, թէ գնամ Ըսպհան. խո Սիմոնն թո- դեց ոչ, թէ՛ գալիս են Երևան: Ես Ջաքարիայ յուսվա- րի բուճն թողի, եկի Ագուլիս յուսվարի ե:

§ 47 Թվին ոգՅը դեքտեմբերի¹⁾ ծե²⁾ուճն Ագուլիս, որ 74՝
Տաթէեվու կրօնաւորաց անապատին հայրն, Արիստա- կէս վարդապետն, այսօր առ Աստուած փոխեցաւ: Սուրբ մարմինն տարան Տաթէվ, իւր շինած անապատն, անդ թաղեցին: Սայ էր ի գեղջէն³⁾ Տաթեվու⁴⁾: Սորայ տեղն նստաւ.

* մէկ տարոյ յետնայ Խոտանեցի Մովսէս վարդապետն, քանզի մին տարի անհայր քնացին. այս է:

1) 2) 3) 4) Հատվածի այս բառերը հեղինակը հետոյ յի ավելաց-
ո՛ւ քննադրում՝ առաջնից տարբերւող թանաքով:

§ 48 ԹՎին ԽՃԺԹ յունվարի 9, տրէ գ, արամ ԻԲ, օրն 70x
 Եղաբաթ այսօր ես Զաքարիայ Ագուլիս ջրաւրհնիք
 արարի: Զուրն գետունն աւրհնեցին նաղրով, զանով:
 Օրն էր որպէս գարուն:

ԹՎին ԽՃԺՔ յունվարի ժունն Ագուլիս այսօր ըստուք
 խաբար եկաւ, թէ օսմանցի Մուլթան Մահամադ թա-
 գաւորի վէզիր Մահամադ¹⁾ փաշայ²⁾ Գրիդն Ֆոանկէն
 առաւ: Քանզի թագաւորն Ուտումէլի ժէնգի - շահրումն
 էր օթրագ: Քանզի ք տարի այ, որ Ըստամբօլու դուրս
 էր թագաւորն ու վէզիրն: Թագաւորն գնաց ոչ Գրիդն.
 վէզիրն ասկարոջն գնաց Գրիդն: Այս իք տարի այ,
 օսմանցին Վէնետիկին թուջին յետ Գրիդումն ք բէրթի
 վերայ կռիվ այ: Այս վեզիրս գնաց, ք տարի նստաւ,
 ք բերթն առաւ: Գրիդն ամէն օսմանցու ձեռաց էր:
 Մին մեծ բերթ, իւր պտղիկ բէրթն ու երկրոջն վենէ-
 տիկցու ձեռաց էր, առաւ: Ոչ թէ զօռով առաւ, այլ
 գրաւով: Քանզի Ֆոանսիսի թագաւորն մին մեծ մարդ
 դամով կու աղարկի Գրիդն իրր թէ վենէտիկցու օգ-
 նական: Այս մարդն գայ, գինով կնի, մին օր դուրս
 գնայ ասկարով, թէ կո՛ւ՛վ: Օսմանցին կտայ, Ֆոանգ
 շատ մարդ ջարթէ: Ֆոանգի բերթի բէկն յետ կու փա-
 խի բերթն, դուռն բընդի: Այս Ֆոանսիս մեծ մարդն
 օսմանցիք³⁾ բունէն, թէ՛ կամ բերթն տուր կամ չի՛ ես
 մարդս տալ չեմ: Այս պատճառէս բերդն մինչի ե փո-
 վի զատն էլ կրեն նավերն, բերդն տան, մարդն սաղ

1) 2) Այս բառերն ել հեղինակը հետո յե ավելացրել բնագրում՝
 առաջնից տարբերվող թանաքով:

3) Ձեռագրում՝ օսմանցի:

առնուն նազն: Բ, զճ նազ կր կանգնած. այս է. ֆուսն-
գի նազ:

Թվին ռճժ յոնվարի իռնն Ագուլիս որ այսօր 71r
Ապիլբէջանայ վէզիր Միրզայ Իբրահիմէն ծգ ձիաւոր
եկաւ, Կ լիզր թիւանի, որ է գ հողայ, քնար ապրիշում
բէրաւ, թահր¹⁾ տվեց Ագուլայ ու Դաշտին, թէ վէզի-
րըն Շամախու է բերած, շահլուղայ է. Աստուած գիտէ.
լիզրն ծբռեճ դիան փողն տվէք: Աժմունքն ըռ դիան
էր: Մին ի թուման ել խարջեցին, գնացին վէզիրն,
էլաւ. ոչ, թէ բերողի ղուլուզ, թէ խորակ էլաւ: Այս Կ
լիզր ապրիշումս ու ի թուման խարջն ագուլեցիք ու
դաշտեցիք դարուլ արին, վեր կալան: Դաշտեցոց ըռա-
սաղ ապրիշումն ու խարջ դարուլ արին, տարան Ագու-
լեցոցն: Ագուլեցիք վեր կալան ապրիշումն ծախեցին
բռ դիան:

* Թէ խարջ, թէ ղուլուզ, թէ ապրիշումի
պակաս ծախելն, ամէն ի թուման զարար
քաշեցին թէ ագուլեցիք, թէ դաշտեցիք:
Ապրիշումի փողն յետ ք ամսոյ վեզիրէն
եկին, առան, տարան. այս է:

§ 49 Թվին ռճժ փետրվարի իռննն որ Ագուլայ մէլիք 74r
Նահնազարն Թարվեզ մեռաւ, բերին Ագուլիս, այսօր
թաղեցին: Սայ էր Կգ ամաց: Խ տարի Ագուլայ ու
Դաշտին մելիքութիւն արաւ: Սորայ ավել անունն Բա-
դալիջ կասէն, զերայ կարճիկ մարդ էր, լեզվով: Սայ
վասն ինադու թուրքացաւ, յետ գ տարու գնաց Ըս-
պհան, շահիցն յօքում առաւ, եկաւ: Շատ ապրեցաւ,
հայութիւն արար, հայայթաղ արարին: Սայ գնաց
Թարվեզ, գալ օրն յանգարծակի յիվանդանայ, միռս
օրն մեռնի, յայտնի բերէն Ագուլիս, հրաշալի թաղե-
ցին: Այսմ ամի Ագուլիս Միրզայ Իբրահիմի զավ-
տումն էր. այս է:

1) Տպագիրը (յերես 37) կարդում ե՛ր քանի:

§ 50 ԹՎԻՆ ՈՃԾՔ մարտի մէկուսն Թարվեզու վէզեր Միր- 71c
զայ Իբրահիմիանէ մարդ եկաւ, թէ՛ Միրզէն մին
այքի այ նոր գծել, զՅԾ տնգելոյ համար տնգի այ ու-
զում, մալաչի տանձի, խնձորի, սումաղի, ծիրանի:
Ամէն բհամ արին, ազարկեցին: Այս շափ տնգի էլ
Շուռութու բերին այլվի զՅԾ տնգի: Դարցեալ զ, էհ
յունի այլ ուրիշ տնգի Մեղրու տարան:

§ 51 ԹՎԻՆ ՈՃԾՔ ապրիլի զ, շամս ծգ, մէհէկի մէկուսն 74c
Ագուլիս ես Ջաքարիայ այսօր զատիկ արարի:

ԹՎԻՆ ՈՃԾՔ ապրիլի ժբուսն Թարվեզու Միրզայ
Իբրահիմէն Ալիզուլի բէկ անուն զարուզայ եկաւ
Ագուլիս ժ ձիաւորաւ. Ի օր կացաւ, Ե թուման զու-
լուղ տվին, ապայ գնաց: Օրն եւ դիան խարջ ունէր.
այս է: 1)

§ 52 ԹՎԻՆ ՈՃԾՔ ապրիլի Խուսն Ագուլիս Վերի թաղն 75c
Սուստէնց փողրակէն ես Ագուլիցի Քուրդունց մղլսի
Աղամիրի որդի Ջաքարէս որ այսօր ձեռն արկի, մեր
հայրենի տունն վեր կալայ, նորն շինեմ. զերայ շա-
տուց շինված էր: Մէկ մեծ ձմեռնատուն էր, որ գիր
կէր գրած, բՅԸ տարի էր շինած. մին մեծ սրահ կէր,
որ մին Յ Բ տարի այ, շինած էր. այս է. մին քանի
վիրնատուն, ներքնատուն կէր յին շինած: Ես, վերոյ
Ջաքարէս, ողորմութեամբովս Քրիստոսի այսօր ձեռն
տվի շինելու: Մինչևի նոյմբերի մէկն կարողութեամ-
բովս Աստուծոյ ամէն շինեցաւ: Շինածս այս է. որ
յարաւու կողմանէ մինչևի յիռստուս Իբ գաղ է. յարեւ-
եան մինչի յարևմուտ է գաղ է: Դ կողմն այս է. յա-
րաւային կողմն փողրակն է. յիռստուսային կողմն
Մարխանեց Սէթու բաղչէն է. յարևմտեան կողմն այլվի
Սէթու տներն է. յարևելյան կողմն մեր չօր ախպեր
Սարկաւաքի որդին է, որ է Ալէքսան: Որ մեր տներն
ձեռք տվիք շինելու, Ալէքսան էլ ձեռք տվեց, ինքն
էլ շինեց. զերայ Աղամիրն, Սարկաւաք, որ է Ամիր,

1) Հաջորդում է ձ հավելագրությունն ուրիշ ձեռագագրով:

սոքայ եխպայրք էին բաժանված: || Ես Ջաքարիայ իմ 76x
 շինածս այս է. ք մեծ, մին պատիկ ներքնատուն, մա-
 դազայ, որ գումբազի այ, գաջով, քարով թաղ. մեծ
 մաղազի գլուխն մին մին մեծ, որ ծք գազ է, երած
 քարփիշով, գաջով, այլվի գումբազով, թաղով շինած:
 Այս մեծ օթաղի գլուխն մեծ քօչկ այ, որ էլ ծք գազ
 է: Դարցեալ, օրթայ մաղազի գլուխն մին քաջ թավան
 օթախ է, որ սանդուղ, թէ այլ շորի տէղ, ք դոնէ.
 մինն մեծ գումբազի օթախումն է, մինն դէպի բարան
 է: Այս օթախի գլուխն մին բացը թավան օթախ է.
 ք չարբարայ դէքի մեր բաղչէն: Այս օթախի գլուխն
 մին քաջ քօչկ այ: Դարցեալ, պատիկ մաղազի գլուխն
 ճանապարհ է, ք, գ բարան է, որ գնայ մեր բաղչէն:
 Մեր բաղչումն կայ մին պատիկ մուտքախտ: Որ էլաւ
 մեծ ու պատիկ ք օթախ: Ես Ջաքարիայ ամէն շինե-
 ցի, թէ ուստի, թէ արկաթեղէնի, թէ փայտի, թէ դուր-
 պար ու թէ գաջի, թէ քարի, չուրի ք տարին մի ըստ
 միոչէ դավտարումն ջոկ գրեցի. չուրի մին դինարն
 գրած եմ ուրիշ դավտարումն, թէ խորակ: Ամենայն
 հասան տէսայ, շամն տէղս գրեցի, որ էլաւ կե թուման:
 Աստուած վայելումն տայ: || Դարցեալ, այս տներս որ 76y
 վերստին շինեցի, թէպէտ փոքր, ապայ գիտեմք թէ
 գրոց, թէ բրոց, թէ մեծ մամիս, որ էր Բանաւչայ.
 հարցանելով իմացալ, որ այս տներս բնծ տարի եղև.
 որ պապէ ի պապ, որդոց որդիք որ մեր ավադն ժա-
 ուանգէ: Ես Ջաքարիայ այսպէս իմացայ գրոց, տէսայ.
 որ սոքայ էն. նախ և առաջ այր ոմն. ք եխպայրք էին:
 Այս տան տէրն հօր անունն չիմացայ: Այս ք եխ-
 պարքս մինն Շախամիր, մինն՝ Աղամիր: Սոքայ բա-
 ժանեցան: Աղամիրի յիսէն այս գրած տներս այ: Շա-
 խամիրի յիսէն այս յարևմտեան կողմի տներն այ:
 Շախամիրիս յիշատակ չմնաց. մնաց տունն անտէր:
 Սիթամով այր ոմն Ամիրխան Շախամիրի տներն զավս
 կանի, կտայ իւր ախպէր որդի Մսրխան, որ է տէզս

գրած Սէթու պապն: Դարցեալ, Աղամիրն առ Աստուած գնայ: Մնաց սորայ մին աղչիկ, անուէն Բանաւշահ: Այս Բանաւշահս գնայ Խձայձոր, որ է Ներքի թաղն, մարդի, անուէն Երանջան: Այս Երանջանս առ Աստուած գնայ: Մնաց ք տղայ, մին աղչիկ: Աղչիկն դնայ մարդու, մնաց Բանաւշահն, իւր ք տղերքն. մեծ տղի || անուէն Աղամիր, պզտիկն՝ Ամիր, որ լաւ կարգացող դառցաւ, անվանեցին Սարկավաք: Այս Բանաւշահս որ իւր այրն մեռնի, օսմանլուի¹⁾ ժամանակ էր ու սղութիւն. այն Ամիրխանն կու գայ, թէ Աղամիրի յիսէն տէրութիւն անէ: Այս Բանաւշահս որք գոլով՝ փաշայ, շար ընկնի, գայ իւր հայրենիքն զաֆտ անէ, մարդի տներն ձեռաց գնայ: Այս Բանաւշահս տղոցն հարսանիք անէ. Աղամիրին ուզէ Ներքի թաղէն Գօզալի դուստր Սավզուլն ու Սարկավաքին ուզէ մեկիք Աղավելի դուստր Խոստրոզն: Այս Բանաւշահս ծ տարի որք մնաց, պատճառ հայրենի տներն ու տղերքն, թէ այլոց ձեռք չի ընկնի: Այս Բանաւշահիս մայր ունէր անվանի, մեծ ազգի, անուէն՝ Խանոււմ, որ որք շատ մնաց: Տէղս գրած սրահն Խանոււմն էր շինել որք ժամանակին: Շատ աշխատաւոր կին²⁾ էր: Աստուած իւրն ողորմի: Դարցեալ, Աղամիրէն, Սավզուլէն էլաւ ք զաւակ, զ աղչիկ զ տղայ: Դ տղէն պզտիկ մեռան: Մնաց զ աղչիկ, մեծացան. մեծն՝ Խանոււմ, միջնակն՝ Փարիխան, պզտիկն՝ Չարիֆ, որ աւաղանի անուն էր Հոփսիմէ: Սոքայ գն էլ³⁾ գնացին մարդի, զաւակի տէր դառան: Ամայ Խանոււմն ու Փարիխանն ք ք մարդ առան, Չարիֆն մին մարդ առաւ: || Աղամիրի ք տղէն որ մնաց, մեծն Շմաւոն է, որ այս դավտարոււմս⁴⁾ անուէն գրած շատ տէղ կայ. պզտիկն դավտար գրող մեղաւոր Չաքարէս եմ: Դարցեալ, մեծ Խանոււմն, որ է մեծ Աղամիրի կը-

1) Ձեռագրում՝ օսմալուի:

2) » գին:

3) » էր:

4) դատարոււմս:

նիկն, սայ մին մարդ առաւ, Բանաւչէն մին մարդ առաւ, Աղամիրն մին կնիկ առաւ: Շմաւոն ք կին առաւ. առաջին՝ այս Մարիանի որդի Մուրադի դուստրն առաւ. անունն Գուլաղէն: Սորայանէ էլաւ ք տղայ, մին աղչիկ. անունն Շուշան: Շուշան գնաց մարդի, ա տարի ֆեաց, մեռաւ, զաւակ չի մնաց: Ա տղէն պզտիկ մեռաւ, ա տղէն, անունն Խանազատ, ք ամաց մեռաւ, ա տղէն Դրիգորն է, հայ ժգ տարու է: Այս Գուլաղէս թվին ռեթումն մեռաւ: Այս Շմաւոնս գնաց Երևան, վերստին կին առաւ, անունն Գուլում, թվին ռեթումն: Դարցեալ, ես Ջաքարիայ թվին ռեթումն յունվարի իբումն որ առի ավել անունն Տրունեցունց Հերապետի դուստր Բէկումն ի կնութիւն: Ես Ջաքարիայ էի իգ ամաց, Բէկումն ժէ ամաց: Մեզն, թվին ռեթումն էլաւ ա աղչիկ, անունն Մարիամ: Այս Մարիամս թվին ռեթումն առաւ գնաց: Աստուած փոխն բարի յիշատակ տայ: Դարցեալ այս դավտարումս Գուրգունց Աղամիր շատ եմ գրել, գերայ Շախամիրի եկպայր Աղամիրն ավել անունն կոչէին Գուրգ վասն պատճառի: Դարցեալ Սարկավաքն մեռաւ, մնաց ք տղայ, Ա մեծ տղէն || մեռաւ, մնաց մին տղայ, անունն Ալէքսան: Այս Սարկավաքս մին կին առաւ. ք տղէն էլ ա ա կին առաւ. այս է: Աստուած սիրողն ասի այս նախնեաց մէկ հայր մեղայ: Աստուած ձեզ ողորմի:

78x

Սարկավաքի միջնակ տղի անուն էր Տէր-Մելքում. լաւ քահանայ էր. մեռաւ, մնաց ա տղայ, անունն Ոհանէս: Ես Ջաքարէս այս Տէր-Մելքումիս¹) մօտ կարդացի: Թվին ռեթումն մարտի իջ ես Ջաքարես, իմ կին Բէկումն առ Աստուած փոխեցաւ: Այլվի այս թվիս օգօստոսի քումն ես Ջաքարես գնացի, վերի գետցի Դիշի-գէղուտ Ովանէսին ունէր ազար աղչիկ իա ամաց, այս առի կին:

1 Ջեռագրում Տէր-Մելքումս:

Թվին ռեիզ հոքտեմբերի շաուան էլաւ տղայ, անուան Միքայել եղաւ:

1125 մայիսի իգուան, օրն գշարաթ, էլաւ մին աղչիկ, անուան եղաւ Սավգուլ: 1127 մարտի գուան օրն բշարթի, ելաւ մին տղայ, անուան եղաւ Գափրիէլ:

** 1130 փետրվարի բուան օրն գշարաթ, մին տղայ էլաւ, անուան եղաւ Սահակ: Թվին 1132 ապրիլի քուան էլաւ մին տղայ, անուան հղին Ովանէս, օրն բշարթի:

1134 յուլիսի ծուան, օրն որբաթ, ինձ Զաքարիո նլաւ՝ մին աղչիկ, անուան եղաւ Բանաւչահ, որ է իմ Զաքարիո հայրենի մամու անուանն:՝)

§ 53 Թվին ռեթ մայիսի մէկուան Ագուլիս, թէ Դաշտն, թէ Աւրդուլար խիստ մեղացն մեր մորելս եկաւ: Այս բամ է, որ Ղափտանն, Գղմար, Ղարադաղն մորէլս խիստ կերաւ:

74v

Թվին ռեթ յունիսի եուան այսօր Թարվեզու Միլդայ Իբրահիմէն դարուղայ եկաւ Ագուլիս՝ համ մալիջհաթն տանի, անուան Բահրամ բէկ, ի ձիաւորաւ եկաւ: Ք օրի կացաւ: Օրն մին թուման խարջ ունէր: Ապայ ծէ թուման դուլուղ առաւ, ապայ գնաց միուս խասէրն, զերայ ե խասն էլ՝) Միրզայ Իբրահիմի զաֆտուան էլ շահի հրամանաւ. այս է:

§ 54 Թվին ռեթ յունիսի ծգուան որ այսօր մեր եխպայլ: Սիամոն, որ է Շմաւոն, Երևանայ եկաւ Ագուլիս մին ի մարդ յետն, ոմն ֆուանկ, ոմն Իրևանցի հայ: Մին ծ օրի կացան, յունիսի իգուան գնաց Թարվիկ, որ դնայ

1) Հաջորդում է օ հավելագրութունն ուրիշ ձեռագրերով: Ձեռագրում էր:

Ըսպհան: Զերայ այս ժը տարի այ, որ Երևան խաների ղուլուղումն է. համ զառարի այ, համ խանի գարաք ժարաղ է: Պ խանն այս է. առաջ՝ Նաջաֆղուլի խանին, որ սորայանէ շատ շախ արար: յետով՝ Աբասղուլի խանին, յետով Սէֆիղուլի խանին: Շատ փող, ըողակ կիտեց, որ համբաւն Հնդստան ու Ֆոնզստան հասաւ: Ապա յետի խանն, որ է Սէֆիղուլի խան, սոյ շատ սիթամ արաւ: Այս համբաւէս Շահ - Սլէյման յօքմ պարկեց, զառաֆխանի պատճառէն տարան Ըսպհան: Ապայ կամօքն Աստուծոյ ե ամիս կենդանի մնաց, ապայ ղէքտեմբերի էումն առ Աստուած փոխեցաւ, եղաւ: Ըսպհան Զուղայու հանգիստնեքումն պատվով, նշանաւոր տէղի: Վերայ մեծ մատուռ ջինեցին: Մահն աջալով, բիաջալն Աստուծոյ է գիտելի: Ամայ շատ դրամ գնաց, զերայ ոմն հախ, ոմն նուհախ, ոմն սիթամի, ոմն զալումի, որ մինչի մին տաքին բռ թուման սորայ գնաց: Վերջն, մնաց, էթէ ունի բարբ գործ, Աստուած գիտէ:

§ 55 Թվին ռեժք յուլիսի իգումն Ագուլիս որ ես Զաքարիայ մեր խիզանով, այլ ուրիշի խիզան, շատ ուխտվոր, գնացինք Բատու վանքն սուրբ Նշան ուխտ: Այս այն սուրբ Նշանն է, որ Քրիստոս աջակերտաց ոտնն լվաց, այս խաչս այն թաշտի պղինձն է: Սորայ առաջնորդն էր այս գեղիս, որ է Բատուցի, Ալէքսան վարդապետն: Պ օրէն գնացինք, եկինք Ագուլիս:

Թվին ռեժք դեքտեմբերի ժեումն Ագուլիս որ վերի թաղի սուրբ Քրիստափոր անվան եկեղեցին ինքնին փլաւ, զերայ գ խորանն երած քարփիչով ին շինել, այլն փայտով ին շինել: Զերայ այս եկեղեցիս Թաթէոս առաքեալն եր շինած. եկաւ մինչևի թվին ռեք վերստին այնպէս ին շինել: Քանզի ք թագաւորաց ժամանակին էին շինել. մինն՝ օսմանցոց Մուլթան Մուրադին, մինն՝ պարսից Շահ - Սէֆուլն: Այս ք թագաւորաց կռիւ էր Երևանայ բերթին վերայ, վասն այն՝

կէսն երած քարփիչով, կէսն փայտով շինեցին. վասն
ահիւ մին տարով շինեցին: Այսպէս շինած եկաւ, մին-
չի թվին ռեթրումն փլաւ: Աստուծով մին քինթ չարիւն-
նեցաւ, անձնաս մնաց Աստուծով: Սորայ առաջի շինօղն
Քրիստոսի առաքեալքն էին: Սոցա յետնայ Վերի թա-
ղի խոջայ Գուլնազարն, Քիչիբէկն, Մալխանն վերա-
կացու եղէն, ժողովրդեան փողով շինեցին, մինչև
էհաս այսմ ամի: || Թվին ռեթ ըսկիսսն արարին յին եկե- 79r
ղեցին վեր կալան, յիմն գձեցին քարով, կրով, Գուր-
դստանայ ուստայ բէրին, շինեցին մինչի եհաս հողի
հավասար: Թվին ռեթա այլվի Գուրդստանայ չ ուստայ
եկին, տաշած քարով շինեցին. մինչի նոյմբեր ամիսն
հասաւ դռների գլուխն. ք դռնն ունի՝ յարևմուտ, յա-
րաւ, յիւսուս¹⁾: Թվին ռեթք՝ մարտի իռնն այլվի Քըր-
դստանայնուն ուստէքն եկին. այսմ ամի ի ուստայ
եկին, այլվի տաշած քարով հասուցրին մինչի փայլի
թաղ: Նոյմբերի մէկունն ուստէքն վարցն առան, գնա-
ցին: Դարցեալ, այս եկեղեցու ք որմին իե խաչ, ոմն
պատկեր վասն յիշատակի գրեցին: Այս դավտար գրող
Զաքարէս մին Աստուածածնոյն պատկերն ես զրեւ
տվի: Ամէն խաչի, թէ պատկերի մէկ մէկ թուման
տվին եկեղեցուն:

§ 56

* Թվին ռեթիք եկեղեցոյ արաք խորանն մար- 79r
տի իք աւրհնեցին, որ պատարագ անէն:
Միայն ք խորան էր ծածկված²⁾ այսմ ամի-
այս է:

§ 57

** Թվին ռեթիգ մայիսի իռունն այ- ibid.
լվի վերոյ Քրաուստանուցն³⁾ Յք
ուստայ եկօ, ասպարէքն կապեց,
կիսատ բաներն շինեց, ել քարայ-
բան չմնաց: Դարցեալ յասմ ա-
մի Բինիստու ուստայ բերին, մեր

1) Ձեռագրում՝ յիւուս:

2) , ծածկված:

3) , քրաուսուցն:

●

վանքի դռանն փուռն շինեցին։
Վանքի հողէն քարփիչ երեցին,
բերին եկեղեցոյ զ քունջ պու-
ճազն զ փոշիչն արարին։ Այսմ
յամի այս եղև։

ԹՎԻՆ ՌԵԻՉ ապրիլի մէկն այլ-
վի Քրդստանայ նոյն ուստէքն ժե
ուստայ եկաւ, միջի զ կամարն քա-
րով տաշած կապից, կիսատ քարէ-
բան, թէ սեղան, ամէն շինե-
ցին։ Դարցեալ, տէլլիս ուստէքն,¹⁾
Բ ջուղեցի ուստայ, մէկի ան-
ունն Ովանէս, մինն՝ Խունդվիլի,
սոքայ երած քարփիչով գլուխն
փոշիչն արարին։ Մնաց կաթու-
ղիկէն դարցեալ Քրդստանայ ուս-
տէքն։ Մեծ ուստէն էր ի գէղէն
Մոկսու։ Անա կատարեցաւ։ Աս-
տուած անփորձ պահէ։

1) Ձեռագրում սուսէլն։

Չաքարիս Ազուրեցու Որգրութիւնը - 7

§ 58 ԹՎԻՆ ՌՃԻ յունվարի 9, տրէ գ, արամ ԻԲ, օրն ուր- 79v
բաթ, ես Չաքարիայ այսօր ջրաւրհնիք Ագուլիս արարի
Աստուծով:

ԹՎԻՆ ՌՅԻ յունվարի թումն Ագուլիս որ Ըսպհանայ
շաթիր եկաւ մեր վանքն, գիր բերաւ Պետրոս վար-
դապետին վերայ: Վարդապետն ինձ Չաքարէս տարաւ
եկեղեցին, ծածուկ սև գիր տվին ձեռս, տեսայ գրած
այսպէս. Զուղեցի խառատ ուստայ Յակոբջանէս, շո-
թեցի խօջայ Չաքարէս, անապատցի խօջայ Սարգիսէս
մալում նի Պետրոս վարդապետին ու Սիամոնի եխպայր
Չաքարին, որ իմանաք, դէքտեմբերի էումն խօջայ
Շմաւոն առ Աստուած գնաց: Խիստ շատ պարտք ու
շատ հատք ունի. ամէն գրած էնք, մհրած: Հալրաթէ
Չաքարէն գայ. թէ որ յետի գայ, մարդ կու գայ, կու
բիրէ, շատ դարդիսար կուտան. ահա ձեզ գրեցի: Դար-
ցեալ, ես Չաքարէս որ այս սև գիրս տէսայ, գ կսկիծ
մտաւ սիրտս. մէկ որ ախպօր մահն, ք որ պարտքի ահն.
գ որ ճանապարհի ցուրտ ու ցաւն: Այլ ճար չի մնաց. ս-
սացի, թէ՛ այլ ումմէքէ ասիլ միք. այսպէս գիր կամ
խարար Ադամայ որդոց ոչ գոյ: Չերայ պարտք շատ
ունէր. ահայ առաջի կայ գրած այսպէս: || Դարցեալ, ես 80v
Չաքարիայ որ այս սև խաբարս լսեցի, ժք օր Ագուլիս
կացայ, մարդի ասացի ոչ: Ապայ յունվարի Իառմի:
Ագուլաց դուս էլայ, դառն, տրտում գնացի Ըսպհան:
Դարցեալ, ես Չաքարիայ որ տանէ դուս կու լինիմ, մին
աղչիկ ունէի, յետ ժ օրէն յետնայ առ Աստուած գնաց:
Այս պատճառէս բերէն Շմաւոնի խաբարն կու տան.
մին կսկիծն ու դառցաւ: Ես Չաքարիա փետրվարի ժք-
ումն գնացի Ըսպհան, մին քանի օր կացայ, տեսում՝

Աբասղուլի խանի վարիսներն գան, ինձ բունեն, թէ՛ Շմաւոն մեզ զճժ թուման մին է տալու, զճխ թուման փողի շախ ա տալու: Այս Աբասղուլի խանի վարիսներս մեծայմեծ մարդիք էն, որ մինն շահի մուհըրդարն է, մինն՝ շահի էշիկ-աղասի այ, մինն ուզբաշի այ. ամէնն մեծայմեծ մարդ են: Պատճառն այն է, որ այս Շմաւոնս Երևան համ զառարի էր, համ ըռահտար: Աբասղուլի խանս Երևան խան էր: Այս խանս կու մեռնի աջալով: Սանի վէքիլներն Շմաւոնիս հսարն կուտէնուն: Շմաւոնս բռթք թուման սանաղով խանին տալու կընի, տված կնի: Մնաց Բաղի խանին տալու ուրեմ թուման: Մնաց զառաֆխանին ջանիքէ տալու բնե թուման: Որ Շմաւոնս էլաւ խանին տալու ոզնն թուման: Այսպէս սանաղ կուտայ խանի վարասներուն, թէ՛ չուրի զ ամիս բերեմ Լսպհան, տամ: Խէ զ ամիսն թամամի, տամ ոչ, այս մաղլարիս օրն էտէն ա արասի պակաս շախ տալու լինիմ: Ես Չաքարէս այն ժամանակին ինձ տարաւ Երևան այս Շմաւոնս, շատ աղաչանք պաղատելով ինձ այս ոզնն թումանիս զամին տվեց: Չերայ Աբասղուլի խանի վարիսներն դայիլ չի կացան, թէ՛ դու Երևան Սէֆիդուլի՝ խանի զուլուզումն էս. բալքի քեզ թողնու ոչ, գաս Լսպհան: Բո ախպեր զամին կէնայ, որ փողն դու տաս Չաքարէն, Չաքարէն բերի Լսպհան, տայ խանի վարասներն, Կիրդ առնու, բերէ: Չերայ Աբասղուլի խանն մեռաւ, տէղն լազգի Ախսաս - Միրզին տվին, որ անվանեցաւ Սէֆիդուլի խան: Այս մին տարի այ, որ Աբասղուլի խանն մեռաւ, տարան Մաշադն, տէղն նստաւ Սէֆիդուլի խանն: Դարցեալ, այս Շմաւոնս եսօր, վաղն Կձելով՝ այս պարտքս մնայ: Ես Չաքարէս քանի անգամ վերստին գնացի Երևան, այս Շմաւոնիս յիտ կուլ, շատ խոռովութիւն, թէ՛ կամ դու գնայ Լսպհան, քո պարտքն տուր, իմ զամինլամէն առ, տուր ինձ, կամ փող տուր,

80v

1) Ձեռագրում Սէֆիդուլի:

ես գնամ: Այսպէս ասելով, ետոր, վաղն գձելով մնաց,
մինչ որ¹⁾

. դուս մնաց Ջուղայ, խառատ Յակոբջանից ^{83v}
տան սամանաթ: Ամէն մի ըստ միողէ գ դավտար գրե-
ցաք: Մինն տվի Յակոբջանի տղայ, Եաղուրն: Յակոբ-
ջանն մարտի իթումն առ Աստուած փոխեց: Մինն տվի
չոթեցի խօջայ Ջաքարէն: Մինն ես Ջաքարիայ ա-
ղարկեցի Շմաւոնի կնգանն: Այս այսպէս եղև: Դար-
ցեալ, ես Ջաքարիայ թէ ինչ չարչարանք քաշիցի, գնա-
ցի, զամինով մլթանուց թէ բազրկանից ե՞ն թուման
պարտք արի, գողի նման իվին ռՅի յուլիսի ժգումն եկի
Թարվեղ: Ես Ջաքարիայ Թարվեղ ել թաքրար զամին
տամ, օգօստոսի էումն Թարվեղու դուս գամ, օգօս-
տոսի քումն գամ Ագուլիս, պարտք անեմ, տամ մեր
փեսայ Աստուածապն, գնայ Թարվեղ, տալ մօլթո-
նիքն, իմ թամասուկն ու զամինլամէքն առնու, բերի
Ագուլիս, ինձ Ջաքարիս հասնու: Դարցեալ, թվին ռՅի
սեփտեմբերի իգումն ես Ջաքարիայ Ագուլաց դուս ելայ,
հոքտեմբերի մէկումն եկի Երևան: Քանզի քանի որ եխ-
պայր Շմաւոն մեռած էր, եկել չի Երևան, այսօր եկի
Երևան: Այս Շմաւոնիս ք տղայ, մին աղչիկ կեր Երե-
ւան: Եկի, տեսայ, թէ մին ամիս է, որ Շմաւոնիս ք
տարեկան մին տղէն, Ահարոն անուենն, մեռած: Այս
էլաւ կրկին կսկիծ: || Դարցեալ, ես Ջաքարէս որ եկի ^{83v}
Երևան, գնացի, խանն տէսայ, ամէն տէսայ, թէ ջա-
րայ, թէ այլ ինչ փէշքաշ քաշեցի, գնացի Արասդու-
լի խանի վէքիլ Վելի աղէն, Միրզա Ջէնալարադինն
տէսի: Ըսպհանայ բերած գիրն նշանց տվի, ասաւ՝ լաւ
է: Սայ էլ ընկաւ ուրիշ բան. գահ ասաւ, թէ՛ այն գիրն
աղարկել ամ Ըսպհան, գահ թէ՛ Սիամոն ժե թուման
պակաս այ տվի: Թէ այսպէս, թէ այնպէս, չորի գ
ամիս սայ ել մեղ չարչարեց: Վերջն մարդ ընկաւ մէջ,
մին քանի թուման իւրն տվին, այն ք թամասուկն,

1) 81-րդ և 82-րդ թերթերն (81rv և 82rv) ընկած են:

որ մինն ռբնի թումանի, մինն բն թումանի, որ Շմաւոնի ձեռացայգիրն, մուկըն վերայ, ես Չաքարէս զամին ու մուկըս վերայ, այս բ թամասուկս առնեմ, Ըսպհանայ բերած խանի վարասներուն մհրով գիրն տամ, այս բ գիրս առնեմ: Ահա ազատեցայ, զերայայս եւ ամէ, որ ես Չաքարէս այս գիրիս դարդունն էի, Աստուծով առի, պրծայ: Դարցեալ, ես յետ խանի դարդն: Խանն ես Չաքարէս բռնեց, թէ՛ Շմաւոնիցն և ոսկի ուզեմ,¹⁾ որ տվել ամ, տարել Ըսպհան, որ խանջալ շինէ: Խանջալն կամ ոսկին տուր: Խանջալ չկայ. այս և ոսկուս թէ թուման դուս գնաց: Մին ել բռնեց մին թարքաջի գտվի. Ի թուման դուս էլաւ: Մին էլ բռնեց, գիր հանեց Շմաւոնի մհրովն, թէ կարմունջի || վերայ 84r ըռահտար էր Շմաւոն, և թուման բաղի կայ, ահա իւր գիրն. շահի ապրանք այ, մեր չէ, բեր, տուր: Ես Չաքարէս ասի. ես խաբար չեմ: Ես յետ խանն վեր առաւ, թէ՛ լաւ այ, այս և թումանս տալ չես, ես ել Շմաւոնի զառավխանի հարի մուաֆասէն մին բանի համար տվել անք աթոռակալն էջմիածնունն պահի, ես ել են մուաֆասէն տալ չեմ. Շմաւոնի զառավխանի հարն նորն կու տեսնում: Թէ որ տէսնու, խան ինքն, բէկ ինքն, զաղի ինքն, ինադ կանի, բա թումանով պրծանիլ չէ. ես յետ մարդ մէջ ընգան, չուրի զ ամիս և թումանի ես Չաքարէս խանին գիր տամ, որ զ ամիսն թամամի, տամ: Ես յետ խանն մարդ աղարկի Նախավկայն, աթոռակալ Միքիլ վարդապետն բերէ, վարդապետն գնայ էջմիածինն, մուասաֆէն բէրի, ես Չաքարէս իմ կշտիս տայ խանն, խանն տայ ինձ: Ահա այս գրիս ել ազատեցայ. զերայ Շմաւոն Ըսպհան զընալու վախտն խանին յետ պուֆտուզու ունէին, վասն այնորիկ այս մուաֆասես դրել ին ամանաթ: Այս այսպէս էլաւ: Դարցեալ, ես յետ մինն գալիս այ, Ի թու-

1) Ձեռագրում՝ ոսկի զուգեմ: Կարելի չե առաջին գ-ն ավելորդ համարելով վերծանել ոսկի ուզեմ:

ման ուզում, մինն զառավիսանի զավի այ անում, մինն քաթիրու զավի անում, մինն՝ գեղի, այս ամէնն սուտ զավի են անում: Տէսայ ել իլաջ չի կայ, լաւն այն է, որ Շմաւոնիս խիզանն || վեր ունիմ, գնամ 84v
Ազուլիս: Ես Ջաքարիայ գնամ, խանիցն զաստուր ուզեմ, թէ մեք կարիլ չենք տէզս կենար: Ամայ մինչի ի, լ թուման ղուս ելաւ, ապայ զաստուր տվեց: Ես Ջաքարէս գ օրէն միջում ծածուկ բանս տէսնում, Շմաւոնի կինն, ա տղէն, մին աղչիկն, թէ նօքար, թէ բարեկամ, ծք, ծգ մարդ սուրբ Սարգիս շարաթ գիչիւրն Երևանայ դուրս գամք Աստուծով, գանք Խոր Վիրարուսն գ օր կենաք, տեսնուք, թէ ել ուրիշ վարաղ չի փոխէն: Ապայ փետրվարի գումն Երևանայ ղուս եկի, փետրվարի ծառումն եկինք Ազուլիս: Ես Ջաքարէս շատ չարչարանք քաշեցի թէ Լսպհան, թէ Իրևան, քանի քանի անգամ զլիս բոնեցին, գնդան Կձեցին, բուխավեցին վասն այս վաթանի մոլորած ախպօր Շմաւոնիս համար: Էթէ ամէն բան, ամէն ջաֆայ գրել ի, ծ գավտար լինէր: Դարցեալ, մեր քեռի Ղուգաղն ել շատ ջաֆայ քաշեց, գերայ այս Շմաւոնս Լսպհան գնալու ժամանակին այս քեռու տղայ Ղուգաղս աղարկէ, Ազուլաց տանի Երևան, ղնի իւր տանն, կենայ. համ վեքիլ կանի, որ իւր առուտրին հասըն տէսնու, չուրի ինքն Լսպհանայ գայ: Այս Ղուգաղս ել այս ջանիքէս ընկաւ այս բանիս մէջն: Այս Ղուգաղս Շմաւոնի կնգան փողն էր բանացանում: Այս այսպէս էլաւ: Աստուած փրկէ փորցանաց: || Դարցեալ, ես 85r
Ջաքարիայ ահա այս ծգ ամիս եղև, որ շատ շատ չարչարանք, շատ փորցանք, շատ տրտմութիւն, շատ կրկից եկաւ մեզ վերայ վասն իմ անպատմելի մեղացն: Այս է. որ թվին ռՅԺՔ նոյմբերի իթումն Ազուլիս որ ես Ջաքարէս իմ աների տղայ Շահնազարն Լստամբօլ այս ծէ ամիս էր, որ մեռած էր. այսպէս. որ գնում էր Լստամբօլու Սև ծովու բողաղն, զայիչն չուր կուտայ. ք ազուլեցի, ք զայիղչի կնի. ք ազուլեցին, ա

վայրիղչին քնած կնի, մէկ դայիղչին՝ զարթուն: Ղայիղն շուռ կտայ, գ հոգին քնած կու խէղդի ծովումն, մին զարթուն վայրիղչին ապրի: Այս Շահնազարին խարարն նոյմբերի իբրումն Ագուլիս տվին: Այս եղև նախ և առաջ կսկիծ: Դարցեալ, յիտ սորայթվին ռճժ դեքտեմբերի իբրումն Ըսպհանայ գիր եկաւ, թէ Շմաւոն դիր նաչաղութիւն քաչեց, ապա այժմուս լաւ է: Յետ սորայ թվին ռճի յունվարի քումն Ագուլիս այս մասկտնի ելած մոլոր ախպէր Շմաւոնիս՝ մահվան սև խարարն եկաւ Ագուլիս: Ես Ջաքարէս դառն, տխուր գընացի Ըսպհան, ի Ջուղայ, այս ախպօր գերեզմանն տեսայ: Եկի Ագուլիս, միայմօր մին աղչիկ ունէի տան, ծգ ամաց, եկի, թէ մեռած. սորայ գերեզմանն տեսայ: Էնա այնորիկ գնացի Երևան, եխպայր Շմաւոնի տըրտում կինն, մոլոր երեխէքն տեսայ. մին տղայ. էլ նոր մեռած՝ գերեզմանն տեսայ: Այս ամենայն եկն ի վերայ իմ վասն մեղաց իմոց, Այս բանիս կատարումն եղև թվին ռճիս փետրվարի իրումն Ագուլիս:

§ 59 Թվին ռճի մարտի եռումն ես Ջաքարիայ այսօր բուն 87v
բարէկենդան Ըսպհան, ի գիւղն Ջուղայ արարի:

Թվին ռճի մարտի ժառումն Ըսպհան շատ թամաշայ արարի. գերայ նավոռզ էր: Շահն դուս եկաւ, փէշքաշն քաչեցին. ամէն խան շահին քաչեցին:

Թվին ռճի մարտի իբրումն Ջուղայ որ ջուղեցի ուստայ Յակոբջանն մեռաւ, սայ շահի դուրգար էր: Շատ թոլու ջրի հորեր կու շինէր: Տարին չ թուման շահիցն դօնլոռզ կուտէր:

Թվին ռճի ապրիլի իգ, մէկկի իա, ադամ գումն Ըսպհան, ի գիւղն Ջուղայ ես Ջաքարիայ այսօր զատիկ արարի:

§ 60 Թվին ռճի մայիսի իբրումն Ըսպհանայ Ջուղայ մին 88v
Ոհան անուն չի վարդապետ ջուղեցի, սայ քուրդացաւ, շատ զարար տվեց Ջուղու, ևս առավել հավատի պակասութիւն: Անունն եղին Շխ - Մումին:

Թվին ռճի յունիսի ըումն Ըսպհան շահիցն ըռաքի

հկաւ, ես Չաքարիայ ինձ բռնեցին, բուխավեցին, տա-
րան շահի ժէյլադն, գերայ շահն ժէյլադումն էր: Մին
հրեանցի գնաց, շահին արզ տվեց, թէ՛ գառարի Միա-
մոնն մատ այսչափ փող ունիմ. Սիամոնի ախպօրիցն
ուզում էմ, տալիս չէ. ուր որ գնում էմ, դիվանս ա-
նում չէն: Շահն ըռաքի կուտայ, բուռումիչ կանէ, թէ՛
դիվանբէկին հաղիդաթին հասնու: Այս Չանիբէս ես
Չաքարէս գնացի Դէհիքուրտ ժեյլադն. շահն տէղս էր:
Մինչի ծէ օրի ես ժուրդումս դիվան անէ, են ժուր-
դումն դիվան անէ, ախրն դիվան արաւ: Ես Չաքա-
րիայ մին քանի թուման խարջեցի, պրծայ. ամա շատ
փորձանք քաշեցի, գերայ նաչաղ էի: Նաչաղ գնացի,
նաչաղ եկի Ըսպհան: Այսմ ամի էր թագաւորն Շահ-
Սէյլէման, էհտիմալ ղօլաթն էր Շիխալի խան, դի-
վան-բէկին էր Չանի խանի մեծ տղէն, անուեն Աբուս-
ղուլի բէկ: Ես Չաքարէս գնալ ու գալն մին ամիս քա-
շեց: Իմ մեղացն է:

§ 61

Թվին ռճի յձլիսի ծգումն ես Չաքարիայ այսօր 87v
Ըսպհանայ դուս եկի:

Դարցեալ, ես Չաքարիայ յուլիսի ծքումն եկի Բա-
շան:

Թվին ռճի յուլիսի լումն վարդայվառ Հաջի-աղումն
արարի:

Դարցեալ, յուլիսի լաումն այսօր Ըսպհանայ եկի
Թարվեզ:

Դարցեալ, օգոստոսի էումն ես Չաքարիայ Թարվե-
զու դուս եկի:

Օգոստոսի քումն եկի Ագուլիս:

Թվին ռճի սեփտեմբերի քումն Ագուլիս, օրն ուր- 88r
բաթ, Յինն մեումն Յինն խավարեցաւ առաջի իրի-
գունն, որ բռնելն մինչի բացվիլ ու պարզիլն գ սհաթ
անցաւ, շատ խաւարակալաւ:

Իվին ռճի սեփտեմբերի իգումն ես Չաքարիայ այ-

սօր Ագուլայ շատ ջուճիաթով, գ կնիկ ել, գնացինք¹⁾)
 Քոր վիրաբն ուխտ:

Հոքտեմբերի առումն այսօր եկի Երևան, գնացի մեր
 եխպայր Շմաւոնի տունն, խիզանն տէսայ: Ջերայ
 Շմաւոն Ըսպհան մեռած էր, գնացի Ըսպհան, այսօր
 եկի Երևան:

Թվին ռՅի նոյմբերի բումն Երևան որ Սէֆիրդուլի
 խանն իւր աղալարոջն, շատ մարդով գնացին Շահ-
 Սլէյման թագաւորի նազիր Մասդուդ բէկին փէշվագ,
 որ գնում էր Հաջ: ԺՔ օր կացաւ, գնաց Առդոււմ: Յետ
 քանի օրէն շահի մաշաղալ-բաշին եկաւ Երևան, գնաց
 Հաջ: Այսմ յամի դիր շատ մարդ գնաց Հաջ. դիր շատ
 փնացին:

§ 62 Թվին ռՅիումն օսմանցու Սուլթան Մահամադ թա- 87r
 պաւորն, իւր վէզիր Մահամադ փաշէն ասկարով գնան
 Լեհի վերայ մինչի Կամենից, Կամենիցու քաղաքն իւր
 երկրոջն առաւ. անթիւ զօրօք գնաց:

* Թվին ռՅիգ Սուլթան Մահամադ թագա-
 ւորն մին քանի ռ մարդով դուս կու լինի
 Բաբայդաղու յետ գնայ ինալով, կուտայ
 Մաջաուի սնօրների քրիստօնեաքն ամէն
 գերի անէ, ոմն սուր քաշէ, ոմն գերի անէ,
 բէրի Ադրանայ: Ասացին թէ ձռ ջան ծախ-
 վեցաւ, թող սուր քաշածն: Այս պատճառ
 դրաւ, թէ՛ ուզում էն, որ դօնմիջ լինին, ես
 ել այսպէս արարի: Ապայ շատ հայ ու հօմ,
 այլ ազգ, շատ բէրաւ տնով. ոմն Հուլուբայ,
 ոմն այլ տէղ Ուռումէլու, ոմն Ադրանայ,
 ոմն բէրաւ Ըստամբօլ, այսպես թէ քաղաք,
 թէ գիւղ բնակեցան, մնացին:

Թվին ռՅիե ապրիլի իումն Սուլթան Մա-
 համադ թագաւորն եկաւ Ըստամբօլ:

Թվին ռՅիէումն ապրիլ ամսոյն Ըստամ-

1) Ջեռագրում գնացին:

բօլու Սուլթան Մահամադ Թագաւորն իւր վէզիր Մուստաֆայ փաշա դուս ելան անթիւ զօրօք, գնաց Ադրանիայ, մեծ սաֆար կանչեց Մօսկօվին վերայ:

****** Ուր գնաց Լէհն. ազգ մի կայ, անուէն Տրէջան, գնաց այս Տրէջանիս վերայ, որ այս ազգս առնէ, որ Մսկօվու սահրատն է, առնէ, ապայ թէ գնայ Մօսկօվի: Թէ Մօսկօվ, թէ Լէհ, թէ Տրիջան այս տէղ կռիվ տվին, օսմանցոցանէ մին Գնեռ մարդ ըսպանվեցաւ: Մին դարդակ բէրթ առին, դարցան, եկին Աարպնայ թէ Թագաւոր, թէ զօրք: Օսմանցիք այսպէս մնաց խայտառակ:

§ 63 ԹՎին ՌՃԻԱ յուևվարի զ, տրէ զ, արամ Իբուռն Երևան ես Ջաքարիայ այսօր ջրաւրհնիք Երևան արա- 385
րի:

ԹՎին ռճիա փետրվարի գուռն Երևան ես Ջաքա-
րիայ այսօր մեր Շմաւոնի խիզանն որ կնիկն, մին աղ-
չիկ, անուեն Սալվինազ, մին տղայ, անուեն Աղամ,
որ է Աղամիր, թէ նօքար, թէ բարէկամ, որ ժբ հոգի
վեր առի, դուս եկի. փետրվարի ժառուռն խիզանով
եկինք Ագուլիս: Թէ տուն, թէ մուլք, թէ աջնաս, թէ
սանդուղ, թէ խորակ, թէ շոր, թէ պղինձ, ամէնն թո-
ղաւ Երևան: Միայն իւրեանց ք գաստ հաքնելու շոր վեր
կալանք, եկինք Ագուլիս: Ամայ դիամաթ ցուրտ այ:

ԹՎին ռճիա ապրիլի է, մեհեկի զ, շամս ժքուռն ես
Ջաքարիայ գատիկ այսօր Ագուլիս արարի: Դարցեալ,
այսմ տարի աշունքն մինչևի ջրաւրհնիքն ձուն չկեր:
Ենքան չեկաւ ձուն, որ գետինն ծածկէր: Ապայ յենց
շոր ցուրտ էր, որ շատ մարդ զարմայնայր, որ չէին տե-
սել: Ապայ այսույետե սկսաւ կրկին ցուրտ անելն, ձուն
դալն մինչևի ապրիլի բուռն: Շատ անասուն չորքոտո-
նեանց կոտորումն եղև, շատ ճանապարհ, սարեր կա-
պեցաւ:

§ 64 ԹՎին ռճիա յունիսի ժգուռն որ Երևանայ Սէֆի- 386
ղուլի խանէն մարդ եկաւ այսօր Աքուլիս, ես Ջաքա-
րիայ, իմ քեռու տղայ Ղոգազն տարան Երևան վասն
մեր եխալայր Միամոնի & թումանու կարմունջի
բաղուն համար: Ջերայ Շմաւոն ըռահտար էր, բաղի
ուենէր, մեք Շմաւոնի վեքիլ ինք, տարաւ, առաւ &
թուման, ինչպէս իւր դավտարումն զրաժ ենք: Դար-
ցեալ, օգոստոսի Իբ եկինք Աքուլիս:

§ 65 ԹՎին ռճիա յուլիսի ժգուճն վարդավառ կիրակի 90v
 օրն Երևան ի սուրբ Էջմիածինն Յակոբ կաթողիկոսն
 ժողով արար եպիսկոպոսաց, վարդապետաց, քահանա-
 յից, աշխարհականաց, մինչի գ, զո մարդ կէր, խանի
 քարանաչի, շատ երկրի մարդ եկին, որ այսօր սուրբ
 մէռոն աւրհնեցին: Դարցեալ, Գանձասարու Պետրոս
 կաթողիկոսին գավազան իշխանութիւն տվեց, քանզի
 կաթողիկոսութիւն վարէր, ապայ օրէնք չէր. այժ-
 մուս տվեց: Շատ ուրախութիւն եղև. սիրով և յօժարու-
 թեամբ գնաց Գանձասար: Ես Աքուլեցի Աղամիրի որդի
 անարժան Ջաքարէս ականատէս եղայ այսմ շնորհաց:
 Դարցեալ, ես Ջաքարիայ յետ ե օրէն գնացի վերոյ
 վանորայքն ուխտ: Առաջ գնացի Ուշական, մեր հայոց
 թարգմանիչ, գիւտ գրոց Մեսրոփ վարդապետի գերեզ-
 մանն համբուրեցի: Գնացի Մուղնու վանքն, սուրբ
 Գէորգայ մասն համբուրեցի: Սորայ առաջնորդն էր
 մուղնեցի Դաւիթ վարդապետն: Յետով գնացի սուրբ
 Կարապետ Ոհանայ վանքն, Ոհանու մասի գերեզմանն
 համբուրեցի¹⁾: Սորայ առաջնորդն էր կարփեցի Ոհանէս
 վարդապետն: Դարցեալ, գնացի սուրբ Սարգսի վանքն,
 սուրբ Սարգիսի մասի գերեզմանն համբուրեցի: Սո-
 րայ առաջնորդն էր երևանցի Ոսկան վարդապետն.
 այժմուս գնացել էր վասն գրքեր բասմայ տալու, որ
 այս թ ամ է Ֆոնզատան է: Սորայ տէղայպահն էր
 երևանցի Պօղոս վարդապետն: Աստուածաշուկն այս
 Ոսկան վարդապետս հանեց բասմով, շատ շատ գրգէր
 իանեց: Հայոց կրկին թարգմանիչ էր սայ. || Դարցեալ, 91r
 գնացի Սաղմոսավանք, Լուսաւորչի իւր ձեռամբ շի-
 նած խաչն համբուրեցի և այլ սրբոց գերեզման համ-
 բուրեցի: Դարցեալ, գնացի ձորի միջի գետի վերայ
 անապատն, որ Լուսաւորչի անապատ կոչէն: Սաղմո-
 սայվանքին առաջնորդն էր կարփեցի Գաբրիէլ վար-

1) Ձեռագրում՝ համուրեցի:

դապետն: Լուսաւորչի անապատի հայրն էր խորձցի Տէր Սիմոն: Ես Ջաքարիայ գ օր ալս վանքերս ուխտ արարի: Դարցեալ, յետոյ Եղվարթայ վերայ անց կացի, եկի Դրխ-բուլաղն, գերայ Սէֆիղուլի խանն եկել էր էյլախ: Ես Ջաքարեայ խանիցն ըռսղաթ առի, եկի Երևան, բէրթն: Դարցեալ, օգօստոսի ժեռումն ևս Ջաքարէս. իմ քեռու տղայ Դօգազն այսօր Երևանայ դուս եկինք, եկինք այսօր Սօր Վիրաբն: Դալ օրն զալսովուզ բռնեցինք, գնացինք Ակուտի, սուրբ Յակոբ Մձբնայ հայրապետի աղբիւրն, ուխտ արարսք, այլլի այսօր եկինք ի Վիրաբն: Ամայ գնալ ու գալն ծգ աղաջ կայ. դժվար ճանապարհ է: Դարցեալ, օգօստոսի ժբռումն աստուածածին ի սուրբ Վիրաբն արարինք: Օգօստոսի Իռումն Վիրաբէն դուս եկինք, օգօստոսի Իբումն եկինք Ագուլիս Աստուծով. այս է:

Մին գրգում տէսայ, թէ թվին ռղառումն փոքր Շահարաս Ըսպհան թախտ նստաւ թագաւոր: Սայ դրուստ հայոց թագաւոր էր:

§ 66 Թվին ռճիա օգօստոսի ժբռումն որ Ագուլաց ծգ մարդ 90,
 եկաւ Երևան, որ մինչի ի օր բան անեն բերթի պարիսպի վերայ, որ միայն Աքուլիս բճկ մարդ են գձել: Դիվանի ի օր բան արին, գնացին: Մարդայգլուխ օրն կ դիան առանց հաց դիվանի տվին, ավելն աքուլեցիք զարար քաշիցին:

§ 67 Թվին ռճիա սեփտեմբերի մէկումն Աքուլիս ես Ջաքարիայ մեր եխպայր Շմաւոնի երևանցի կնիկն 91v
 տղէն, աղչիկ արաշխարողն ջումիաթով տարայ Տրոնայ սուրբ Սահն, ուխտ արարին, եկին Աքուլիս:

Թվին ռճիա սեփտեմբերի քումն Աքուլիս ես Ջաքարեայ իմ եխպայր Շմաւոնի խիզանն, երևանցի կրնիկն, տղէն, աղչիկ արաշխարողն ջումիաթով տարայ Աքուլաց Սահրի Աստուածածինն, ուխտ արարին, եկին Աքուլիս, տունն:

Թվին ռճիա հոքտեմբերի ժառումն Աքուլիս ես Ջա-

քարեայ որ իմ եխպայր Շմաւոն երեանցի կնիկն, տըղէն, աղչիկն արաշխարողն շատ ջուճիաթով գնացինք Նախավկայն, ուխտ արարաք: Սորայ առաջնորդն էր շամբեցի Մուքել վարդապետն: Ե ուրէն գնացինք, եկինք Աքուլիս:

Թվին ոճիա ղէքտեմբերի իրումն ես Ջաքարեայ մեր եխպայր Շմաւոնի երեանցի կնիկն ու քեռի Ղօգաղն, Պետրոս վարդապետն գնացինք Նախավկայն, որ Յակոբ կաթողիկոսն եկեալ էր Նախավկայն վասն իւր պարտքին ջանիրէ: Ամէն երկրի մարդ էր եկել Գոխթան տանէն. կաթողիկոսին պարտքի ջուղար արին, վասն շատ պարտք ունէր: Ջերայ Ըստամբօլու մարդ էր եկել, || թէ՛ կաթողիկոսն իզա մաւչիլ Մահմուդ աղային տարու այ, տվէք: Ջումիաթ ջուղար արին, թէ չունքի կաթողիկոսն Օսմանցու երկրէն սրգուն են արել, պարտքն Օսմանցու երկրին հայերըն տայ: Այս պատճառէս կաթողիկոսն առան, տարան Երեան: Մեք, Ջաքարէս, Շմաւոնի կնիկն գնացաք կաթողիկոսն մօտ. մեք ել ք, զՅ թուման կուզէինք կաթողիկոսէն. բալքի թէ մին քանի թուման առնինք: Տեսանք այսպէս աղմուկ, մեք ել բաց թողինք, եկինք Աքուլիս:

92x

* Դարցեալ, թվին ոճիւր ապրիլի մէկ, Երեւանայ Սէֆիդուլի խանէն մարդ եկաւ, առնուն Դայքայուզ-բէկ, Յակոբ կաթողիկոսի տեղակալ Մհակ վարդապետն, Նախչիւ վանայ քալանթարն որ ամէն չ ձիաւոր էին: Շահի, խանի յօքմով եկին Աքուլիս, թէ՛ ու թուման դուք տվէք: Կաշառք տալ, գեղ վեր կենալ, մին գիշերի շե մարդ կախեց, շատ անհամութիւն, վերջն՝ Աքուլիս, Դաշտն, Վսնքն ամհնեցուն զճճ թուման դուս էլաւ: Ոչ թէ միայն Աքուլիս, ամէն երկրէ առին, որ մինչի քա թուման կիտեց,

Ապայ խանն փողն տվեց ոչ կաթուղիկոսն: Այս պատճառէս խանն, կաթուղիկոսն մէկ մէկի յետ հակառակ ընկան, շատ աղմուկ էլաւ, կաթուղիկոսն ծածուկ փախաւ, գնաց Ըսպհան:

§ 68

Դարձեալ, թվին ռճիբ մայիսի ժեռմն *ibid.* որ Յակոբ կաթուղիկոսն Երևանայ փախաւ, գնաց շահն, որ էր Ղազվին:

§ 69

Դարձեալ, խանն էլ տեսաւ, որ կաթուղիկոսն փախաւ, խանն հակառակ ընկաւ կաթուղիկոսին: Խանն շահին արզ արեց, թէ՛ այս փողս սիթամով առի, շահն հրաման տայ, որ այլի փողն փողայտէրն դարցուցանեմ: Շահն հրաման կուտայ: Դարցեալ, թվին ռճիգ ապրիլի ժռմն խանիցն մարդ գայ, թէ՛ գիրն բերէք, ձեր փողն առէք: Վարդապետն, մելիք, մարդ գնաց, այսպէս տվին. որ միայն Աքուլաց ճիւղ թուման, առէլ ին, դը թուման կէս դուս եկաւ: Թէ գրով, թէ այնգիր, այս դուս եկաւ: Ամէն, մարդ իւր տվածին գորայ ըռասաթ վեր առին, խարջն դուս ընգաւ, մին թումանին գուգճ դիան ձեռն եկաւ:

§ 70

Թվին ռճի և մէկուրմն Աքուլիս էր Աղլրէջանայ վէզիր Միրզայ Իբրահիմի զաֆաուումն: Այսմ ամի էր Աքուլաց դարուղէն Միրզայ Իբրահիմի դուլ Բահրամրէկն. ժզ ձիաւորաւ օրն ըռ դիան խարջ ունէր: Խօ օր կացաւ, և թուման փող տարաւ, թող խարջն: Սուրայ շատ կենալն, շատ փող տանելն պատճառն՝ Ել աքուլեցի Մուսարէկի տղերքն ելաւ: Ջերայ շահի յօքմով Չունուզու սուլթանն զճ ձիաւորաւ եկաւ Աքուլիս, Ավդուլայ ղէկն բռնեց, մին ժե մարդ գունդեց, տարաւ Չունուզ, որ շահի յօքմով գնան Ըսպհան դիվան: Դարցեալ, այսմ ամի եր Աքուլաց մէլիքն եր

S9r

Քուրդուենց Սարգսի վաքի որդի Ալէքսանն: Այս պատճառէս որ սուլթանն, Միրզայ Իբրահիմի մին մարդ, անուենն էյնսլի աղայ, սոքայ մին Խ օր Աքուլիս կացան, մին ծ, Կ թուման Աքուլաց հայիրն զարար քաշեցին, բալբի բն թուման մօտ Աքուլաց թուրքերն զարար քաշեցին: Չերայ շատ մարդ բռնեցին, շատ տուն կոխեցին, թէ՛ Ավղուլէն ձեր տան այ կամ դոխարար էս: Այսպէս էլաւ:

* Այս Ավղուլէս Չունուզ այնչափ պահեցին բուխավում, մինչի թվին ռնիք սեփտեմբերի մէկն միայն Ավղուլէն դուցաղ տարան Ըսպհան, որ դիվան անէն: Մնացին այսպէս, վերջն բարիշեցին: Այս Մուսայրէկի տղայ Իսախանս Ըսպհանն Յնաց, մինչի թվին ռնիզ գնաց, շահին արզ արեց: Շահի հարամիցն մին զարավաշ տվին Իսախանի տղայ Մուսարէկն. Ե խաս գէղն, որ է Աքուլիս, Մէղրի, Շօռութ, Ազտապատ, Լէհրամ, տվին Իսախանին զաֆտն:

Թվին ռնիզ հոքտեմբերի Խզումն այսօր Աքուլիս շահի յօքմի սավաթն կարդացին¹⁾, էլաւ սոցայ, մինչի փետրվարի Ե Մուսարէկի բ թողն, Ավղուլէն, Մուսարէկն²⁾ եկին Աքուլիս, ծե օր կացին, գնացին Գանջայ, խանին խալաթ տարան, ապրիլի Իբ եկին Աքուլիս, խասէրն զաֆտ անում. այս է:

Թվին ռնից Շահ - Սլէյման թագաւորէն ըռաղամ

§ 71 եկաւ Երևան Սէֆիրուլի խանին վերայ, մի մարդ եկաւ Ըսպհանայ, թէ՛ Երևանայ բէրթի յարեւոյան կողմն մին պարխապ ել քաշեն. բ պարխապ ունէր, էլաւ գ: Միայն յարեւոյան կողմն քաշեցին: Դարցեալ,

1) Ձեռագրում՝ կողմն:

2) Մուսարէկին:

ամէն երկիր մշակ¹⁾ զձեցին ջամլի գօրայ, ամէն վարցն թագաւորական տվին: Ամայ առանյ հաց կ դիւան տվին վարցն: Երկիր կէր, որ 6 դիւան, 68 դիւան բռնեցին: Ավել զարարն ամէն երկիր քաշեցին: Թագաւորէն մին ռեճկ թուման փող ըռաղամ եկաւ Երևան Չորագէղ ոմն հայ խօջայ Սարգիսի վերայ, թէ՛ դավտարով փողն խարջէ, հսարն տայ. գ, է թուրք, հայ ժազիչի կէր, որ գրում էն: Այսպէս ես Աքուլեցի Բուրդունց Աղամիրի որդի Չաքարէս Երևան տէսայ, այս պարիսպս քաշեցին, այսմ յամի մինչի կէսն բարցրացաւ, մնայածն մնաց գալ տարիս:

1) Չեռագրու մ ւմակ:

§ 72 ԹՎԻՆ ՌՃԼԻՔ յուսկարի զ, արամ ԻԲ, արէ Ե, օրն 92v
 ԲՀԱՐԻԻ, ԵՍ ԶԱՔԱՐԵՆԱՅ յայօր ԶՐԱԼՐՆՆԻՔ ԱՔՈՒԼԻՍ
 արարի: Օրն պարզ, յնչպիս գարուն: Մինչևի այսօր
 Զուր սնալ սատեց. լավ հավայ: Զրաւրհնեաց ք օր
 անցաւ, ապայ սկսաւ ձուն գալ ու պինդ ցուրտ անել:
 Ամէն թանգացաւ, սղութիւն անցաւ, որ ալուրն ծ
 իստիւն, որ է մին լիզը, ԲՅԾ դիան դարցաւ, բրինձն՝
 ԲՅԾ դիան, միսն՝ ԲՅ դիան, գարին՝ ԲՅ դիան: Նորու
 վերայ դարցաւ ալուրն զՅ դիան:

§ 73 ԹՎԻՆ ՌՅԻՔ յուսկար ամսոյն ըսկըսաւ սղութիւն 93r
 հացի մինչևի յուլիս ամիսն, որ նոր ցորեանն զուս
 եկաւ. ոչ թէ միայն Գողթաչն տունս, այլ ամենայն
 հրկիրս ալսպէս. Թարվեզու մինչի Երևան, Զորսու
 մինչի Գանջայ, ԵՍ առաւել Գողթան տունս, քանզի
 անցեալ տարոյն երաշտութիւն եղև: Դարցեալ, Երևա-
 նայ խանն իւր երկիրն դադաղայ արաւ, Նախչիվա-
 նայ խանն, Զորսու խանն, Թարվեզու խանն, ամէնն
 իւրենց երկիրն դադաղայ արին, որ այս Գողթան
 տունս ուտելիք չեկաւ: Աքուլիս ծ իստիւն մէկ լիզը
 էր, մէկ լիզը ալիւրն զ, Ե դիան, բրինձն զՅ դիան,
 միսն ԲՅ դիան. ոչ թէ գինն ավելի էր, ապա լիզըն
 ո դիան կայր ոչ: Աքուլիս հենց ազքատ լցաւ, որ
 մարդ դրին, դուս արարին: Աքուլաց կշտին Վանան-
 դու Զաղացն, Տրունայ Զաղացն, Ագուլաց վանքի
 Զաղացն գիշերն Բ, գ անգամ կոխեցին, մարդիքն կա-
 պեցին, ալիւր տարան: Կարիլ չէին մինակ Զաղաց
 գնալ կամ գիշերն մնալ Զաղացն: Շատ մարդ բանջա-
 բով ապրէր, շատ մշակ առանց վարցի բան կանէր:
 Դարցեալ, այսպէս գ ամիս մնաց, մինչև որ նորն զուս
 եկաւ Աստուծոյ տվածին խիստ բօլ, որ ցորէնն դար-

ցաւ ձ դիւան օգօստոս ամսոյն: Այսմ' ամի Աքուլայ գետն մինչի վարդավառն Բ, Գ ջաղացի առու ջուր եկաւ. խիստ բօլ էր, պարզ, խստակ: Ըստեղծողին փառք և գոհուիլուն:

§ 74 Թւին ոճիբ փետրվարի թուփն Աքուլիս ես Չաքարեայ բարէկենդան արարի: Գինու լիդրն 6 դիւան էր. այս է:

§ 75 Թվին ոճիբ մարտի ժըուփն Աքուլիս ես Գրդուենց մղդսի Աղամիրի որդի Չաքարէս, որ իմ եխպայր Շմաւոնի որդոցն յետ բաժանվեցայ, թէ տուն, թէ այքի, թէ աջնաս, ես Չաքարիս յիսէն այս է. իմ հայրենի տունն ու հայրենի այգին, ք ժամ ջուր Մնասաց կհաւին վերայ. դարցեալ, մեր դռան դէմ Շօղիւնց բաղչին, ք գազ ձիգան, ք գազ լենքան, այս ևլ ես Չաքարիայ իմ յիսին վերայ: Ինձ Չաքարիս պղինձ ընգաւ մին մեծ դազան, որ է ծ հողայ, մին երաղի դազան, որ է իե հողայ ք¹⁾: Թէ դազան, թէ բաղեալ, մարդարայ, նալրաքի. լազան, ջամն էլաւ դե ճոթ, ամայ ֆանար, զոււմղումայ, թէ զալիայ նալրաքով ամէնն դե ճոթ այ. քաշոփն եկաւ ձբ հողայ, որ ք դազանին յետ ջամն դե ճոթ, քաշն 6ժբ հողայ: Դարցեալ, շորէղէնն, ինչպէս ես վեր առի, նոյնպէս Սիւսոնի կնիկն, որդիքն վեր առին: Ամայ մին լաւ սրմայ թամբ ըռախտոփն, դիկդիկով, արծաթէ ըռախտոփն Սիւսոնի վարիսն վեր առին, ք թուման: Ես Չաքարէս վեր առի մին խալի՝ եռ դիւան, մին կանաֆէտ՝ գինն դռ դիւան, մին քուրսու լիւէր՝ գինն՝ եռ դիւան, մին քուրսու ջէջիմ՝ եռ դիւան, մին բոյրու թվանդ՝ բռ դիւան, մին դէղին ֆանար՝ բռ դիւան, մին շամդան՝ ու դիւան, մին ֆնթայ՝ ու դիւան, մին թամբի

1) Կարելի չե վերծանել ք թուման. Տպագիրը (յերես 49) ունի քք առանց «պատվի», իսկ փակագծի մեջ հարցականով գրուած է՝ «29 թումանի?», վոր միանգամայն անհիմն է:

Թաքալթու՝ ու դիան, որ ջանն էլալ իքոս դիան. մա-
րադին Միամոնի որդոցն բաշխեցի բթ¹⁾, մին արծաթ
բոախտ՝ դինն մին թուժան, այս էլ Միամոնի որդոցն
բաշխեցի: Դարցեալ, արծաթէյէնն այս է. մին զուլա-
դան, ք փարչ, մին բուխրդան, ք բարակ թափչի, մին
ջամ, մին դանվադան, մին գինու թաս, մին կուլայ,
մին պուժալ քաշելու. ջանն ծա ճոթ, քաշն ամէն ռեճ
դրամ: Մին մեծ, մին պզտիկ դանթար ես Զաքարէս
վեր առի՝ գինն զո դիան: Ես ք դանթարիս իտանիէն
Միամոնի որդիքն վեր առին մին բիրարի ջաղաց՝
գինն զո դիան: Ես Զաքարեայ իմ յիսէն այս եւ Ահա
նոցա յիսէն. որ զարշու գրած է:

Թվին ռեիք մարտի ժըուժն Աքուլիս ես Գրդունց 861
մղոսի Աղամիրի որդի Զաքարէս որ իմ եխալայր Շմա-
ւոնի որդոցն յետ բաժանվեցայ, ես Զաքարիս յիսէն
այս զարշու թղառնն գրէլ ամ: Այս է Շմաւոնի որդիք
Գրիգորի, Աղամջանի, Սալվինազի, իւրէնց մայր Գու-
լումին յիսէն. մեր հայրենի տան զարշու, որ է փոյ-
րակի հն կողմն, տնեքն, որ է ին գազ ձիկսն, իք գազ
լէնքան. յին տնեքն, նաշխուն օթախ ու բաղչէն. դար-
ցեալ, Մնասեց կհաւին ես Զաքարիայ իմ այքու զար-
շու այքին, որ ծով ու ընձան, թէ որթ, թէ ծառ, թէ
տնդութք ամէն ես Զաքարեայ նոր տնպեցի, նոր շի-
նեցի, շատ չարչարանք քաղեցի այս այքուս վերայ
ե տարի, որ մինչի բո մշակ բանացրի, ք ծամ Մնա-
սեց կհաւին ջուր վերայ. այքին այս է: Ու մեր փոյ-
րակի կշտի գետունն մին ջաղացայտեղ տնդութք շի-
նեցի, որ մինչի ծ թուժան վերայ խարջեցի, եժ տնդի
տնդեցի, այս ել սոցայ յիսին վրայ: Մին խարարայ
տնդութք Վերի գետ, այս ել սոցա յիսին վերայ: Դար-

1) Կարելի չէ վերծանել նույնպէս ք բուման: Տպագիրը (յերես
49) զարձայլ ունի բթ առանց պատվի, իսկ փակագծում նար-
ցուկանով «2 թուման?»:

ցեալ, ինչպէս որ ես շորեղէն, պղնձեղէն վեր կալայ, նույնպէս էլ տվի սոցայ: Շմաւոնի զաւակն Աքուլայ կնոջէն մին տղայ Գրիգորն է. Երևանայ կնոջէն՝ Ալամիրն, որ է Աղամջանն, աղջիկ՝ Սալվինազն. այս է: Այս Շմաւոնի կին Գուլումս Աքուլիս կացաւ ոչ. տղայ Աղամջանն, աղջիկ Սալվինազն առաւ, բարի զատէն վեր կալաւ, գնաց Երևան թվին ռճիբ ապրիլի ծեռում, այս Գրիգորս փնաց Աքուլիս: Տեսնուք, թէ վերջն Աստուած բարին աջողէ, ամէն:

§ 76 Թվին ռճիբ մարտի 1, յարաց իք, շամս ժումն 92v
Աքուլիս ես Զաքարեայ այսօր դառն, տրտում զատիկ արարի: Քանզի ես Զաքարեայ իմ նամուրադ կողակից Բէգումն ավաք ուրլաթ օրն առ Աստուած կոչեցաւ: Ուրբաթի գ սնաթին հոպին աւանդեաց, ծ սնաթի, նշան թաղմանն, Քրիստոսի թաղման օրն թողեցաք: Տվօղին փառք և գոհութիւն:

§ 77 Թվին ռճիբ ապրիլի ծեռումն Աքուլիս այսօր ես 94r
Զաքարեայ իմ եխպայր Շմաւոնի կին Գուլումն, որդի Աղամիրն, որ է Աղամջան, զուսոր Սալվինազն իւրենց նօքար ու աղախնովն գնացին Երևան: Քանզի այս ծղ ամիս էր, որ Երևանայ բերի Աքուլիս, թէ կէնան, խօվ կացին ոչ: Քանզի այս Սիամոնս վերստին կին էր առած Երևանայ, Սիամոն մեռած էր, բերի, թէ Աքուլիս կենան, կացին ոչ: Ես Զաքարէս ասի. երբ որ կենում չէք, եկէք, թէ տուն, թէ այքի, թէ աջնաս, թէ շոր, թէ պղինձ¹⁾, թէ արծաթ, ինչ որ կայ, բաժանէցէք, ձեր յիսէն տարէք, պահէք, կամ տվէք Գրիգորն պահի. ինչպէս զիտէք, այնպէս արարէք: Գրիգորն էլ Սիամոնի տղէն այ Աքուլայ կնոջէն: Այսպես զարուլ սրարին: Ղազի բերի, ամէն յիսէն ջոկեցի, գիր գրեցի, վարդապետ, դովլաթաւորք մէջ բերի, բաժանեցաք. ամէն մարդ իւր յիսին տէր կե-

1) Զեռագրում պղին:

նայ, շինէ, քակէ, ծախէ, պահէ: Ես Չաքարէս, Միամոն ք եխպայրք էինք: Ամէն բան տեսան, այսօր գնացին Երևան:

§ 78 ԹՎին ռՅԻԲ ապրիլի Իսուսն Աքուլիս այնպէս ձուռն 92v
 եկաւ, որ ք թիզ ձուռն նստաւ: Ապայ շատ ծառի ճուղ կոտորվեցաւ, շատ ծառ տակէն հանեցաւ, քանզի ծառերն ամէն տերկն բացված էր: Այս ձուռնս Ագուլաց մինչի նախչիվան եկաւ: Շատ զարար Աքուլաց հկաւ: Այս եղև վասն մեղաց մերոց:

§ 79 ԹՎին ռՅԻԲ մայիսի Իսուսն Աքուլիս որ Երևանայ 93v
 Սէֆրիղուլի խանէն ք ձիաւոր եկաւ, թէ՛ Յակոր կաթուղիկոսն փախել այ, խանն ամէն տէղաց վարդապետներն բերել այ, պիտի Աքուլաց վանքի Պետրոս վարդապետն ել գայ, որ Երևանցի Օնփրիոս վարդապետն կաթուղիկոսն աւրհնեն: Ապա Պետրոս վարդապետն, որ՝ սուտ է, Օնփրիոս վարդապետն կաշառք ասել խանին: Այս պատճառէս Պետրոս վարդապետն երես չեկաւ, փախաւ: Մին ք թուման տվի եկողին, գնաց: Դարցեալ, վերստին յունիսի ժուսն ել Երևանայ խանէն գ ձիաւոր եկաւ, թէ՛ Պետրոս վարդապետն գայ: Խօվ տան չէր. գ, ե օրի կացաւ, ք, գ թուման առաւ, գնաց: Ամայ Պետրոս վարդապետն մին ք ամիս փախստական կացաւ Ղափանումն ու Թարվիզ: Մին ժ, ժե թուման գնաց, ապայ Երևան չի գնաց, քանզի աղմուկ շատ լինէր: Այս չի Օնփրիոսըս շատ զարար տվեց էջմիածնայ ու վարդապետաց, թէ՛ ես լինմ աթոռակալ: Ծածուկ կասէր, թէ՛ կաթուղիկոս լինեմ: Ես Չաքարէս գրեցի:

ԹՎին ռՅԻԲ յունիսի Իսուսն Աղրբէջանայ վէզիր Միրզայ Իբրահիմին մին զուլ, ապայ մեծ աղայ է, քանզի առվածի՝) է. անուսն Բահրամ - բէկ, ժ ձիաւորաւ դարուղայ եկաւ: Օրն գո գիան խարջ ունէր: Մին

1) Թերևս կարելի չե նակ առվածի կարգալ:

ամիս կացաւ, գնաց միուս խաս գէղորայքն. ամէն վէզիրին զաֆտուճն էր: Դարցեալ, այսմ ամի Աքուլաց մէլիքն ք էլաւ: Չերայ ներքի թաղն Քրդունց Ալէքսանն ուզեցին, գետի ես կողմս, որ է Վերի թաղ, սոքայ Ավին ուզեցին¹⁾ Ոսկանի տղայ. անունն Ովանէս է, Օվի կասին: Այսպէս ք բաժանեցան, շատ աղմուկ լինէր մէջն: Ես Չաքարեայ գրեցի: Այսմ ամի գուեճ դիան մալ տվինք:

§ 80 Թվին ոճիք յուլիսի մէկուճն Աքուլիս այսօր Երևան 90r
Սէֆիդուլի խանին մարդն ու մին շահի զուլ ժ ձիաւորաւ, շահի, խանի յօքմով եկին Ագուլաց ու Դաշտէն Էճժ մարդ ուզեցին, Երևանայ բերդի կիսատն շինեն, ինչպէս անցեալ տարին: Լէ մարդ գնաց, որ մինչի Էճժ մշակ բան անէ: Աքուլիս ու Դաշտն այս լէ մարդիս մարդագլուխ գո գիան տվին: Թէ շահի փողէն էլ տան, բարի, թէ չի տան, խօվ այս է, որ տվին: Աքուլիս Եօր կացին, մշակն առան, գնացին:

* Պարիսպն գլուխ հասուցին, ամէն մարդ գնացին իւրեանց տէղն: Թվին ոճիգումն վերջ եղաւ:

§ 81 Թվին ոճիք յուլիսի գումն ես Չաքարեայ այսօր 93r
վարդայվառ Աքուլիս արարի Աստուծով:

§ 82 Թվին ոճիք զէքտեմբերի իգումն Աքուլիս ես Չաքարեայ գնացի Երևան մեր կիսայր Սիամոնի տունն, 94r
կիսն ու որդիքն տեսայ. յունվարի իբումն Երևանայ այլվի դուս եկի, յունվարի իէումն եկի Աքուլիս Աստուծով:

1) Չեռագրու ուզեցի:

ԹՎԻՆ ՌՃԻԳ յուենվարի Գ, արէի Ե, արամ ԻԲ, օրն
 զչարաթ, ես Ջաքարեայ այսօր ջրաւրհնիք Երևան
 արի: Այսպէս էլաւ. առաջ որ Յակոբ կաթուղիկոսն
 Սէֆիդուլի խանի անէն փախաւ, գնաց Ըսպհան, երե-
 ւանցի Օնօփրիոս վարդապետն գնաց, խանին կաշառք
 կուտայ, թէ՛ մարդ աղարկէ, երկրի վարդապետն գան,
 ինձ աթոռակալ դնէն: Խանն մարդ աղարկեց, ինչպէս
 առաջն յիշեցաք: Դարցեալ, որ ջրաւրհնիքն մօտացաւ,
 այս Օնօփրիոսըս գնայ խանին կաշառք կասի, թէ՛ եր-
 կրի մարդ, վարդապետք ամէն գան, որ ես հրաշալի
 ջուր աւրհնէք անեմ: Խան ել դաստուր կուտայ: Ամէն
 երկրի մարդ, թէ վարդապետ կուգան, խանին արգայ
 կուտան, թէ՛ Օնօփրիոսն ջրաւրհնիք անէ, ամէն մեք
 ոչ մէկս գալ չեմ: Խանն կասի՝ Ի՞նչ պատճառի Քուլի
 Երևանայ, ամէն տէլոսց մարդն, վարդապետն կասին,
 թէ՛ մեր կաթուղիկոսն Օնօփրիոսն անիծել այ: Խանն
 կասի՝ ապա դուք ճվ կուղէք: Կասին՝ շամրեցի Մու-
 քել վարդապետն. այս քանի անգամ սայ աթոռակա-
 լութիւն է վարել: Խան ել դարուլ կանէ: Խանն կասի՝
 սայ ել մին վարդապետաց նման մին վարդապետ: Ես
 յետ ջումուսթ խանի խօսքն վեր չէն ձգել, կասին՝
 գայ, ամայ մեռունն Մուքել վարդապետն ջուր ձգէ:
 Դարցեալ, չունքի ամէն երկրի վարդապետ, մարդ եկին,
 ասաւ խան, թէ՛ լաւ ջրաւրհնիք բռնէք, որ ք խան
 կայ, տէլոս բերեմ, մինն Նախջիվանայ, մինն Բարդու:
 Դարցեալ, մինչի բՅ մարդ շապիք ին հաքել. լաւ հրա-

1) Ձեռագրում՝ կասի.

շալի¹⁾, ամայ առօտաց բռնեց ձուռն գալն մինչի յետի ժամն: Շատ զգեստ զայ էլաւ: Եւ Ջաքարեայ գրեցի: Յին քաղաքի Բ երեսունն զգեստավորեցին:

§ 83 Թվին ռեիզ մարտի ժեռումն ըսկսաւ սաստիկ ձուռն գալն ու յուրտ անել մինչի մարտի իառումն. վասն մեղաց մերոց: 95r

§ 84 Թվին ռեիզ մարտ ամսոյ Շահ-Սլէյման թագաւորն Ըսպհան դուս եկաւ, արեկ Ղազբին, քանզի սայ քանի թագաւորեալ էր, Ըսպհանայ դուս չեր եկեալ: Եկաւ Ղազբին, ամառս կացաւ, թէ գնայ²⁾ Սուլթանիայ իւր զօրքին համար առնելոյ. ibid.

* Սուլթանիայ գալն խափանվեցաւ, մնաց Ղազբին, մինչի թվին ռեիզ սեփտեմբերի ամսոյն Ղազբինայ զօրքն դուս էլաւ, Թէհրանայ վրա գնաց Աշրաֆն, թվին ռեիե յուլիսի ամսոյն եկաւ Ըսպհան:

§ 85 Թվին ռեիզ ապրիլի ժք, շամշ 1, մէհէկի ժքումն Աքուլիս եւ Ջաքարեայ դատիկ արարի: Լի և առատ. ալիւրն և դիան, դինին և դիան, միսն զճ դիան, բրինձն ճճ դիան: ibid.

Թվին ռեիզ յունիսի իդումն օրն զշաբթի, այսօր Ադրբէջանայ վեզիր Միրզայ Իբրահիմէն մին դարուղայ, անուռնն Բէհզատ-բէկ, ժ ձիաւորաւ եկաւ Աքուլիս: Օրն զո դիան խարջ ունէր: Թէ առաջ, թէ յետ, թէ Աքուլիս, թէ Դաշտումն ր. ամիս կացաւ, թէ Աքուլաց, թէ Դաշտէն և թուման տարաւ, թէ նալտ, թէ ջնս, թէ զուլուզ, թէ անտագ. այս է:

§ 86 Թվին ռեիզ յուլիսի քումն, օրն եշաբթի, որ Ղազպինու Շահ-Սլէյման թագաւորէն չափար եկաւ Գանջայ, այժմուս շահն Ղազպին էր: Դարցեալ, Ադրբէջա- 96r

1) Ջեռագրում՝ հրաւարի.

2) Ջեռագրում առաջ զրված ե յեղեյ՝ եկաւ, հետո հեղինակն այլ թանարով այս բարբ ջնջեյ ե և վրան ուղղեյ՝ կացաւ. քէ զնայ:

նայ վեզիր Միրզայ Իբրահիմն Գանջայ էր: Այս չափար, անուն Սարուխան-բէկս, կու գայ Գանջայ, վէզիրն վեր ունի չափարով, շահի յօքմով, այսօր որ յուլիսի ֆուսն գայ Երևանայ յեյլաղն, որ այ Դրխ-բուլաղն: Սէֆիդուլի խանն տեղս կու լինի. ասկարով եկել ին էյլախ: Այս Սարուխան-բէկս ու վէզիր Միրզայ Իբրահիմս շահի յօքմով խանն ըռնէն, ամէն ապրանքն մհրէն, խանն բուխավէն, ասկարով բերէն Երևանայ բէրթն, դուցաղ անէն, շահին արգ անէն, ըռաղամ գայ, այս Սարուխան-բէկս Երևան խանի ջայնշին նստի. վէզիրն խանի ամէն ապրանք, դավտար մհրէն, մինչի մին ամիս խանն պահէն, յետ ամսոյն բուխավէն, մին է թվանդչի դնեն յետն, զբէն շահն: Շահն երես չի տարաւ, հրաման արաւ, թէ՛ տարէք, զբէք Դազվինու բ օրէն դէնն ֆլան բերթում: Խանին բ մեծ տղայ ել շահի դուլուղում էր լաւ առաջ, մեծի անունն Նազարալի-բէկ, պոտիկ տղի անունն Մէհրալի-բէկ: Դարցեալ, քանց խանի բոնեղն առաջ՝ շահն Նազարալի-բէկի մին ձեռն կտրել կու տայ, զրկի Երևան խանին: Դարցեալ, խանն ու իւր տղայ Մեհրալի-բէկն դնի բէրթումն, օրն եւ դիան խորակ տայ: Դարցեալ, վեզիրն մինչի հոքտեմբերի բ ապրանք գրեց ու հարամն ապայ հոքտեմբերի բ զրկեց շահն, շահն երես չի թողեց, երեսէն քչեց: Դարցեալ, այս վէզիրս խանի || ապրանքն գրեց, զճ ուղտ բարցեաւ, աղարկեց շահն, թէ ոսկի, թէ արծաթ, թէ պղինձ, թէ խալի, թէ չաղր, թէ ձի, թէ ուղտ, թէ լաւ, թէ վատ, թէ նաղտ, թէ վէջ, լո թումանի ապրանք դավտար արաւ, բարցաւ, մին 6 ձիաւոր դրաւ յետն, բոնված խանի նազիր Լուխանբէկն դնի յետն, փետրվարի ժուսն Երևան դուս ողարկեց: Այս վէզիրս մնաց Երևան, մինչի թվին ռեթգ ապրիլի Խուսն Երևանայ դուս էլաւ, գնաց Գանջայ իւր բանն: Դէռ ևս խան չէր եկած:

* Թվին ռեթգ հոքտեմբերի ժեռումն շահն

Ղազգլին Երևանայ խանութիւն կու տայ մեծ
Ընստամ խանի տղայ Սէֆիղուլի - բէկն. այ-
սօր այս Սէֆիղուլի - բէկի տղայ Ընստամ -
բէկն մտաւ Երևանայ բէրթն, նստաւ հօրն
Չայնիչին, մինչև հայրն գայ:

Դարցեալ, թվին ռեթգ¹⁾ նոյմբերի և, օրն
զշաբաթ, այսօր մեծ Ընստամ խանի տղայ
Սէֆիղուլի խանն մտաւ Երևան փառօք, շա-
հի հրամանաւ խան եկաւ: Առաջի Չայնիչին
Սարուխան - բէկն գնաց Ըսպհան իւր բանն:

§ 87 Թվին ռեթգ օգոստոսի ժըռուսն Երևանայ գ ձիաուր
եկաւ, թէ Սիամոնի եխպայր Չաքարէն ու Սիամոնի
որդի Գրիգորն գայ Երևան, որ Սիամոնին դավիչի այ
դուս եկել: Դարցեալ, Չաքարէս, Գրիգորս, եկած թուր-
քըն օգոստոսի իռուսն Աքուլաց դուս ելաք, օգոստոսի
իեռուսն եկինք Երևան. մնացի, մինչի հոքտեմբերի
ժեռուսն Երևանայ դուս եկի, հոքտեմբերի Ի եկի Աքու-
լիս: Ապա շատ փորցանք, ցաւ քաղցեցի. Ի թուման
դուս էլաւ:

95ր

§ 88 Թվին ռեէռուսն Երևան որ Նաջաֆղուլի
խանն Աքուլիցի Քրդունց Աղամիրի որդի
Շմաւոն Երևան զառաք դրեց, մինչի սայ
Երևան հայ զառաֆրաչի չէր նստած: Այս
Շմաւոնս զառարութիւն արաւ, մինչի թւին
ռեթբուսն Նաջաֆղուլի խանն Երևանայ մա-
ղուլ էլաւ, գնաց Շամսիի. Երևան տվին
մեծ Ամիրգունա խանի տղայ Աբասղուլի
խանն: Այս Շմաւոնս գնաց Շամսիի՝ Նա-
ջաֆղուլի խանին յետ հսաք տէսնուլի: Այսմ
ամի Աբասղուլի խանն Երևանայ զառաֆ-
խանէն տվեց անապատցի խօջայ Սարգիս
ու Երևանայ ձորայգեղցի խօջայ Սարգիս:

53ր

1) Չեռագրում՝ ռեդ:

Այս Բ Սարգիսս խանիցն մին ու եւ թուաման իջարայ արին, զառաֆխանէն վեր կալան մինչի մէկ տարի: Թվին ոճժզումն Շմաւոն Շամախու եկաւ, թաքրար Աբասղուլի խանն զառաֆխանէն ամանի տվեց Շմաւոն, մինչի թվին ոճժե հոքտեմբերի ամսոյն Աբասղուլի խանն մեռաւ: Երևան տվին լազգի Ալխաս Միրզին, որ անվանեցաւ Սէֆիղուլի խան: Այս Շմաւոնս զառաֆխանէն ել ամանի բանացրուց, որ մինչի թվին ոճժթումն Շահ-Սլէյման այս Շմաւոնս ուզեց, տարաւ Ըսպհան: Սէֆիղուլի խանն զառաֆխանէն տվեց ճահկեցի հայ խօջայ Աղարէկն: Այս Շմաւոնս Ըսպհան աջալով մեռաւ: Այս Աղարէկս մնաց զառարի, մինչի թվին ոճիգ ապրիլի ամսոյն մեռաւ:

** 1123 զառավխանեն տվին ձորայգեղցի խոջայ Սարգիսն մինչի թվին 1128ումն որ Զալ-խան եկաւ Երևան, մարդ զրկեց, Առզուումայ Աքուլեցի Մասէին բերաւ Երևան, զառարի դրեց: Սարգիսն դուս ընկաւ:

ԹՎԻՆ ՌՃԻԴ տրէ Ե, արամ ԻԲ, յունվարի Գ, օրն
 գշարթի, Էս Զաքարեայ այսօր Զրաւրհնիք¹⁾ արարի:
 Զուրն Էկեղեցումն աւրհնեցին, քանզի սաստիկ ցուրտ
 էր, ու ք թիզ ավել ձուն կէր. կարացան ոչ դուրս
 գնալ: Այսպէս ձունն փնաց մինչի մարտի ժեռումն,
 պայ Գ, է օրի միջումն այլվի ձնի նշան չմնաց: Ապայ
 այսմ յամի որթն հողի գլխէն վերն ամէն ցուրտ տա-
 րաւ, թէ Արուլիս, թէ Դաշտն, թէ Օրդուվարայ գետն,
 թէ Տրունաց գետն, ամէն տարաւ:

ԹՎԻՆ ՈՅԻԳ փետրվարի ժգումն Աքուլիս Էս Զա-
 քարեայ բուն բարէկենդան արարի: Մաստիկ ձմեռն
 էր. վասն մեղաց մերոց էր:

ԹՎԻՆ ՈՅԻԳ փետրվարի Իբումն Էս Զաքարեայ
 այսօր Աքուլաց զուս Էլոյ, փետրվարի Իբումն Էկի
 Էրեան, Սլամոնի աղոցն յետ բան կեր, տեսայ, մարտի
 Իբումն այլվի Երեանայ դուս Էլայ, մարտի Իգումն Էկի
 Աքուլիս: Սիամոնի տղայ Դրիգորն Երեան էր, բերի
 Աքուլիս: Այս ք ամիս այ, որ գնացել էր իւր ախպէր,
 քույրն տեսնելոյ:

ԹՎԻՆ ՈՅԻԳ մէհէկի Գ, շամշ ժե, ապրիլի գումն
 Աքուլիս Էս Զաքարէս այսօր զատիկ արարի Ատուծով:

ԹՎԻՆ ՈՅԻԳ մայիսի ժումն որ Գրգստանայ Էճ
 տուն քուրդ²⁾ դօնմիշ Էլաւ, Էկաւ Երեան, թէ՛ մեք
 շահի սէվան էք: Երեան խան չի կէր. Սարուխան - բէկ
 ջայնիշին էր նստել. թողեց ոչ Երասդն անց կենայ,
 թէ՛ կացէք, Էս շահին արգ անեմ. Էրփ որ հրաման

1) Ձևոպրում քուրդիլ:

2) Ձևոպրում քուրդ:

տայ, ապայ գաք: Այս Սարուխան - րէկս շահին արզ արեց, շահն ասաւ, թէ՛ պետք չէ: Մինչի շահէն չափարի գալն, այն եկած քրդերն իւրենց կամով զնացին այլվի իւրենց երկիրն:

§ 91 ԹՎին ռճիգ հոքտեմբերի ժգուհն ուր Յղնու պարունն, որ էր վրացի Փարսադան - րէկն, այսօր շահիցն 90r
եկաւ: Յղնու մին է, ք մարդ զնացել ին շահն Փարսադանին ձեռացն գանգատ: Շահն լուուրմիշ կանէ, թէ՛ ցղնեցիքն գուղէն վիզն դնեն, տանեն Յղնայ, դիվանն էնտէղ անեն: Ջերայ շահին ծուռ ին արզ արել, շահն ու թուաման ջարիմայ դձեց ցղնցուց վիզն: Այսօր հկաւ, Երասդն անց կացաւ: Մեք, Աքուլաց վարդապետ, դովաթաւորք, մին ժ մարդ գնացինք Դաշտի տակն, բարով տվինք, վերոյ ք հոգին ոհն գնդած, ոհն բուխաված՝ գնաց Յղնայ: Այսպէս պահեց մինչի գամիս, ջարիմէն առաւ, ապայ թոյեց: Ահա այս է յամ է, այս Փարսադանս տնով, ախպէրով ուր Յղնայ ուտում այ, շահի յօքմով, սիթամով¹⁾:

§ 92 ԹՎին ռճիգ դեքտեմբերի իուհն Աքուլիս տղայոց 97i
ծաղիկ երևացաւ. շատ տղայ մեռաւ: Մինչի յուլիսի վերջն մնաց: Տուն չի մնաց, որ ընկաւ ոչ:

§ 93 ԹՎին ռճիգուհն Աքուլիս էր Ադրբէջանայ վեզիր 95v
Միրզայ Իբրահիմի զաֆտուհն: Այսմ յամի էր Աքուլաց մէլիքն Մէլիք - Օվին: Այսմ յամի խաս գեղորէիցն մէլիքներն գնացին Երևան, Միրզա Իբրահիմն տէսան, մին քանի թուաման փէշքաշ արարին, որ այս տարի դարուղայ չաղարկի: Ղարուլ ելաւ: Ջերայ վէզիրն Երեւան Սէֆրիուլի խանի ապրանքն գրում էր, գրեց, ապրիլի ի վեզիրն գնաց այլվի Գանջայ:

§ 94 ԹՎին ռճիգ այս տարոջ գամսէն Ե խասի դարուլ 97r

¹⁾ Ձեռագրում սիք... 90-րդ թերթի ներքեի անկյունի մաշված լինելու հետևանքով բառի շարունակութունը չկա: Տպագիրը (յերես 55) հատվածն ավարտում է ասուի յոհմով թատերով ու վերջակետով:

**դուժիւն տվեց աքուլեցի Մուսարէկի տղայ Սարու-
խան-բէկն: Շահն Ղազվին էր: Աքուլաց մէլիքն էր
Օվին:**

*** Որ Միրզայ Իբրահիմըն կտրեց 1129ում,
այս խասէրն. Մուսայրէկէն կտրեցին, տվին
Խօստրով աղէն:**

§ 95 ԹՎԻՆ ՌՃԻՆ յունվարի գ, տրէ Ե, արամ ԻԲ, օրն, *ibid.*
 Եշարաթ, Ես Զաքարէս այսօր ջրաւրհնէք Աքուլիս
 արարի: Աքուլաց Վերի թաղի ժողովուրդն ջուր եկե-
 ղեցումն աւրհնեցին. գ եկեղեցին ժողովեցան, Շամբի
 կհավն ջուր աւրհնեցին նաղրով: Սաստիկ ցուրտ էր:

§ 96 ԹՎԻՆ ՌՅԻԵ յունվարի Ե որ Յակոբ կաթուղիկոսն, *ibid.*
 մտաւ Երևան, հրաշալի ջրաւրհնէք արաւ, յունվարի Բ
 Յակոբ կաթուղիկոսն Օնօփրիոս վարդապետն էջմիած-
 նումն բռնեց, բարչակն վեր արեց, բուխաւեց, մին
 քանի օր պահեց, ողարկեց Սէվանու սնապատն: Մին
 քանի օր ֆնաց, Օնօփրոսն մեռաւ: Յետով կաթուղի-
 կոսն կուզայ Գողթան տունն նվիրակ: Յղնու պարոնն,
 որ էր վրացի Փարսադան - բէկն, յետ կաթուղիկոսին
 հակառակ ընկաւ, թէ՛ դու Օնօփրիոսն նախանձու ըս-
 պանեցիր: Ապայ Փարսադան - բէկն Երևանայ խանին
 արլ կանէ, խանիցն մարդ գայ, կաթուղիկոսն տանէ
 Երևան: Բ ամիս ֆնաց, աստ, անդ կաշառք տալ, Ե,
 զճ թուման դուրս էլաւ. պատճառն Օնօփրիոսն: Դար-
 ցեալ, խանն մարդ դրեց կաթուղիկոսին յետ, թէ գ...¹⁾
 Յղնայ, Փարսադանին յետ բարիչէ: Կաթուղիկոսն
 եկաւ Յղնայ, բարիչեց... Մայիսի ԻԷ եկաւ Աքուլիս,
 նվիրակն ժողովեց, շնչագլուխ սո... արբար տեղն ոմն
 մին թուման, ոմն այլ ավել: Աքուլաց գ եկեղե... մին
 ճիս թուման տարաւ: ԹՎԻՆ ՌՅԻԳ յունիսի մէկ Յերև-
 տան... անիցն փտխաւ, զնաց Վ...²⁾:

1) Հավանորեն զկայ: Այս հատվածի բազմակետերը ցույց են տալիս ձեռագրի թերին, վոր առաջացել է 97-րդ թերթի անկյու-
 ռի սաստիկ փչանալուց:

2) Տպագրի որերում գուցե թերթի այս մասը փչացած չէր.
 վորի հետևանքով նա (յերև 61) կարդացել է Վրացսուն:

- § 97 ԹՎԻՆ ՈՅԻԵ փետրվարի 9 հա Ջաքարէս բուն բա- ibid.
րէկինդան Աքուլիս արարի: Սաստիկ ցուրտ էր: Գինու
լիդըն ԲՅ դիան էր, ամայ գինու լիդըն Բ հողայ էր:
- ԹՎԻՆ ՈՅԻԵ յարացի ԻԵ, շամշ Ե, մարտի Իգուճն
Աքուլիս Ես Ջաքարիայ որ այսօր գատիկ արարի, միսն,
իւզն խիստ զի էր մինչի մայիսի Ի, ապայ բօլացաւ:
'Իարցեալ, գինին լիդըն ԲՅ դիան, միսն ԳՅ դիան:
- § 98 ԹՎԻՆ ՈՅԻԵ մայիսի բուճն սաստիկ ձուճն եկաւ: Ոչ 96v
թէ միայն Աքուլիս, այլ ամէն երկիր եկաւ: Ապայ
ամէն պտուղ թէ ցորեն յետ ընկաւ... [պ]ատճառն ձու-
նըն էլաւ, որ Աքուլիս վարդավառին ծիրան չէր հասել:
- § 99 ԹՎԻՆ ՈՅԻԵ օգոստոսի ծղուճն Ես Ջաքարեայ այսօր 88r
յին Ջուղայ էր¹⁾: Այսօր Թիֆլիզու Շահնուզ խանն
շատ ասկարով, շատ դուլ ու դարավաչով, շատ զինա-
թով այսօր եկաւ, Երասդն անց կացաւ, որ գնայ Ըս-
պըհան: Պատճառն այս էր, որ Շահ-Սլէման թագա-
ւորն իւր զօրչի-բաշի Մուստաֆայդուլի-բէկին ըռա-
ղամ կուտայ ու մէհմանդար կանէ, թէ՛ գնայ Թիֆ-
լիս, խանն վեր առ, եկ: Այսօր եկին. ո ձիաւոր էր
մեծ ու փոքր: Կ ուղտ քաջավղով դուլ ու դարավաչ էր
տանում շահին: Ամէն՝ երկիր աղամաթ էր տանում
յօքմով: Գնաց մինչի Պօշկառու, անդ մեռաւ. ամեն
զատն տարան Ըսպհան²⁾:
- § 100 1125 հօքսեմըբրի ժուճն որ զբրգցի հոսմ մետրա- 23r
պօլլիտ Գերմանիոս հպիսկոպոս, մին հոում վարդա-
պետ, անուճն Անաստաս, Գ, Գ վրացի տղայ, այսոնք
Վրաստանայ եկին Աքուլիս ժողով անելու: Սոքայ Ղրբզ
վանք ունին նորոգելու: Այս պատճառ եկել ան Վրաս-
տուն: Շահնուաստ խանն գնում էր Ըսպհան, սայ ել
յետն եկաւ Նախըուան: Յակոր կաթուղիկոսն Նախըի-

1) Ջեռագրում՝ Լիւն:

2) Ջեռագրում՝ Ըսպհ... (88-րդ թերթի անկոյունը մաշված է):

վան կու լինի: Շահնուվազն խանն կաթուղիկոսին կասի, թէ՛ պիտի մին գիր տաս այս հօռոմիս, որ Հայաստան ժողովք անէ: Լաւ ազաթ անէն, կաթուղիկոսն աւրհնութեան գիր կու տայ, որ լաւ ընդունեն: Եկաւ Աքուլիս, գ եկեղեցին ման եկաւ, գ թուման տվին, լաւ ազաթ արարին: Ինքն էլ լաւ մարդ, լաւ հավան կացաւ մեր հայոց պատվիրանին, սահմանքին: Ագուլաց գնաց ղէպ Դափանն, որ գնայ Մօսկովն:

§ 101 — 1112ուֆն որ Աքուլաց Խձայձորու մահլի սուրբ Ովանէս անվան եկեղեցին ըսկիսպն արարին վեր առնելու: Այս մահլիս կես գերեզմանատունն այս եկեղեցուս պարիսպիս մէջն էր, ապայ շիտակ պարիսպ չունէր: Ապայ որ սահմանեցին, թէ եկեղեցին շինէն, պարիսպն քաշէն, ապայ բերին, գերեզմանատունն ել վարթարավ արարին. ոմն նշանաւոր մեռել կէր, զայն թողին, ապայ անտէրն, աննշան մեռելն քարն վեր կալան, ոմն դրին եկեղեցու պատն, ոմն ձգեցին եկեղեցու դռներն: Ապայ այսույետե սահմանեցին, թէ ինչ մեռել որ լինի, տանհն եկեղեցոյ յանդէպ լարաւայի կողմն տափարակ տեղ մի. անվանեցին տէղի անունն Բէկ-օղլի: Այս Բէկ-օղլի առաջի դրած մեռելն երեցփոխ Անգոնի կնիկն է թաղած: Այս հանգիստիս հիմն այս է, որ 1112ուֆն: Դարցիալ, 1113 եկեղեցին ձեռք տվին շինելոյ, 1114ուֆն ավարտեցաւ, աւրհնեցին, պարիսպն քաշեցին, թէ խուց, թէ սուղանատուն շինեցին, ապա պրծաւ: 1125 նոյմբերի ժուֆն ես Աղամիրի որդի Զաքարէս մին լաւ, մեծ շինարի տնգայ ես բերի, այս եկեղեցուս պարիսպի մէջըն տնգեցի վասն յիշատակի¹⁾, քանդի մեր նախնի պապերն աստ էն թաղեալ: Աստուած ողորմի «Աստուած ողորմի» ասողաց, մին «հայր մեր» ասողաց:

¹⁾ Ձեռագրուս՝ յիւսիս:

§ 102 1125 նոյմբերի ժգումն Աքուլիս ես Զաքարէս Աքու- 23r
լաց դուս եկի, նոյմբերի ժքումն եկի Թարվեզ:

§ 103 1125ումն Աքուլիս գիր եկաւ, թէ Ֆոնզատան, ի 26v
քաղաքն Վենետիկու) օլքումն թուջի հրամանաւն զճ
փաստաւ Լօնդերինայ չուխայ կրակով երել ան: Այս
չուխիս բճլ փաստաւն աքուլեցի Շահչուվարենց Փա-
նոսին այ, մարաղին այլոց, թէ ջուպեցու, թէ ջնուդի:
Այս պատճառէս երեցին. այս չուխէքս Ամսրդամ ա-
ռել ան, թէ տանեն Վենետիկի օլքոյն, խարջն տան,
անց կացանեն ծոյն, գնան Տօպրավանատիկի վերայ
տանեն Ուռումէլի, թէ Քորմացտանն, թէ բերէն Դզըլ-
բաշի երկիր, ծախեն: Յենց որ Վենետիկու չուխայ
գործողն, ծախողն, գնան թուջին երես կանգնեն, թէ՛
այս չուխէս գնայ Քորմաց երկիրն, մեր չուխէն կո-
տուր կու ընկնի: Դարցեալ, մին էլ մահանայ արին,
թէ՛ այս չուխի տէրն գայ, փող դնի բանքվումն, մու-
չուլգայ տան, թէ՛ մեք այս չուխէս Ուռումէլի բանաք
ոչ, ծախինք ոչ, մեք ձեր փողն յետ տալու լինիք:
Ոմն կասի, թէ՛ սուտ այ, ել փողն յետ չեն տալ, ոմն
կասի՝ ձեզ վախեցնում էն: Մինչև աստ, անդ հարց ու
փորց անէն, չուխի կարավանն գնայ . . .²⁾ Իսկիլէն,
բառնայ ք նավի, է, ք օրի ծովի երեսի ման գայ,
ըռուզգար չի լինիլ, թէ անց կենայ: Յետով թուջին
ամբը գայ այն տէղին ծովի ջնդրիալին վերայ, թէ՛
այտ ք նավ- || ումտ որ զճ փաստաւ չուխայ, դուս 27r
տուր ամէն իսկիլումն, կրակ տուր, այրէ: Ջնդրիալն
գնայ, ծովի միջումն ք նալն յետ դարցնի, բերէ, չու-
խէն ամէն բանայ, ածի կրակի մէջ, այրէ: Ասել ան՝
կէսն ձեզ, կէսն տվէք մեզ կամ ամէն տվէք, Սան-
Մարկու լինի, այրել մէք, դարուլ չարին: Այսպէս
զուլմ ու սիթամով ալրեցին:

1) Ձեռագրում՝ Վենիկու:

2) , մեկ բառի տեղ ե թողած, այնպես ել դատարկ
մնացել ե:

Այս Փանոսըս դահր անէ, ցաւ բերէ իւր վերայ, որ ձեռաց գնայր մինչի կէս սհաթ, ապայ խելքն վրայ գայր: Այսպէս Թնաց, մինչի 1132 ապրիլի Ի մին գիշեր ձեռաց գնաց, մեռաւ: Պատճառն զուսա արաւ.¹⁾

§ 104 *ԹՎԻՆ ԱՅԻԵ ՈՐԹՆ ԿԷՍՎԱՅԿԷՍ ԱՅՎԻ ԳՈՒՐՈՒ ՏԱՐԱԼ, 97x*
որ անցած տարոյս ցուրտ տարած որթն, որ շէպ էր
զձիլ, այն շէպն շատն՝ ել ցուրտ տարավ:

¹⁾ Ձեռագրում «1132... արաւ» հատվածը հեղինակը զրեւել յուսանցրում՝ ուղղահայաց տողերով: Տպագիրը վերջացնում է ձեռաց գևաց, մեռաւ քառերով: Շարունակությունը Ձեռագրում տյոպես է. ահմն դս ու:

§ 105 ԽՎին ՌՃԻԶ տրէի գ, արամ ԻԲ, յունվարի գ, օրն 23v
 շարաթ, ես Չաքարեայ այսօր ջրաւրհնիք Թարվիզ ա-
 րարի: Ամայ է սըհաթ կէր չուրի լոյսն, որ սկսան
 ժամ ասելն: Առաւօտեան ժամն, պատարազն, ջուրաւրհ-
 նեքն ամէն արարին, ժամն արձակեցաւ, դեռ մին
 սնաթ կեր չուրի լոյսն: Այս պատճառէս կանուխ ա-
 րարին, որ թուրք չի դայ, եկեղեցին լցվին: Ամայ ախր
 կու գան, ճար չկայ:

§ 106 1126 փեարվարի Իեռումն Թարվիզ ես Չաքարեայ ibid.
 բուն բարեկենդան արարի: Լև տարի, լև հավայ, ա-
 ռատ, բարելի: Այս ձմեռս սնալ ցուրտ արաւ:

1126 մարտի ժեռումն, օրն եշարաթ, ես Չաքարէս
 այսօր Թարվիզու դուս եկի, մարտի ժըռումն եկի Ա-
 քուլիս:

1126 ապրիլի ժեռումն, մէհեկի ժե, շամս Իգումն ես
 Չաքարեայ զատիկ Աքուլիս արարի. էժանութիւն. ա-
 լիւրն Խ դիան, բրինձն ճիս դիան, գինին բճ դիան,
 անձրեային, բարի:

1126 մայիսի Իռումն Աքուլիս հավի կոտորումն ըն- 24r
 գաւ: Ոչ թէ միայն Աքուլիս, Ըսպհանայ մինչի երե-
 ւան այս մէջս, այսպէս հափն կոտորեցին, թէ՛ հաւի
 փորումն օձ ալ հասլ ելած. ով ոք հավի միս կամ ձուն
 որ ուտի, Խ օր կու մեռանի: Այսպէս դղրթումն ընկաւ:
 Շատ տէղ գետինն փոս արարին, հավերն սաղ լցին
 մէջն, հողով ծածկեցին: Շատ մարդ հափն մորթեր,
 ձգեր դուս: Այսպէս մնաց մինչի գ, Ե ամիս, այլվի
 վարթարաւ ելաւ, փոշումանութիւն, սուտ ելաւ:

§ 107 1126 յունիսի գումն անձրև եկաւ Աքուլիս: Այլ 24v
 անձրև չեկաւ, մինչի օգոստոսի Իեռումն անձրև եկաւ:

Այսպէս երաշտ անցաւ ոչ թէ միայն Աքուլիս, այլ Ըսպհանայ մինչի Առզոռամ: Այս երաշտ անցաւ վասն մեղացն:

§ 108 1126 յուլիսի քունն Աքուլիս վարդապետ թէ գլխա- 24r
ւոր մարդիկ կանկնեցին, թէ մեռելի յետ կնիկ չի գնայ հանգիստ: Զերայ մինչի հիմայ մեռելին յետ կնիկ կու գնէր հանգիստ. մինչի մեռելն թաղէն, «Փառքի բարձունն» ասէն, ապա կանայքն յետ դառնան. անհամութիւն եր: Բերին, այսպէս սահմանեցին, թէ՛ կանայքն ոմն եկեղեցունն չետ դառնան, ոմն մինչի գետն գնան, յետ դառնան: Տեղնու դօրայ այսպէս սահմանեցին:

1126 յուլիսի իբունն Աքուլիս ես Զաքարեայ ախօր վարդապառ արարի Աստուծով:

§ 109 1126 հոքտեմբերի իեունն ես Զաքարեայ ախօր Ա- 24v
քուլաց դուս եկի, հոքտեմբերի իբունն եկի Թարվեզ:

§ 110 1126 դէքտեմբերի ժքունն Թարվեզ ես Զաքարէս 24v
ibid. գնացի Մարաղայ, խանին յետ բան ունէի, տէսայ, մին քանի օր կացայ, 1127 յունվարի ծաունն այլի եկի Թարվեզ: Ամայ Մարաղայ մին ցուրտ, մին զիամաթ ձուն եկաւ, որ ե օրի մարդ մարդի տուն չի կարաց գնալ. գ օրի ձուն էր գալիս, քամի, բօրան սաստիկ:

§ 111 Թվին ոճիգունն Թարվեզ մին վարդապետ քարո- 23v
զում ասաց, թէ՛ մեծն Հոռամայ գրքում տեսայ, Ֆոանգաց ել լսեցի, թէ Քրիստոսի գալուն մինչի այժմոյս ժք միլոն մարդ մարտիրոսացիլ այ վասն Քրիստոսի:

§ 112 1126ունն Աքուլիս էր աքուլեցի Մուսարէկի տղայ 24v
Իսախան - րէկի զաֆտունն: Ոչ թէ միայն Աքուլիս, այլ ե խաս գեղն, որ է Մևղրի, Աքուլիս, Շօոութ, Լէհրամ, Ագտապատ, այս ե գեղս շահն տվել այ Իսախան - րէկի զաֆտն: Իսախան - րէկն ինքն Ըսպհանայ, ամայ գեղրանքի զիվան, թէ մալիջհաթն կիտիւն

իւր տղայ Մուսայրէկն ա անուս: Այսմ ամի Աքու-
լայ մէլիքն է Մէլիք-Օվին:

§ 113 1126ուսն Երևան Սէֆիյուլի խանի նօքարն, որ է
յաջար, բայաթ, խանին երես կանգնեցին, թէ՛ այս ք
ամ է, որ դու եկել աս Երևան, մեզ զոնյուղ չես տվել,
տուր, կամ թէ այս բէդիաթ բաներս վեր կար Այս
պատճառէս աղմուկ քնկաւ մէջն, շատ կոխ, մինչև գ,
զ արիւն էլաւ: Խանն թողին ոչ լերթին դուս կամ դի-
վան անէ: Խանն շահին արդ արեց. նոքարն արդ արեց:
Այս յաջարէս մին աղայ, անունն Ֆաթալիբէկ, զլուխ
քաշեց, մինչի գ, եւ ձիաւոր ժողովեց, լւրենց էլի խօս-
քով, գուլմ ու սիթամ չարաւ: Ասացին. մեք այս խանս
ուզում չենք: Մինչ որ շահիցն դուլ եկաւ, անունն Ջա-
նիբէկ, եկաւ Երևան, ք կողմանէն մանսար արաւ, ք
կողմանէն շատ կաշառք տարաւ, գնաց շահին արդ անէ.
ամբր շահին այ: Դէռ Ըսպհանայ շահին մարդ չէր եկել,
խանն մարդ զրկեց, Նախջիվանայ խան Մահամադ-
Ըռազայ խանն մին եւ ձիաւորաւ եկաւ Երևան, գ սուլ-
թան էլ բերաւ: Այս ասկարս ամէն ժովողին, մին օր
դաֆիլ բէրթին դուս գայ, կանչէ՛ ով որ խանի կողմն
է, ձի նստի: Գանգի էլն ք կողմն էր ճղված, ոմն՝ Ֆա-
թալիբէկի, ոմն՝ խանի: Այսպէս դուս եկաւ, գնաց,
Վիթի գետի վրայ կռիւ տվին, ամայ արիւն չէլաւ:
Տվին Ֆաթալիբէկն բռնեցին, || զոչունն դաղմիջ էլաւ, 26r
Ֆաթալիբէկն մին ծ մարդով զրին լերթի գնդանուսն:
Ֆաթալու թարի աղէքն փախաւ ոմն Գանջու վերայ,
ոմն Չօրսու վերայ, գնացին Ըսպհան շահին գանդադ:
Խան ել թաքարս շահին արդ ¹⁾ արեց: Տեսնուս, ինչ-
պէս կնի: Այս եղև 1127 ապրիլի ժուսն Երևան: Դար-
ցեալ, թէ Նախջիվանայ խանն, թէ սուլթաններն ²⁾
մինչի ք ամիս Երևան կացին, շահիցն խարար չեկաւ:

¹⁾ ՉԼսպրտմ՝ ազ:

²⁾ սուլթաններն:

Սոքայ ել ամէն գնացին իւրենց տիղն: Յիմիկ Սէֆի-
զուլի խանն բերթին դուս գալիս, դիվան անում,¹⁾
ուտում, խմում իւր թարինովն: Ով որ փախած է,
մնաց, ով որ զնդանում է, մնաց, չուրի խարար գայ:

Դարցեալ, վերոյ գրած գանդատաւորքն
գնացին Լսպհան, թէ շահին գանգատ: Շա-
հին դիվան չունէր, գիվան չանէր. ոչ ով
դավլին հասան ոչ: Պ, գ ամիս մնացին, ա-
ջիզ էլան, բաց թողին, եկին Շարիւր, մին
ի օր նստան, ով որ խանի թարի էր, բռ-
նեցին: Խան որ տէսաւ այսպէս, խան էլ
Ֆաթալի, էկն գնդանին հանեց, խալախ
տվեց, մարդ մէջ գձեց, թէ բարիչէն: Աղա-
լարն բարիչեց ոչ. ամէն կիտվեցան Երևան,
խանն կոխեցին բէրթն, ոչ թողին դուս
գայ, ոչ դիվան անէ: Խորակն տվին, մնաց
իւր սարումն²⁾: Խանին մեծ տղայ ունէր.
աղէքն գնայ դիվան - բէկի դրին իւրէն մի-
ջումն ստտով³⁾: Այսպէս մնաց: Տղի անունն
Արասդուլի⁴⁾:

§ 114

Այս եր Երևանայ ջումիաթի, խանի կոխն: 27r
Մնաց մինչ որ 1128 յունվարի Իզումն այ-
սօր Զալ-խանն չափարով սալթ եկաւ, մտաւ
Երևան, շահի յօքմով խան նստաւ: Յին Սէ-
ֆիզուլի խանն, որ էր Ըոստամ խանի
տղէն, սայ մագուլ ելաւ: Շահ-Սէլէման այս-
պէս էր ըռաղամ տված, թէ Զալ-խան խան
լինի, գնայ Երևան, ուզրաշի զաջար ա-
ղայ Յումաթրէկն իւր գ տղայովն բռնէ,

1) Ձեռագրում՝ դիվանում:

2) Թերևս սարայումն:

3) Տպագիրը (յերես 69) ունի ստող:

4) Ձեռագրում՝ Արասդ... (թերթը մաշված է):

գնդէ, զրկէ Ըսպհան. նայ է այս աղմուկս
 Կճել այ Երևան: Այսօր Զալ-խան եկաւ,
 Յիմաթբէկն, գ տղէն բռնեց, գնդեց: Սէ-
 Ֆիղուլի խանն մաղուլ էլաւ, իւր խազինով,
 իւր ապրանքով, որ մինչի է, ըն ուղտ բար-
 ցաւ, մարտի մէկումն Երևանայ դուս ելաւ,
 որ գնայ Ըսպհան: Շահն այսպէս էր հրա-
 ման տվել: Ամայ դիր զատ անէծ տվօղ ու-
 նէր Սէֆիղուլի խանին: Մարտի իթումն,
 օրն շարաթ, այսօր Զալ-խանի հարամն,
 խանի տղէն, որ է Աբասղուլի խանի թոռ,
 անուռն Մահամատղուլի-բէկ, այսօր մտաւ
 Երևան: Դարցեալ, յունիսի իջ այս Յիմաթ-
 բէկս գ տղոցովն գնդած¹⁾ Երևանայ դուս
 էլաւ, տարան Ըսպհան: Դարցեալ, այս Սէ-
 Ֆիղուլի խանս գնայ չուրի Ղուվուբ օր ա-
 ուաջ, անդ մեռաւ, բերին Ղում, թաղեցին
 մայիսի իեռումն:

1) Ձեռագրում՝ գնդաց:

1127 յունվարի գ, տրէ գ, արամ իբուսն, օրն կիրակի, ես Ջաքարեա այսօր ջուրաւրհնիք Մարաղայ արարի: Դարցեալ, Մարաղու Յուսէնդուլի խանն հայերն կանչի, թէ՛ իմ մօտիկ գեղորից կարգացողն ամէն ժողովեցէք, ջուրաւրհնէք արարէք: Հայերն կասին. մեր մէջն վարդապետ չկայ, լաւ կարգացող չկայ, լաւ փուսաղ չունիք, մինչևի այժմոյս ելած չէ, թէ գիտենք: Խանն կասի՝ չէ, ինչ որ կայ, բարի այ: Մին ծ երից եկաւ, հայլ մահլուսն ջուր աւրհնեցին: Դիր աղաք ժողովուրդ այ: Ոչ խաչ, ոչ լաւ խաչ-ալամ. այս ջուրաւրհնիքս այսպէս արարին:

§ 115 1127 փետրվարի գումն Աքուլիս Ղերի թաղի եկեղեցու ավաք երեցն, որ էր Տէր-Ազարի որդի Տէր-Ալէքսան, այսօր առ Աստուած փոխեցաւ, եղաւ եկեղեցոյ դրսի յարաւայկողմն, թաղեցին օրն գշարթի: Սորայ հայր Տէր-Ազարիայ այլլի աստ էն թաղած. հայր, որդի միայտեղ: Սայ էր Կ ամաց: Սորայ լուրմէն մարմնաւոր յիշատակ չունէր, ուպայ հոգևոր շատ ունի: Սայ ծ ամ է, որ այրի էր: Սայ գնաց Երուսաղէմ, եկաւ, կինն առ Աստուած էր փոխել. այս է:

§ 116 1127 փետրվարի ծ, քաղոց ծա, ովդան իէուսն թարվեզ ես Ջաքարեայ բուն բարեկենդան արարի:

§ 117 1127 մարտի լա, յարաց լ, շամս ծաուսն թարվեզ ես Ջաքարեայ այսօր զատիկ արարի. Աստուծոյ ու գոհութիւն:

1127 ապրիլի եուսն թարվեզ ես Ջաքարես այսօր դուս էլայ, Մարանդու վիրայ ապրիլի ծբուսն եկի Երևան:

1127 մայիսի ծաուսն Երևան որ աքուլեցի Փիրու-

մի որդի Մարկոսն առ Աստուած փոխեցաւ, սայ Ձորայգեղու եկեղեցոյ պարիսպի մէջն, յարեւելեան կողմն թաղեցին: Սայ էր ծե ամաց: Սայ գ օրի յիվանդ կացաւ: Աստուած ողորմի:

1127 մայիսի իառումն Երևան ես Չաքարես այսօր դուս եկի, մայիսի իգումն եկի Աքուլիս:

1127 յուլիսի էումն Աքուլիս ես Չաքարեայ այսօր վարդավառ արարի:

1127 օգոստոսի մէկումն այսօր մին ազտապատցի բազրկան եկաւ Աքուլիս, շատ խաչ, շատ անօթ ըլլաւ ծախու էջմիածնայ աթոռակալ Մուքել վարդապետի աւրհնութեան թուղթով, գրած, թէ՛ երևանցի զառարի Չաքարէն էջմիածնայ համար պարտք էր արած: Չաքարէն մեռաւ, բազրկանին խանին արդ արին, խանն յօքմ արաւ, թէ տան, էջմիածնու¹⁾ փող չկէր, պարտք չընկաւ²⁾, ճարեր - || նիս կտրաւ, ահայ այս չափ խաչ երծաթէ ու անօթ փողի տեղ տվինք այտ մարդիդ: Ամէն մարդ անհոք առնու թէ իւրենց եկեղեցոյ, թէ վանքի: Մեք մեր յօժար կամօք տվաք պարտուց տէղ:

* 1127 նոյմբերի ծումն Աքուլիս որ մին թուրքավար մանսար շինեցին, տվին Մէլիք - Օվին, որ գնայ Ըսպհան, Աքուլաց անվան ու Դաշտին յօքում հանի, քալանթար լինի: Քանզի առաջմէ ուրիշ քալանթար Աքուլաց ու Դաշտին դախլ չէն անիւ: Այսմ յամի ուզում էն, որ մուղարար անէն, որ ով որ Աքուլաց ու Դաշտին մէլիք լինի, քալանթար ել նայ լինի: Այս Մէլիք - Օվին գնաց Ըսպհան, համ Ե խասի մալիջնաթն Մուսարէկն տվից Օվին, թէ՛ տար Ըսպհան,

1) Չեռագրում՝ էձմխոմնու:

2) , չնկաւ:

տուր իմ հայր Խախան - բէկն, համ քո
բանըտ¹⁾ շինէ:²⁾

§ 118 — 1125 օգոստոսի ժեռումն Շահնուաստ խանն, որ 28r
էր ազգաւ վրացի, առաջ Շահարաս սայ տարաւ Ըսպ-
հան, քուրդացրուց, Թիվլիսու խանութիւն կուտայ
սորայ: Յայսմ յամի Շահ - Սլէման թագաւորն զոռ-
չու - բաշու տղայ Մուստաֆայդուլի բէկն ըռաղամով
զրկեց, թէ գնայ Թիվլիս, Շահնուաստ խանի մէհման-
դար - բաշի: Այսօր շատ զօրօք, որ մինչի ու ձիոյ գա-
րի տային, եկին Յին Ջուղայ, որ գնում էն Ըսպհան:
Սորայ ալաֆ ուլուֆէն ամէն քաղաքէ, գէղորէից կու
տային զուլմ ու սիթամով: Սայ հասնէ Խոչկառու ան-
վան մանձիւն, անդ կու մեռանի. ոմն ասաց, թէ ա-
ջալով, ոմն ասաց, թէ դէղատու մեռաւ. ըստուքն
Աստուած գիտէ: Սայ տարան Դում քաղաք, անդ թա-
ղեցին: Ջօրքն ամէն գնաց Ըսպհան: Շահն մարդ զըր-
կեց, իւր տղայ Գօրգին Միրզայ տանի: Խանն որ
Թիվլիսու դուս էլաւ, իւր միջնակ տղէն, որ այ Գօր-
գին Միրզայ, դրեց իւր տեղայպահ: Շահն մարդ զըր-
կեց, այս Գօրգին Միրզեն տարաւ Ըսպհան, թուրքա-
ցանի, անունն փոխի, դնի Շահբանդայ խան, հօրն
տէղն տայ սայ: Սայ էր չ ամայ, Դարցեալ, Մուստա-
ֆայդուլի բէկն դնի Շահբանդայ խանին յետ մեհման-
դար, Արզավելու վերայ գայ, գնայ, 1127 յունվարի
ժառումն մտանէ Թիվլիս: Շահնուաստ խան էր Խ ա-
մաց: Այս Մուստաֆայդուլիս յետ դառնայ, թէ գնայ
Ըսպհան, սայ գայ Դանջայ, անդ մեռանի. այս է:

§ 119 * — 1111ումն Աքուլիս Մնասեց կհապի յին 40v
անուեն Պ կհաւ կասին. այս կհաւիս ք
կհալն քօռացել այ, ջուրն ցամաքել. անայ

1) Ջեռագրում բան:

2) Հաջորդում են J, K հավելագրություններն ուրիշ ձեռագրա-
ցագրով:

§ 120

աքուլացի այր ոմն, անունն Խօջինց Թուման, այս Թումանս այս կհավիս մին կհափն հանեց, մին մատն ջուր դուս եկաւ, ձգեց իւր այքին, որ է թվին ռեժա: Այս Թումանս իւր այքին կհավոփն ծախեց սուրբ Թումայի առաջնորդ Պետրոս վարդապետն, գինն Կ թուման, թվին ռեիէումն. այս է:

— Թվին ռկաումն Աքուլիս որ Աքուլաց 41r
մելիք Մելքումն որ ինքնայգլուիս մին ախպիւր հանեց, տարաւ իւր տունն, մին լուլայ ջուր Մէյդանի թաղումն դուս ձգեց, որ Մէլիք-Աղավելի դռան, մին լուլայ ջուր իւրենց դռան դուս ձգեց, այս է՝ վասն խելրաթի: Այս Մէլքումս այլվի այսմ թվիս Խձայձորու սուրբ Ովանէս եկեղեցին¹⁾ մարամաթի շինեց: Որ այժմ ասի Մելիքինց կհաւ:

— Թվին ռկեումն Աքուլիս այր ոմն վաճառական, անունն Նուրի, մին ախպիւր հանեց, որ այժմ ասի Նուրունց կհաւ, որ է Վերի թաղումն:

— Այսմ թվիս մեր վանքի ավել անուն Պուլա պարոնտէրն ըսպանեցին վասն նախանձու առաջնորդութեան:

¹⁾ Ջեսայրու՝ եկեղեցի:

§ 121 1128 տրէի գ, յունվարի գ, արամ իբուռն Աքու- 29v
լիս ես Ջաքարեայ այսօր ջրաւրհնիք արարի: Ամէն
ժողովուրդ իւրենց եկեղեցումն ջուր աւրհնեցին. օրն
բշարթի. Աստուծոյ գոհութիւն:

§ 122 1128 փետրվար ամսոյ ըսկիսպ էլաւ երեխուց կար- 31r
մրուկ¹⁾ դուս գալ մինչի յուլիսի առաջի օրն, ապա
վարթարալ էլաւ: Ամայ շատ երէխայ մեռաւ: Տվօղին
փառք:

§ 123 1128 փետրվարի ծգումն Աքուլիս ես Ջաքարէս այ- 29v
սօր Աքուլաց գուս էլայ, փետրվարի ծէումն եկի երե-
ւան, որ Աբասղուլի խանի փեսայ Ջալ-բէկն նոր
եկել էր Երևան, խանութիւն անէ: Փետրվարի իուռն,
օրն եշարթի, ես Ջաքարէս գնացի դիվանի, Ջալ-բէ-
կի խանութիւն մումբարաք արեցի: Որ էլաւ անունն
Ջալ-խան: Սորայ ասլն վրացի այ, շահի դուլ այ:

1128 յարացի մէկ, մարտի բուռն Երևան ես Ջա-
քարէս բուն բարէկենդան արարի. առատ և բարի:
Աստուծոյ գոհութիւն:

1128 մարտի իառումն, օրն ուրբաթ, Ջալ-խան բէր-
թէն դուս եկաւ, գնաց, բերթի տակի կարմունջն տնց
կացաւ, գնաց, թէ գնայ վերոյ իքին գաշտ աղալա-
րոզն: Իքումն նստած՝ մին բ մարդ եկին մին դաջար
աղայ ձեռն յետուն կապած, թէ՛ մին իքում զօրով մին
կնիկ կոխել այ, զաֆտել: Կնիկն ել բերած: Խանն մի
սահաթի միջում դիվան արաւ. նոյն տեղն գլուխն
տվեց: Առաջի արիւնն այս էր: Ամէնս արսեցան: Ա-
նունն Մուրադի-բէկ էր:

1) Ձեռագրու ՝ կամբուկ:

1128 ապրիլի Ի, մէհեկի Ի, ադամ մէկ, Յինն Իս 30r
 Երևան ես Ջարարէս այսօր զատիկ արարի. լև և ա-
 ռատ Աստուծով:

§ 124 1128 մայիսի Իեռեմն Թողաթ խիստ ժանդու էլաւ, 32v
 շատ ապրանք, շատ տուէն ու դուքան, քարվանսարէ
 այրեց, ապայ մարդ չայրեց, քանզի ցերէկ էր:

§ 125 1128 յունիսի դուռն Երևան, օրն զշարաթ, Ե սհա- 30r
 թուռն յանկարծակի քամի վեր կացաւ, դարձում, որո-
 տուռն, այնպէս շարժ հղև, որ ական թօթափելու ա-
 մէն փլաւ. որ Նորայգավթայ մինչի Գօզէն, Անարէն
 մինչի էջմիածին ամէն վեր եկաւ: Երևանայ ք եկե-
 ղեցին, Երևանայ անապատն, Ջորայգեղու եկեղեցին,
 Քեղարթու վանքն, Ամենայփրկիչն ամէն վեր եկաւ:
 Քեղարթու Ըստէփանոս վարդապետն Երևանայ անա-
 պատուռն մնաց հողի տակի: Երևանայ բերթն, խանի
 տներն, թէ համամ, թէ մաջիթ, թէ մինարէ, ամէն
 վեր եկաւ: Մինչի ք, ք օրի հողի տակի մեռել ին հա-
 նուս: Տուն կեր մին Ե, ք, ք ջան մեռաւ: Այս եր-
 կրումս Էոզն ջան մեռաւ: Ջալ-խան շահին արդ արեց.
 այսպէս երկրիս սիթամ ելաւ: Խանն մարդ զրկեց,
 Գանջու քն մարդ եկաւ, Նախջիվանայ Մահմադ-Ըո-
 գայ խան եկաւ իւր ասկարովն, ամէն սուլթաններն
 եկաւ, բերթի չորս կողմն ասկար նստաւ, թէ չուրի
 Նահ-Սլէման թագաւորէն մարդ գայ: Իարցեալ, յու- 30v
 լիսի մէկուռն չափար գայ Թարվեզ Ադրբէջանայ վե-
 զիր Միրզայ Իրրահիմի վերայ, թէ՛ դու գնայ, Երևան
 նստէ, թագաւորական դրամով ջինէ: Ահայ յուլիսի
 ժրուռն Միրզայ Իրրահիմ մտաւ Երևան: Յուլիսի Իգ-
 ուռն Երևանայ չափար եկաւ շահի յօքմով, Աքուլայ
 ու Դաշտէն Իգ մարդ տարաւ Երևան, որ բերթի վե-
 րայ բան անէն: Ոչ թէ միայն Աքուլայ, ամէն երկրի
 տարան: Մինչի լգ թուման Աքուլայ ու Դաշտէն խարջ
 գնաց: Այսպէս այս խան ու բէկլար կացին, մինչի
 ձուն եկաւ: Ապա շահէն դաստուր ելաւ, ամէն մարդ

գնաց իւր տէղն: Ապայ շինութիւն կրտսատ փոքր. փոքր փոքր շինում էն:

* Դարցեալ, շարժն առաջի գալն օր ու գիշեր ծ, ծբ յետ շարժէր: Այս փոքր փոքր գալով փնաց, մինչև էլաւ շարաթն և ամիսն մին յետ կու գէր, մինչի ք տարումն, ապայ կտրեց:

§ 126 1128 յունիսի իեռումն, օրն զշարթի, ես Ջաքարէս 31r
այսօր Երևանայ դուս հկի, յունիսի իթումն եկի Աքու-
լիս, օրն կիրակի:

§ 127 1128 սեփտեմբերի իգումն Աքուլիս այսօր մին վրա- 32v
ցի եկաւ ծե ձիաւորաւ, անունն Ըոստամբէկ, քրիստո-
նայ: Սալ եկաւ, գնաց մեր Աքուլաց աղայ Մուսայ-
րէկինց տունն: Ջերայ այս Ըոստամբէկիս քվեր աղ-
չիկն Ըսպհան շահի հարամումն կնի. այս գ ամ է, որ
Շահ-Սլէման թագաւորն այն աղչիկն կու տայ Մու-
սարէկն կին: Այս Մուսայրէկս կին առաւ, եկաւ
Աքուլիս իւր հայրենի տունն: Երփ որ Ըոստամբէկս
լեց, թէ իւր քվեր¹⁾ աղչիկն շահն տվել այ Մուսա-
րէկն, և խաս գեղն տվել Մուսարէկն, այսպէս մե-
ծացել ա²⁾, եկաւ, տէսաւ, մինչի նոյմբերի ք կացաւ,
այլի գնաց Վրացտուն: Ըոստամբէկն Մուսարէկի
տան էր. մարդիկն Աքուլիս դունալ պահեցին: Շատ
խորջ գնաց:

1128 հոքտեմբերի մին Օրդուվարի դազին մագուլ 33r
էլաւ, տէղն շխալիսլամ նստաւ: Քանզի օրդուվարցի
Միրզայ Ուսուֆի տղայ, անունն Միրզայ Արուլ Յու-
սէն, սայ Ըսպհան սաղրուն անէ, շխալիսլամութիւն
վերայ կառնու, գայ Օրդուվար նստի: Խիստ անողորմ,
անիրաւ մարդ էր: Շատ եկեղեցոյ դարար տվեց: Աքու-
լաց թէ վանքի, թէ եկեղեցոյ ծ թուման առաւ, մա-
հանայ թէ՛ նոր էք շինել, յօքմ ունիմ: Շատ անիրաւ

1) Ձեռագրում երկր:

2) , մեծացելու:

լաներ, արաւ¹⁾։ Յետով զազին էլ գնաց, զագութիւն առաւ, եկաւ, Օրդուվար նստաւ։

* Յետով այս շխալիսլամս ընկաւ գինա-
խմիլ, լաւանդութիւն անիլ։ Իւրան համար
ուտելով, խմէլով, ման գայ։

1128ու մն էջմիածնայ Միքայէլ աթոռակալ վարդապետն եկաւ Գողթան տունն նվիրակ։ Այս գ ամ է, որ էջմիածնայ նվիրակ չէր եկած։ Քանզի Յակոբ կաթողիկոսն այս ք ամ է, որ էջմիածնայ Սէֆիղուլի խանի ձեռացն փախաւ, գնաց Վրացտուն, Վրացտան վերայ գնաց Խորմացտուն։ Այս աթոռակալ Միքայէլ վարդապետն ղէքտեմբերի ժեռումն եկաւ Աքուլիս, մին քանի օր կացաւ, նվիրակն առաւ, գնաց էջմիածին. այս է։

§ 128 -- Պատճառ այս է. փառակեցի հայ ոմն, Ջիմշիտ 31բ
անուն, թուրքանայ։ Իւրմից զաւակ չեկաւ. շատ ապ-
րանք ունէր. ինքը մեռաւ, մնաց իւր ծառային։ Ան-
ցաւ ժամանակ։ Ախպէր ունէր, անունն Առաքել։ Այս
Առաքելս այլլի թուրքացաւ, զավի արաւ ախպօր ծա-
ռայիցն, բան չի շինեց։ Առաքելն մեռաւ, սորայ մնաց
ք տղայ։ Սոքայ էլ թուրքացան, այլլի Ջիմշիտբէ-
կին ծառային յետ զավի արին, այլլի բան չի շինեց։
Մինչի ի տարու զավի արին, քանի յետ շահի զուլ
բերին, շատ խաներ զիվան արին, ամէն ապրանքն
փուչացաւ։ Այսու յետև Առաքելի տղերքն, որ է Շահ-
ղուլի, Ալահղուլի, ընկան հայերի հետ միրասդավի։
Շատ շատ հայերի զավի արին, թէ փառակցոյ, շօ-
ուռեթեցոյ, ըմեցոյ, աքուլեցոյ։ Անցաւ ժամանակ,
այս Շահղուլիս շահէն զուլ բերի, գայ Երևան.
խան էր Ջալ-խան։ Ջալ-խանն մին աղի օտայ անէ,
անունն Մեհրալի-բէկ, այս շահի զուլս, Ջալ-խանի
նօքարն մին չ ձիաւորաւ ॥ 1128 օգոստոսի ժբռմն 31v

1) Ձեռագրում՝ բանեցաւ։

գայ Աքուլիս: Աքուլաց հաքիմն էր աքուլեցի Մուսարէկի թոռ Մուսարէկն: Սայ տուն բանալ տայ, վեր գան, թէ՛ Շահողւլին շահէն, խանէն յօքմ այ բերել, թէ աքուլեցի Ղարեց օյմալն, որ է ժ, ժք տուն, ամէն իմ ղօվում այ: Այս ոյմաղիս մեծաւորն Մելիք-Մանվելն կնի, Պետրոս: Սոքալ տան չեն ելած. Մանվելն Թարվեզ կնի ուրիշ բանի համար, Ոսկան, Պետրոս Երևան կնին այս դավուս համար: Վերոյ Մէհրալիբէկն ք օր Աքուլիս կացաւ: Երևանայ Զալ-խանէն Ոսկան, Պետրոսն յօքում հանէն, զրկէն Մէհրալիբէկին վերայ, թէ դոցայ յետ բան չունիս, եկ: Մէհրալիբէկս դարուլ չանէ, թէ՛ սուտ այ: Մարդ զրկի, Ղարինց դռներն կօտրատի, թէ՛ Մանվելն տան այ: Այս Մանվելիս մին տղայ կնի Խ ամաց, մին քանի ամիս էր, յիվանդ էր: Թուրքն իրիպունն որ դռներ կօտրատի, տղէն լոյսաբացին մեռաւ: Ղարինց ջումիաթն մեռելն բառնան, թէ տանէն Երևան: Գնան Նախջիվան, Նախջիվանայ Մահմադ-Ըռզայ խանի հայր Ալիղուլի խանն թողնու ոչ, գնան: Մեռելն տանին, սուրբ կարպետունն թաղէն, շատ կռիվ անէն, վարթարաֆ անէն, գնան Երևան: Մին 6 թուման ավել այս դավուս դուս էլաւ Ղարինց օյմաղէն վասն հաւատոյ:

§ 129 1128ունն աքուլեցի Մասէին Առզուումայ եկաւ. Զալ-խանի գրոջն եկաւ, Երևան զառաքի նստաւ: 34v

§ 130 1128 այսմ ամի Աքուլաց դիր շատ տղայհասակ մարդ մեռաւ: Թէ Ըստամբօլ, թէ Իզմիր մինչի Իէ մարդ մեռաւ, գերայ մահ էր այն երկիրն: Աքուլաց դիր գուլմ ելաւ: 30r

§ 131 1128ունն Աքուլաց հաքիմն էր աքուլացի Մուսարէկի թոռ Մուսարէկն: Աքուլաց մէլիք էր Մէլիք-Ովանէսն, որ է Օվի: 32v

- § 132 1129 տրէ գ, արամ իբ, յունվար գ, օրն գշարաթ, 33v
 ևս Ջաքարեայ այսօր Աքուլիս ջրաւրհնէք արարի: Դ
 մահլէն ամէն ժողովեցին Վերի թաղի եկեղեցին, զգես-
 տավորեցին, մեր վանքի առաջնորդ Պետրոս վարդա-
 պետն զգեստավորեց. մինչի ծ, Կ շապիք յաքնող կէր:
 Նաղրով, զոնով գնացին Շարի կհաւն, ջուր ակրհնե-
 ցին. լաւ, արև օր: Այսմ ամի Աքուլաց հաքիմն էր
 աքուլեցի Մուսարէկենց Մուսարէկն: Սոյ ուղարկեց,
 Օրդուվարայ շխախսլամն, գ, Ե մեծ մարդ կանչեց,
 ինքն, թէ այլ քուրդեր նստան, չուրի ջուրն ակրհնեց,
 խազաղութեամբ, սիրով ամէն վեր կացին, իւրենց¹⁾
 տեղն գնացին: Թէ Օրդուվարայ քուրդերին, թէ Աքու-
 լաց քուրդերին խարջ չառին հայերէն: Միայն մին ս-
 ման էմիշ, գ քալայ շաքար տարան. այս էր խարջն:
- § 133 1129 յունվարի իեռումն Աքուլիս Վերի թաղի սուրբ 33r
 Բրիստոսփոր եկեղեցումն²⁾ այսօր գանձանակ սահմա-
 նեցինք, որ ամէն շաբաթ իրիգուն գանձանակ բռնէն,
 եկեղեցուն համար շորագին լինի: Առաջմէ կայր ոչ,
 նոր ըսկսըն արարաք: Ղութի շինեցի, Ֆռանկի փա-
 կով, մհրեցինք, որ թարաղ բռնեն, ինչ որ գայ, ածէն
 դութինն: Ես Ջաքարէս, գ, Ե տարի այ, ասելով՝ այսօր
 ըսկիսըն ընկաւ Աստուծով:
- § 134 1129 քաղոցի իգ, փետրվարի իբ, օրն կիրակի, Ես 33v
 Ջաքարեայ բուն բարէկենդան արարի Աքուլիս. լի և
 առատ, ապա դիր սաստիկ ցուրտ և ձիւն կայր, որ ք
 թիգ ավել ձուն կայր գետնի: Ահայ գ ամիս այ, որ

1) Ձեռագրում իւրեց:

2) , եկեղեցումն:

ձուռն այ եկելու Այսմ ամի անչափ ձուռն եկաւ վասն մեղաց մերոց:

§ 135 1129 մարտի էռուհն, օրն կիրակի, որ էջմիածնայ 34r
 աթոռակալ Միքայել վարդապետն նախավկայի վանքուհն այսօր առ Աստուած հանգեաւ: Մարմինն անդ դիր հանգստեան եդին եկեղեցոյ պարսպին դուս, յարեւելեան կողմն կոնդին թաղեցին: Սայ էր կէ ամաց: Սայ էր ի գէղջէն Շամբու: Սայ ինքն կենդանի վոխտն զ ամով առաջ իւր տէղն, որ էր նախավկայն, տված էր իւր ախպէր որդոյ Պէտրոս վարդապետին: Սորայ վանքն, աթոռն էր նախավկայն, ապայ էջմիածնայ սևայգլուխն սայ ընդրեցին էջմիածնայ աթոռակալ, քանզի առաջմէ քանի անգամ աթոռակալութիւն էր արարեալ: Այս պատճառէս եկեալ էր Գոխտան տունն նվիրակ, ժողովեց, դնաց նախավկայն, մինչի ի օրի յիվանդացաւ, անդ հանգեաւ: Շատ աշխատաւոր, լի մարդ էր:

§ 136 1129 ապրիլի ժա, սէհէկի ժբ, շամշ իբուհն Աքու- ibid.
 լիս ես Չաքարեայ այսօր գատիկ արարի: Ապայ աղթատ գատիկ էր, ամէն ինչ սուղ էր: Ոչխարի միսն լիզրն զճ դիան, պանիրն զճն դիան. այս կերպիւ էր: Չևրայ զ ամիս այ, որ ձմեռն այ: Չինն իզ էր գատիկ:

§ 137 1129 մայիսի զուհն այսօր մեր Շմաւոնի Երևանայ 34v
 կնգանէ ելած տղայ Աղամիրն մօրէն թահր արած եկաւ Աքուլիս. այս է:

Այլլի սեփտեմբերի իռուհն եկաւ Երևան:

1129 մայիսի ժքուհն Չինն բ օրական, հկաւոր կենդանակերպուհն,¹⁾ Աքուլիս ք սհաթուհն մին այնպէս անձրե եկաւ, զետն սէլաւ եկաւ, այլ ոչ ճանապարհ, թէ առու, թէ տնգութք, թէ ժարլղան, ամէն սարաւ: Բալթի թէ Աքուլաց բճ թուման զարար տվեց: Մին

1) Ձեռագրու՝ Չիճճ Բ օրական, եկաւու կենդանակերպումն հնդկնակը զրել ե լուսանցքում՝ ուղղահայաց տողով:

տղայ էլ տարաւ դափանցի, ժ, ժբ տարեկան: Եւ Ջաբարէս մին թուման զարար քաջեցի, րանդի ներքի այգուն մին ժ թթի տարաւ, ճանապարհ, առու տարաւ: Ամայ Տրունայ, քանց Աքուլաց շատ զարար էլաւ: Կամք Աստուծոյ եղիցի:

1129 մայիսի Իումն Էս Ջաբարէս այսօր համբարձում Աքուլիս արարի:

1129 մայիսի Իէումն, օրն եշարաթ, այսօր աքուլեցի Մուսարէկի թոռ Մուսարէկն մեր Աքուլաց բազարումն յարաւայի կողմն մին քարվանսարայ յիմն ձգեց, դուզան, բազար շինէ: Տէղն առաւ գ, գ մարդուանէ, գինն լք թուման: Սարքար Թումանեց Առաքելն էգիր, որ շինէ:

§ 138 1129 յունիսի ժումն Աքուլիս, որ աքուլեցի խօջայ Դօգաղն առ Աստուած փոխեցաւ, շատ ապրանքի, ընդակի տէր էր: Սայ սարքարութիւն արաւ, որ Վերի թաղի եկեղեցին շինեց: Շատ աշխատանք արաւ: Աստուած հոգոյն ողորմի:

1129 յունիսի ժումն որ Մուսարէկն այսօր Աքուլաց դուս էլաւ, գնաց Երևան: Զերայ աքուլեցիք ծածուկ մանսար վէքիլ ին արարեր աքուլեցի Պօջումենց Մանվելն, որ դնայ Ըսպհան գանգատ: Ահայ ժգ ամիս այ, որ գնացել այ Ըսպհան, յօքում անել Երևանայ Ջալ-խանին օհտու: Այս ժե օր այ, որ Մանվելն եկել այ Երևան: Այս Մուսարէկս որ լսեց, սայ ել գնաց Երևան, Ավզուլարէկն, Մէլիք-Օվին յետն տարաւ, գերայ հսար էն ուզում մելիքէն: Ահա այս գ տարի կէս այ, որ Մուսարէկն Աքուլաց հաքիմն է. ոչ թէ միայն Աքուլաց. Մեղրի, Լէհրամ, Ագտապատ¹⁾, Շօռութ սորայ գաֆտումն այ: Դարցեալ, յուլիսի ժգումն Ջալ-խանի նազիր, որ է Ըռազայդուլի-բէկ, Ի ձիաւորաւ այսօր եկաւ Աքուլիս, գնացին փէշվազ անթիւ

1) Ձեռագրում Ագպասաս:

մարդ: Մէլիք-Օվին, Մանվելն այսօր եկին Աքուլիս նազիրին յետ, որ Մուսարէկին առած անտազն գրեն, մէլիքի հսարն տէսնուն: Ապայ Մուսարէկն մնացել այ Երևան: Այսօր Աքուլիս մին չալխանմիջ էլաւ: Դարցեալ, օգօստոսի իբուռն խանի նազիրն եկաւ Երեւան: Օգօստոսի իեռուն գանգաւաւորքն եկին Յի մարդ: Թէ Աքուլաց, թէ Դաշտէն, թէ Շօռութու, թէ Ագտապատու, թէ Մեղրու Յի մարդ էկաւ: Մեղրու զ, Ե մարդ էր, ամայ միուս գեղերիցն շատ էր, ամէն բէլու մարդ էր: || Այս ջումիաթս եկին Երևան: Շատ, անթիւ խօսք, դիվան էլաւ: Խանն Մուսարէկիցն շատ փող կերաւ, բալլքի զճ թուման ավել կերաւ: Խանն ընկաւ Մուսարէկի կողմն, թէ՛ բարիչեցէք: Գանգաւաւորքն քիչ քիչ գնացին, մնաց մին Ի մարդ, խաս գեղի մարդն: Առջ Ջալ-խանի կաշառք ին ասել, թէ՛ Մուսարէկն, թող թագաւորի մալիջնաթն, թէ անտազ, թէ սիթամի, այս զ խասէն զո թուման առել այ: Պիտի խանն հաղիղաթն անի, մեր զո թուման առնի, մեզ տայ, մեք ճճ թուման տանք խանն: Յետով Ըսպհանայ խարար եկաւ, թէ Մուսարէկի հերն, որ էր Իսախան-բէկն, մեռաւ: Զերայ խասերն այս Իսախան-բէկն, մեռավ: Զերայ խասերն այս Իսախան-բէկս էր իջարայ արել, այս ջանիրէս խասերն սոցանէ կտրեցաւ: Յետով Ջալ-խան մին քանի մարդ բունեց, բերին ԲՅՃ թուման Մուսարէկիցն առին, տվին խաս գեղի մարդն, գիր առին, բարիչեցին, գնացին: Ամայ զ ամիս Երևան կացին, ամէն գնացին:

355

1129 օգօստոսի մէկուռն Ես Զաքարէս Աքուլաց դուս էլայ, օգօստոսի զուռն եկի Երևան: Մեր Քասպարն յետս բերի. առաջին դուս գալն է: Դարցեալ, իմ Երևան գալու պատճառն այս էր, որ Երևան մին զառարի, Հաջի-Թաղի անուն ոմն, գնայ Ջալ-խանին արդայ կուտայ, թէ՛ Սիամոնիցն ժք թուման կուգեմ: Ես ջանիրէս Սիամոնի կնիկն մին հայ մարդի վարց

տայ, զրկի Աքուլիս, թէ՛ այ Ջաքարէ, հասնել թըխտիս գալ պիտիս: Ես Ջաքարէս ահայ այսօր եկի Երևան:

§ 139 ԹՎԻՆ ՈՑԻՔ օգօստոսի բուռն Ըստամբօլ Աստուածածին եկեղեցու մն Յակոբ կաթողիկոսն առ Աստուած փոխեց: Տարան Բէկ-օղլի հանգիստնունն թաղեցին: Օգօստոսի Իէռուն գիրն եկաւ Երևան: Յակոբ կաթողիկոսն էր հօգ ամաց: Սայ կաթողիկոսութիւն արաւ Իե տարի:

§ 140 1129 օգօստոսի էռունն այսօր Հաջի-Ալի խան մտաւ Թարվեզ, որ այս քանի ամ է, որ Թարվեզ Չայնջին նստէր: Ահայ այս Հաջ-Ալի խանս Շահ-Սլէման թագաւորի յօքմով խան եկաւ, որ է մեծ սիփասալար խան: Այս խանս այնպէս յօքմ ունի, որ ամէն բէկ ու խան իւր նոքարի սանն տեսնու, որ դարուն սայ ամէն խանի սանն տեսնու. այս է:

1129 օգօստոսի ժեռունն ես Ջաքարէս աստուածածին էջմիածնունն¹⁾ արարի, որ անչափ ուխտաւոր էր եկել. շատ թամաշայ էր: Ես Ջաքարէս Երևան էի, գնացի էջմիածին, այլի կիրակի իրիգունն եկի Երևան:

1129 օգօստոսի²⁾ ժթունն Երևան այսօր շատ փէշ-չապ արաւ, Ջալ-խան ինքն էլ գնաց, որ մինչի բամարդ Հաջ ին գնում: Սոցայ գլխաւոր էր Ադրբէջանայ վէզիր Միրզայ Իբրահիմի ախպէր Միրզայ Սադխ: Սայ էր շահին մուստովֆայ մամլիք: Միուս գլխաւորն էր Մաշադու քալանթարն, որ այս քալանթարս շահի բարիբար խազինայ ունի, մուլք, որ կասին, թէ օրն Իե թուման գալուր ունի. այսպէս մարդ է:

* Դարցեալ, օգօստոսի Իգունն Երևանայ դուս էլաւ, գնաց:

1130 մայիսի Իեռունն վերոյ հաջիլարն եկին Երևան: Միրզայ Սադխն Բարուն

1) Ջեռագրում՝ էջմիածունն:

2) " " օգօսի:

մեռած էր, քալանթարն դնացած էր Բաղ-
դադու վերայ, բազին եկին Երևան:

§ 141 Թվին 1129 ղեքտեմբերի ժեռւմն Աքուլաց սուրբ 36v
վանքի առաջնորդ Պետրոս վարդապետն այսօր էջ-
միածնայ դուս էլաւ Հայաստան վարդապետաց, դով-
լաթավորաց, խանի գրով, մանսարով, որ գնայ Երու-
սաղէմ, թէ Ըստամբօլ Եղիազար վարդապետն բերեն
էջմիածին, կաթուղիկոս դնեն: Այսպէս սահմանք տե-
սին¹⁾: Դարցեալ, Պետրոս վարդապետ գնաց Երուսա-
ղէմ, Եղիազարին յետ լոյսն տեսան, եկին Ըզմիր,
Բուրսայ, Ըստամբօլ²⁾, ապայ ծովով եկին Տարապղոն,
եկին || Առզուում: Օգոստոսի լումն թվին ռեչա հրաշալի
այսօր եկին էջմիածին, աթոռ նստաւ:

* Ամայ կաթուղիկոսութիւն յանձ չառաւ.
անունն նորայ, նայ կու յիշէն: Այսպէս 37r
մնաց, ռեչք Պետրոս վարդապետն աբողակալ
դրեց. Բ ամիս արաւ, այլ դուս ընկաւ, Վի-
րաբի³⁾ Դաւիթ վարդապետն ելաւ աթոռա-
կար: Ապայ Պետրոս վարդապետն ռեչքումն
ղեքտեմբերի իռւմն Աքուլիս իւր վանքն
եկաւ:

§ 142 1129ումն թվին օսմանցու Սուլթան Մահամադ թա- 36v
գաւորն հրաման կու տայ Առզուււմայ Իբրահիմ փա-
շին, թէ՛ քո ղօլբակովն գնայ Վրաստանայ երկիրն Դա-
դիան, Շահնուաստ խանի տղայ Շահնազար խանին
վերայ կռիվ: Պատճառն այս կընի, թէ Ասլան փաշէն,
որ էր Ախլցխու փաշէն, յետ Շահնազար խանին յետ
մին այ դառած: Այս պատճառէս Առզուււմայ Իբրահիմ
փաշէն գայ Ախլցխայ, Ասլան փաշի գլուխն կտրի,
ինքն գնայ Դադիանու երկիրն Շահնազար խանի վե-

1) Ձեռագրում՝ տեին:

2) , Ըստմբօլ:

3) Վիրեի: Տպագիրը (յերես 81) նույնպէս կար-
դում է Վիրաբի:

բայ կռիւ մին ք, գո¹) մարդ փաշիցն կոտորվի, փաշէն յետ դառնայ, սեփտեմբերի Խուճն գայ Աւզուճ, զերայ ձմեռն վերայ հասաւ: Դո վրացու գերի բերաւ ասկարն:

§ 143 Թվին 1129ուճն որ Աքուլաց էլն կանկնեցին, յօքմն 32r

բերին Շահ-Սլէման թագաւորէ, բերին Երևանայ Ջալ-խանին օհտու, դիվան արին, շատ աղմուկ էլաւ, Ե խասն Մուսաբէկէն կտրեցին: Մուսաբէկի հայրն Ի տարի մօտ էր, որ Ըսպհան էր, այսմ յամի նայ Ըսպհան մեռաւ, անուն էր Իսախան - բէկ: Շահ-Սլէման թագաւորն Ե խասն կու տայ խանդուճ - բաշի Խոստրով աղէն: Խոստրով աղէն կտա իւր մուսահիր, շահի դուլ այլվի Խոստրով աղէն, իւր անվանակիցն:

* Թվին 1130ուճն այս Խոստրով աղէն կու գայ, Աքուլիս կու նստի, մարդիկն զրկի Մեղրի, Շօռութ, Լհհրամ, Ազտսպատ, իւր համար աղայութիւն կանի: Դարցեալ, Աքուլաց ջումիաթն Մելիք-Օվին բռնէլ կուտան աղին, շատ սխասթ անէն: Այսպէս կանէն. վիզն դունդա կուտան, նստացանէն էլ, նաղրով, զոնով Աքուլիս, Դաշտն ման ամէն: Դաշտէն Մէլիք-Սլէմանն այլվի այսպէս ման ամէն, թէ՛ ամէն դուք արիք, որ Մուսաբէկն այսպէս սիթամ արաւ մեզ: Այս պատճառէս այսպէս սխասթ բերին Մէլիք-Օվու գլուխն: Մին ճլ թուման սուռին, թողզ դիվանում խարջածն: Օվուն բալքի բճ թուման դուս էլաւ, ինքն էլ մելիքթենի դուս ընկաւ: Ամայ Սլէմանն կորցրին. Աստուած գիտէ, թէ ինչ էլաւ: Աքուլաց մէլիք էխանեց Ափրահամն է²), Խօջումէնց Ոսկանն:

1) Ձեռագրում ըոգ:

2) , Ափրահամն է բառերից հետո գրած Ե այսպէս էլաւ ու հետո գրչով ջնջած:

§ 144 Թվին 1130 յոնվարի գ, արամ Իբ, տրէ ամսոյն 35v
է, օրն եջարաթ, ես Չաքարեայ այսօր Ջրաւրհն Իք
երևան արարի: Ջրաւրհնիքն ամեն մարդ իւրենց եկե-
ղեցումն արարին, զերայ դուս չի գնացին:

§ 145 1130 փետրվարի ծգումն Երևան ես Չաքարիայ 37v
բուն բարեկենդան արարի: Այսմ ամի սղութիւն էր
Երևան: Հացի Ի խտիլն Խ դիան է, անուսն Խ դիան
էր, ամայ ձ դիան ավել նստէր, ամայ են ել կայր ոչ,
Գարին՝ Կ դիան, բրինձն՝ Յի դիան: Ամայ ձմեռ չե-
լաւ: Այսմ աւուր որպէս վարուն է: Այսօր Պինն էր
գ օրսկան: Տորենու սօմարն զճ դիան էր, յետով ո
դիան էլաւ:՝)

1130 ապրիլ գ, շամս ժգ, մէհէկի գ, Պինն Իգ, այ-
սօր զատիկ ես Չաքարեայ Երևան արարի: Խիստ սղու-
թիւն էր այսմ տարի:

1130 մայիսի ծբումն Երևան ես Չաքարէս համբար-
ձում արարի: Դիր հացի սով էր, որ ծք իստիլ ցորէնն
ճ դիան կէր ոչ:

1130 մայիսի ծեումն Ըսպհանայ այսօր Շահ - Սլէ-
ման Թազաւորէ մին կապայ, մին մանդիլ խալաթ
եկաւ Երևան Չալ - խանին համար: Շատ, անչափ փէշ-
վազ գնացին: Շահ - ժուրդի իալաթն խանն հաքաւ,
քարանով, շատ ձիաւորաւ մտաւ բերթն:

1130 օգոստոսի Իռումն այսօր Երևանայ ես Չաքա-
րէս, մեր տղայ Քասպար, երկուս ել նաչաղ, Չիւմուտ,
դուս եկի, օգոստոսի Իգումն եկի Աքուլիս:

1) Ձեռագրում է: Տպագիրը (յերես 82) վերջացնում է ո դիան
բառերով:

§ 146 Թւին ընդ հոքտեմբերի ժառուփն, օրն զշարթի որ Աքուլիս նոր ձուն եկաւ, շատ զարար տվեց: Գանի իքի խաղողն փնաց ձնի տակի. ք օր ձունն փնաց, այլվի վեր կացաւ. ապայ սառեց ոչ: 35v

§ 147 1130ուփն Երևան սով ընկաւ, որ ցորենի սօմարն դարցաւ ռքն դիան: Գարին քանց ցորենն թանկ էր, որ սօմարն ժք լիդր թարվեզի այ, որ է լիդրն ժք խտիլ: Բրինձն մինչի բն դիան դարցաւ: Շատ մարդ, աղքատներն պաս չի պահեցին, մածունով, պանիրով անց կացուցին: Շատ աղքատ, թէ թուրք, թէ հայ, խտտով, կանանչով ապրեցան: Հացն թուրքով, ժասավուով կուտին մարդի: Ոչ թէ միայն Երևան էր այսպէս, ապայ Ղափլանթու մինչի Թողաթ այսպէս սղութիւն էր: Ամայ Երևանայ նման ոչ էր սղութիւն: Ապայ հացի անուն էր հաց. վայ մեզ, որ հող եր, աթար էր: Փառք Աստուծոյ: 30v

[Յերբող բաժին. ԱՎԱՐՏԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
ՑԵՎ
ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ]

§ 148 Թվին ողզ մարտի եռու մն Աքուլիս, որ ես Աքուլեցի 379
 Գուրգուկնց Աղամիրի որդի Չաքարէս, որ ես Չաքար-
 րէս էի ժէ ամաց, նախ և առաջի իմ ճանապարհ գնա-
 լլնն այս է, որ մին բէոն խամ ապրիշմով, իմ հօր,
 մօր, իմ եխպայր Շմաւոնի, սոցայ կամով ինձ դրին
 իմ հօր եխպօր որդի պարոն Նիկողոսին յետ, գնացի
 Իգմիր: Պարոն Նիկողոսն¹⁾ ել մին բէոն ապրիշում
 ունէր: Դարցեալ, Նիկողոսն իւր ապրիշումն ծախէց ոչ,
 գնաց ի Փոնգստան, ի քաղաքն Լիօնայ: Դարցեալ,
 ես Չաքարեայ իմ մին բեոն ապրիշումն, մեր Աքու-
 լաց շատ բազրկան կեր Իգմիր, ծախեցին, թէ խարջ,
 թէ գմրուկ, թէ ժու բորջի, ամէն տվին, մնաց խալիս
 բճի մառչիլ սիվիլայ: Չերայ ապրիշումի լիդրն, որ
 գ հողայ է, լիդրն տվի 18 մառչիլ: Քնար ապրիշում
 էր, լաւ բազարի հանդիբեցայ: Դարձեալ, այս փողս
 բճ մառչիլ տվի մեր աքուլեցի աղբոյաղչի Վարդան,
 որ բերաւ Աքուլիս, տվեց իմ հայր Աղամիրին և իմ
 եխպայր Շմաւոնն: Դարցեալ, ես Չաքարեայ և մառ-
 չիլ փող վեր կալայ, գնացի Բուրսա, գ ամիս կացայ,
 գնացի Լստամբօլ, ինձ համար ալիշ-վերիշ արարի:
 Դարցեալ, իմ եխպայր Շմաւոն ժետ ուղարկած փողն
 վեր առնու, գնայ Լսպահան, ապրանք առնու, ծախէ:
 Դարցեալ, այս Շմաւոնս գ Ֆիթեիլի, մի քանի դանակ,
 դվթ, դալամ, նախշուն մին քանի զատ աղարկեց Լս-
 տամբօլ, ինձ Չաքարիս հասաւ: Ծախեցի, ձ մառչիլ
 հանեց, որ էլաւ իմ հօր փողէն ինձ հասաւ մին 66
 մառչիլ: Այս էլաւ ինձ Չաքարի հայրենի փողէն մա-

1) Չեռագրում՝ Նիկոսն:

յայ: || ԹՎին ողջ ապրիլի ժըռմն ես Չաքարեայ Ըս-
տամբօլու դուս եկի, յունիսի գուճն եկի Աքուլիս: Թէ
նաղտ, թէ յէջ, յբ թուման փող բերի. գ թուման իմ
հայր Աղամիրն վեր առեց, խարջի արաւ, զբրայ Շմա-
ւոն տան չէր: Մնաց ինձ Չաքարիս մայայ իբ թու-
ման: Ես Չաքարէս Երանեց Աստուածապոզն ինձ ժր-
թուման մայայ տվեց, դրեց աքուլեցի Մարքարի որ-
դի Արզանուն յիտ, թէ՛ Արզանին կարգացիլ չէ, դու
սրայ յիտ գնայ, սրայ ալիջ-վերիչն գրես: Այս Ար-
զանիս Աստուածապոզիս ընկեր էր. գճ թուման մա-
յայ Արզանուն յիտ էր: Ես Չաքարէս Արզանուն յիտ
գնացի Ըսպահան, խրիդ արարիք Ըստամբօլ, ծախի-
ցինք, եկինք Երևան, յիտ դառանք գնացինք Թլվիս,
փողն գառավխանումն¹⁾ կտրեցինք, եկի Աքուլիս: Ըս
Չաքարէս շատ փորցանք, ջավայ, չարչարանք քաշեցի,
այս Արզանուս յիտ թվին ռճ սեփտեմբերի Կուճն եկի
Աքուլիս, ինձ Չաքարիս շախ ու մայայ հասաւ ծգ
թուման: Այս Աստուածապոզիս ասաց, թէ՛ Արզանուն
յիտ գնայ ու եկ, քեզ ջոկ մայայ տամ: Ել տվեց ոչ.
սլատճառն իմ եխպայր Շմաւոն էլաւ: Պատճառն այս
է, որ Շմաւոն Ըսպահան նախ և առաջի մեր ապրիչու-
մի փողն խրիդ կանէ, մին յիտ Թարվեզ կու ծախէ,
մին խրիդ կանէ, գայ Ըստամբօլ: Այս Շմաւոնս եկաւ
Ըստամբօլ, ես Չաքարէս բանս տէսել ի, դուս գա-
լիս եկի Աքուլիս: Այս Շմաւոնս աքուլեցի Թուղա-
նեց Ղուլին Շմաւոնիս մայայ կու տայ, այս մա-
յէս տանի Ըսպահան, կէսն կու տայ մեծ Դալու Ա-
լիդուլի խանին, որ եկաւ Թարվեզ, խան նստաւ,
կէսն կու տայ մեծ Լալայբէկի տղայ || ուզբաշի Ալահ-
վերդի-բէկին: Այս Շմաւոնս Ըսպահանայ որ կու գայ
Թարվեզ, թէ Ալիդուլի խանէնանէ փողն ուզէ, այս
խանս այս Շմաւոնս կու տանի, գինի խմեցնել կու

1) Ջեռագրում՝ գառախանումն:

տայ: Յենց որ գինովանէն, խանն կասէ, թէ՛ այ Շմա-
ւոն, արի, թուրքացիր, քո փողն տամ: Շատ խօսքեր
կասին, այս պատճառէս այս խանն ինքն իւր թուրն
վեր ունի, գնայ այս Շմաւոնիս վերայ, թէ՛ վիզն տայ,
այս Շմաւոնս ձեռաց կու գնայ, դուս կու քաշէն. էլաւ
բին միջումն աղմուկ: Յետով խանն մազուլ կանէն.
այս Շմաւոնիս փողն կորաւ: Այս պատճառէս առաջի
յիշած Աստուածապոյն ել ինձ Չաքարիս մայա չէ
տալ, թէ՛ տանի, ախպօրն նման կու տայ խանի, բէ-
կի, կու կորէ. այս է: Դարցեալ, այս Շմաւոնս խա-
փանօք մարդ աղարկէ Աքուլիս, թէ՛ այ Չաքարեայ,
ինձ համար չ թուման փող աղարկէ, որ խիստ էժան
չուխայ եմ առել, տամ քեզ: Ես Չաքարէս չ թուման
աղարկիմ, գիտեմ, թէ՛ ըղորթ այ: Սայ խօվ պարտք
ունէր, կու տայ իւր պարտքն, չուրի մին տարի մօտ,
այլվի իմ չ թումանս տվեց, շախ չի տվեց: Դարցեալ,
այս Շմաւոնս տէսաւ, որ խանն փող չի տվեց, գնաց
Երևան, թէ՛ Լալա բէկի տղինանէ փողն առնէ: Բան-
զի Բէ-Պօստրով խանն կապանօք տանէն շահն, այս
Բէ-Պօստրով խանիս դալուդ կու մնայ Երևանայ օլ-
քին վերայ: Շահ-Աբաս թագաւորն Լալա բէկի մեծ
տղայ Մահամզուլին խանութիւն տայ, աղարկի Երե-
ւան, խան նստի: Լալա բէկի || փոքր տղայ ուզրաշի
Ալահվերդի բէկի ըռաղամ տայ, թէ՛ գնայ Երևան,
Բէ-Պօստրով խանի դալուդն ժողովէ, բէր, շահի ապ-
րանք է: Այս Շմաւոնս փողն տվել էր այս Ալահվեր-
դի բէկս: Սայ եղև այս Շմաւոնիս պատճառ, որ մնաց
Երևան: Այս Շմաւոնս շատ պարտքի ներքև մտաւ, որ
Երևան Նաջաֆղուլի խանին, Արասղուլի խանին, Սէ-
ֆիդուլի խանին գարաք ժարաղ կնի, համ ըռահտա-
րութիւն կանի, համ զառարի կնի, շատ հսարի ներ-
քև կու լինի, որ համբաւն ամենայն երկիր կու սփռի:
Այս ժամանակիս Շահ-Սէյլէման թագաւորն յօքմ գրէ
Երևան Սէֆիդուլի խանին վերայ, թէ՛ այդ գսուարի

39r

Միամոնդ աղարկէ, դայ Ըսպհան: Պասուճառն Աստուած գիտէ ու թագաւորն: ԹՎին ռճԹ յոնիսի ծգուճն այս Միամոնս եկաւ Աքուլիս մին ի ձիաւորաւ, ժ օր կացաւ, ես Չաքարիայ քուլիայ զարար քաշեցի: Այս Միամոնս գնաց Ըսպհան, ե, գ ամիս կենդանի մնաց, դեքտեմբերի էուճն Ըսպհան մեռաւ, տարան, Ջուղայու հանգիստներուճն յարևելեան կողմն թաղէն: Յետով մարդ եկաւ, թէ՛ այ Չաքարեայ, հալքաթէ եկ, թէ չի, շահիցն դուլ այ գալիս, քեզ բերեն, որ Միամոնի պարտքն, առուտուրն տէս: ԹՎին ռճԹ յունվարի իաուճն Աքուլայ ես Չաքարեայ դուս էլայ, գնացի Ըսպհան: Ես Չաքարէս շատ փորցանք, շատ դարդ, շատ չարչարանք քաշեցի, Աստուծով պրծայ, օգօստոսի թուճն եկի Աքուլիս, գնացի Երևան: Հալայ մինչի գ տարի այս ախպօր Շմաւունիս համար շատ շատ չարչարանք քաշեցի. միայն իմ բօղազիս, շորիս տէր ի: Այս եղև վասն մեղաց իմոց: Բալքի Աստուած տալ, որդիքն դօվլաթաւոր լինին¹⁾, մեզ մին բերան ողորմի տան, որ ես հոքայավանի ձեռք չի տվի: Միայն Աստուած գիտէ. Աստուած ողորմած է:

* Այս Շմաւոնս որ Ըսպհան մեռաւ, սաղրի գրով, հայի գրով վասիաթ կանէ, գրէ, թէ՛ իմ վեքիլ իմ ախպէր Չաքարէն իմ առուտուրն անէ, իմ ինչ որ բհամ գայ, իմ վէքիլ Չաքարէն գ յիսայ անէ. մին յիսէն ինքն վեր ունի, մին յիսէն այլվի ինքն վեր ունի, տայ իմ հոգոյս, մին յիսէն տայ իմ գ տղէն, մին աղչիկ ու իմ կնիկն, մինչի իմ որդիքն բալուղ ընի, հաաբ տայ իմ տղերքն: Դարցեալ, ես Չաքարէս որ գնացի Ըսպհան, Միամոն գ ամիս էր, որ մեռած էր: Ամէն զատն Ջուղու դարուղէն, քալան-

39v

1) Ձեռագրում՝ լիցի:

Թարն գրած ին, մհրած: Ամայ նաղտ փող
 չկէր, գ, զԵ Թուման պարտք ունէր, Արաս-
 դուլի խանին, թէ դիվանի տալու էր: Ամայ
 առնելացու շատ ունէր թէ Ըսպհան, թէ
 Երևան, թէ Աքուլիս: Երևանայ հասրն Սիա-
 մոն գնալու ժուկն քեռու տղայ Ղուգագն
 վէքիլ կանէ. Երևանայ առուտուրն Ղուգա-
 գին յետ կնի: Հալայ շատ չարչարանք¹⁾
 քաչեցի. տղերքն մեծացան: Ես Չաքարէս
 քանի կասիմ՝ եկէք ձեր հօր հասրն տեսէք,
 թէ իմ Չաքարիս վերայ մնայ, տամ, թէ
 ձեր վերայ մնայ, տվէք: Նոքայ էլ գիտէն՝
 փող չկայ, հսաբ չեն տեսնում: Չերայ փողն
 քանց ինքն առաջ մեռաւ: Տալիքն դիվանի
 էր տալու, առնելիքն՝ հայի, թուրքի, ամէն՝
 սնողուն տէղ: Բալքի բԵ Թուման ալել փողի
 շախ տվի: Այսպէս կիսամտն մնացի, ոչ
 հսաբս կտրում էն, ոչ կարում եմ պարտա-
 կանի ձեռաց աղատիլ, մինչևի թվին ռԵԻԲ
 մեր ախպօր Շմաւոնի որդոցն յետ բաժա-
 նեցաք, թէ բալքի աղատվինք, այլվի չա-
 զատեցին: Այսպէս չարչարանքում մնացի
 մինչի թվին ռԵՂ, Տէր Աօտուած զմեզ ազա-
 տի այս պարտքերուս, այս չարչարանքիս:
 Տէր Աստուած մեզ կարողութիւն տայ²⁾:

1) Ձեռագրում՝ չարչարան:

2) Հաջորդում են 40r եջում L, M ու 40v եջում N, O, P, Q, R հավելագրութուններն ուրիշ ձեռագագրով:

§ 149 **Պատճառ գր[ոյս]** [Քուր]դունց տան կամ 98v.

ավլադէն մեւ. . . այս էն, որ ես Քուրդունց Աղամիրի որդի Ջաքարիայ, որ իմ ականատե[ս] եղայ իմ ժամանակաւ, լի բերանով ասի Աստուած ողորմի հայր մե[ր]. . .

Յամի ռդբ յունվարի զումն, օրն չորեքշաբթի, որ Քուրդունց Երանջանի կողակից Բանաւշայ այսօր առ Աստուած փոխեցաւ: Սայ էր ղ ամաց:

Յամի ռձգ յունվարի ժգումն, որ Երանջանի որդի Ամիր Սարկավաքն Գանջայ մեռած էր, սորայ մեծ որդի Նիկողոսն Գանջու այսօր բերաւ Ագուլիս, թաղեց: Սայ էր ինչ ամաց:

Յամի ռճգ մայիսի եռմն, օրն շաբաթ, որ Ամիր Սարկավաքի որդի Տէր - Մելքումն այսօր առ Աստուած փոխեցաւ: Աստուած հոգոյն ողորմի: Սայ էր լէ ամաց:

Յամի ռճգ յունվարի լումն, օրն եշաբթ, որ Երանջանի որդի մղդսի Աղամիրն այսօր առ Աստուած փոխեցաւ: Աստուած հոգոյն ողորմի: Սայ էր եե ամաց:

Յամի ռճէ նոյմբերի էռմն, որ Աղամիրի դուստր Խանումն այսօր, օրն շաբաթ, առ Աստուած փոխեցաւ: Աստուած հոգոյն ողորմի: Սա էր լգ ամաց:

Յամի ռճթ յունվարի ժբ, օրն եշաբթի, Մուրադի դուստր Գուլադեն, որ էր Միմոնի կողակից, այսօր առ Աստուած փոխեցաւ: Աստուած հոգոյն ողորմի: Սայ էր լբ ա[մաց]. . .¹⁾:

1) Ձեռագրի 98-րդ թերթի անկյունների փշանալու պատճառով թերի:

[Յա]մի ոճժ դեքտեմբերի իռւմն, որ Սիմոնի
դուստ[ր] [Շ]ուշանն այսօր ...¹⁾ փոխեցաւ: Սայ
Ըռույունց տան հարսն [էր]...²⁾:

Թվին ոճեռւմն Սիմոնի ա... [երան]...³⁾:

1) 2) Ձեռագրի 98-րդ թերթի անկյունների փշանալու պատճառով թերի:

3) Այս հատվածը հեղինակը գրել է լուսանցքում՝ յերկու ուղղահայաց տողի վրա: Թերթի մաշված լինելու և փշանալու հետևանքով անընթեռնլի ու թերի:

§ 150 Յամի ող որ Բուրդունց Աղամիրի որդի Շմաւոն 97v:

Ապուլիս Մարխանեց Մուրադի դուստրն Գուլաղէն առաւ իւր կին, սորաանէ էլած զաւակն այս է.

Թվին ողզ յունվարի մէկ ծնաւ մին աղչիկ, անունն Շուշան:

Թվին ռեբ յուլիսի 1, որ ծնաւ ա տղայ, անունն Խանազատ:

Թվին ռեզ ծնաւ ա տղայ, անունն Երանջան:

Թվին ռեզ մարտի Ժե ծնաւ ջուլիտ տղայ, մէկն մեռաւ, մէկն ապրեց, անունն Գրիգոր: Այս է Գուլաղին Սիմոնին էլածն:

Թվին ռեծ դեքտեմբերի ժգումն, որ վերոյ Շմաւոնն Երևան վերստին կարքվեցաւ, քանզի այրի էր: Այս Սիմոնս առաւ երևանցի խօջայ Ավէտիսի որդոյ Արզնրէկի կինն, անուն էր Գուլում, որ է Մաթոսի դուստր:

Այս Գուլումս ծնաւ Սիմոնիցն ա աղչիկ, անունն եղաւ Սալվինազ, մարտի իռումն, Թվին ռեծբումն էր:

Թվին ռեծզ յուլիսի իռումն ծնաւ ա տղայ, անունն եղաւ Աղամիր, որ Սիմոնի հօր անունն է:

Թվին ռեծջ օգոստոսի ժգումն ծնաւ ա տղայ, անունն եղաւ Ահարոն: Այս գ զմլակս Երևան էլաւ:

* Թվին ռեթզ հոքտեմբերի ժեռումն Երևան այս Սիմոնի կին Գուլումս գնաց աքուլեցի Փրվարդեց Մկրտչի որդի [Զ]աքարին, առաւ իւր կին:

**** 1133 ղեքտեմբերի ժգումն. . . ¹⁾**
Շմաւոնի կին Գուլումս որ գնաց
Զաքարին, սայ . . . ²⁾ Երևան առ
Աստուած փոխեց: Սայ էր ա-
մաց ծգ:
1119 ղեքտեմբերի Էռւմն Ըսպը-
հան . . . ³⁾:

1) 2) **Ձեռագրի 97-րդ թերթի անկյան փշանալու հետևանքով թերի:**

3) **Այս տողը հեղինակը գրել է լուսանցքում՝ ուղղահայաց տողի վրա: Լուսանցքի ծայրի մաշվելու հետևանքով թերի:**

§ 151 |Թ|վին ռեզ յուևվարի իքուևն] Ագուլիս ես 98r

դավտար գրողս, որ եմ Ագուլեցի Բորղուց Աղամիրի որդի Ջաքարիայ, որ այսօր ըստ օրինացն հարսանիք արարի, առայ ագուլեցի Հերապետի դուստր Բէգոււմն: Սա էր թէ ամաց: Ես Ջաքարիայ էի իգ ամաց: Իմ հայրն գնացել էր Երուսաղէմ, գ ամիս էր, որ Երուսաղէմայ եկէլ [էր]¹⁾: Ես Ջաքարիայ, Բէգոււմս, մեզնէ ծնած գաւակն ալս է.

Թվին ռեզ յուլիսի մէկ ծնաւ աղչիկ մին, անունն Մայրան:

* Թվին ռեի փետրվարի մէկոււմն Ագուլիս այս միայմօր դուստր Մարիամ, օրն չորեքշաբթի, առ Աստուած փոխեց: Ես Ջաքարիայ գնացել ի Ըսպհան: Սայ էր թգ ամաց:

Թվին ռեիք օգօստոսի քոււմն Աքուլիս այսօր ես Ջաքարիայ վերստին ի մեղաց կարգվեցայ, առի Դիզի-գէդուգ Ովանէսի ազապ աղչիկն, անունն Յուրի: Սայ էր իս ամաց:

Թվին ռեիգ հոքտեմբերի լաոււմն, օրն շաբաթ, որ ծնաւ մեզնէ մէկ տղայ, հրեշտակայպետաց տօնին կնքվեցաւ, անունն եղաւ Միքայել:

Թվին ռեիե մայիսի իգ, օրն գշաբաթ, ծնաւ մէկ աղչիկ, անունն եղաւ Սավգուլ, որ է ես Ջաքարէս իմ մօր անո[ւնն]:

1) Ձեռագրում որ Յերուսաղէմայ յեկէլ էր հեղինակը գրել է յուսանցքում ուղղահայաց տողով:

...¹⁾ **Քուճն ինձ Չաքարիս մին՝²⁾**
[փր]իեւի³⁾ օրն քչարթի:

****... ապրիլի թուճն ինձ Չաքարիս ... տղայ էլաւ անուճն [վ]անէս⁴⁾ .⁵⁾**

ելաւ անուճն [եղ] ...⁶⁾ Այս նոն տղէս օգօստոսի մէկ 1139 մեռաւ, օրն որբաթ⁷⁾:

1140 մայիս ե ինձ Չաքարիս աղչիկ ելաւ, անուճն Վառվառէ⁸⁾:

1) 2) 3) **Թերթի փչանայու հետևանքով թերի յե:**

4) **Ձեռագրում ապրիլի թումն... (վ)անէս հատվածը հեղինակը գրել է յերեք կարճ ուղղահայաց տողով: Թերթի փչանայու հետևանքով թերի յե:**

5) 6) **Գրված է լուսանցքում յերկու կարճ ուղղահայաց տողով: Թերի յե նույն պատճառով:**

7) **Ձեռագրում Այս նոն թղէս... օրն որբաթ հատվածը հեղինակը գրել է տողերի արանքում գլխիվայր գրությամբ:**

8) **Ձեռագրում այս վերջին հատվածը հեղինակը գրել է տողերի արանքում վեց փոքրիկ ուղղահայաց տողով:**

ՀԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ՁԱՔԱՐԻԱ ԱԳՈՒԼԵՅՈՒ «ՈՐԱԳՐՈՒԹՅԱՆ» ՏԵՏՐԻ ՎՐԱ ՀԵՏԱԳԱՅՈՒՄ
ՈՒՐԻՇՆԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ ԱՐՎԱՅ

Հ Ա Վ Ե Լ Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր Ը

- ա. Ժամանակագրություն | Զաքարիայ Աղամիրեան | Աշուղեցոց | 1ր
սկսեալ ի ՌՂԶ թուականէ Հայոց | ցՌՃԺԳ թիւն: [Կարմիր թա-
նաքով ավելացրած] ոճիդ:
- բ. Օրագրական | ժամանակագրութիւն | Զաքարիայ Աղամիրեան | 11ր
| Ազուլեցոյ | գրեալ | յԱզուլիս և յայլ և այլ քաղաքս | Եւրոպիոյ
և Ասիոյ | սկսեալ ի ՌՂԶ թուականէ Հայոց | ցՌՃԺԳ թիւն: [Կար-
միր թանաքով ավելացրած] ոճիդ:
- A. [Տպագրերի նմանությամբ, յերեսի առաջին տողի գլխին.] Օրա- 2ր
գրութիւն Զաքարիայ Աղուլեցոյ թվ. ՌՃ [մյուս տառերը թերթի
մաշվելու հետեւանքով չ'են յերեւոմ]:
- B. ձեր առաքր [կամ տավարած] տվ թիւին մայիսի տունն: 3ր
- D. ...տավարած ...[այս րուզակետը գրչինն և] տվ թիւին ... [ըագ- ibid.
մակետը գրչինն և] մահտե... առբի որդի Գրիգոր [մի քանի տառ
յերեւոմ Ե. րայս չի կարդացվոմ]..... իմ [կամ եմ] Աճչն:
- C. [Յ-ի ու չի-ի սրանքում մի այլ ծնուցագրով գրված ե.] Այսն և ibid-
թ. Գրին 1818ռ. Թն ևս [կամ ումնիս]:
- E. ումիդ ի ամսեանն նոյեմբերի ինչ ևս Գաշտեցի հանգուցեալ 13ր
[գրությունը վերջանում և]:
- F. ումի յուլիսի իբ հաբ տեւչք Ովանէսին յէտ Մկրտումին Զա- 16ր
նիփտան եյ Տնաց տալու, որ ք ամսէն առաջ գրվի, որ ինի
մահրոթի քնն: էլ տվիմ սերտեմբերի ժեիւն զ ոսկի բաճարու
Ովանէսին ձեոք:

G. [Ուրիշ ճնոցապարոզ] **ումմե թֆն ծննունդն է Ածատուրին:** ibid.
ումմը թֆն ծնունդն է Յարութինին: Ած վեռչն բարբ արասցէ:
ումիր թվին ծնունդն է Մարիամն:
ումիր թվին ի յետ սր Կարապետին գալուն ծնունդն է Կարապե-
տին, մեծի շարժին. որ ամենայն, որ ամենայն երգիր այազին
շարժեցաւ, որ է ջրօրհնեաց բարեկենթան ուրփաթ գիշերին Թար-
վեզու ալիերութեամբն:

<p>Ի.</p> <p>Սիրականն տալու է Քեշիշից Սարքիս Մկաբաց Մինաս Տը Գէվորք Ժամհարըն</p> <p>Ովայտիկ բանյ Վարհապէյցի Հարայպէտ Մկրտիչ մելքից Սիւզն Նիկաղոսաց Մելիք Չաբոն Օ՛տնջփան Ին</p>	<p>բոնձ բոնձ գո բոնձ, բձ զձ սոսզձ առնձ առզձ առնձձ գոսձ ղոնձձ քո</p>	<p>169</p>
--	--	------------

I. **Յակոբնանն ուզելիքս այս է, որ նէրքս գրած էմ.** .ibid
խ[?]ին ջանիփտան մնաց պալու: բ[յ]րոսեօ
ուջի գյին գձիք
ու[?]թին տվիմ Մկգրբի բոահտարին զձ
...[?]անիփտան մնաց տալու առքիք
...անին մուզգն էլ մնաց
ինէրին մուզգն մնաց

J. **Ծր՝Քի ծառայ տը Արբահամ կաթողիկոս քմ Հայրոց:** 29:

K. **Յուռի քիրիտտոսի ծաաս Աշոււլցի | Խաչատուր Յովհաննիսիան,** ibid.
Քալանթարեանց | 1860 այժի

L. **Թվ որձձգ սէպտ. մբերի իուսն, որ տանից նայի էս Մերանդուլէտ:** 40:
Նախնական. էս խաբարին տլիս էձ
էրէվանու էոսխտար նայմալու . առքձ

M **Թվ որձձքո մն որ Համձեն մոտ՝ իմ ինչ որ ուզւելք ունէթ:** ibid.
Դաշակեցի Քրիբորին, Աբուլգիր Օփէլին կամ Ոփէլէ՛ որթի Հա-
կոպին սոցունց կշտին հասար արիմք, ինձ մնաց տալու. ինչ որ
նէրքէվ գրած կայ.

Առաջ տվել էմ Փաթույին, որ սանադով տալէքն էր, սանադն էլ ունիմ պահած **այրո**
 և ձի էմ տվել **այեո**
 Մահտեսի իշխանին տվի բ տարվան շահուշն [?] **այդո**
 Ջարգար էստէփանին տվել էմ **այ**

Շիլայի Մահտեսի Մուքէլին տվել էմ
 Գ շարէք թէլ, գին է **բյրեւծ [ըյեոնծ]?**
 Ժբ լիդիր գարի **բուգձ**
 Ը փայայ, գին է **բուեձ [եոնծ?]**
 Ը փառտու **եձ**
 Քէշիշիցն առել էր փող **գո**
 Ինձ տվել է ե լիդիր ցորէն **բուեձ [եոնծ?]**
 մալի էրէս էր էլէլ **սուեձ**
 Ջամն մնաց տալու **բյլե**

N. Գալուստին տվ **աուեձ** 40ր
 Ովանէսին մոտ **աուքձ**

O. ամի 1240 աւթ **ibid.**

P. աւծէ էս տր Ածատուրս Մէլէք Ջարբրին տվիմ եզէդէցուն [ա]-
 բուն ջանիփտան **ի բոի**

Q. Թվին աւծք սր Մինասին բաղճին ջանիփտան տվի նիկադոսաց **ibid.**
 Մկրտչին, Ափըրհամին **ժբ բոիալ**

R. Գալուստին . տվ **աուեձ** **ibid.**
 Օվանէսին . մոտ **աուքձ** **ibid.**

S. Ջամն էլալ, Ջամն էլալ 39 թն [թուման] 41ր

T. և նարեկ, և ավէտարան, և մաշտոց, և ժամագրք, և սաղմոս, 45ր
 և շարայկան, և տոնայցուց, և ճշմարտութեան գիրք, և էրու-
 սաղէմայ պատմայգիրք, և գոշուձ ընծայութեան, և մէկնիչ, և
 դավտար, և տէտըր, և առաքալ պատմայգիրք, և բուն մաշտոց,
 և յուս որթի, և է իմաստայսիրաց, և սղայթափ, բ զալամքաշ,
 և զուփուլ, և դաստայ էլ մանդըր գիրք:

U. Թվին աւկա մայիսի ժէի պր Գրիբորին յետ հասար տէսիք, 49ր
 մնաց տալու գյ, սիվայի Մինասին բյրն [ը թումանըն],
 Մահտեսի Մանուկին տվիմ դ բանախլու:

V. Հակոբին տվիմ եբ ուզուգ, էլ գուեձ **51ր**
 Հակոբըն ինձ տվէց դե բոիալ, _____
 էլ Դավութին՝ գ ուզուգ, Հարիթըն տվէց ինձ բ ուզուգ, և ըն

[Մէկըն կամ մինըն] *Ձնաց*. Նանան բերավ ը ուզլուգ, էս հարիս *Ձնաց տալո առէձ:*

Այս վերոյգրիլ հարբըս տեսաք, Ակորն լետ, մայիցըն *Ձնաց տալու ա ըոհալ:*

Գէվորքին տվիմ ըձծ[ըծծը?]:

W. Ի թֆն հայոց ռձծբ և ապրէլի ժե: 52r
 Պատճառ գրոյս այս է որ:

X. Յամի յահոց 1242 փետրվարի 12 ամ ամուսնութիունըն է ամա- 56r
 տուրին:

Y. Յամի յահոց ռքձխբ փետրվարի ժբ, որն շափաթ, ամուսնութիու- 57r
 նըն է ամատուրին: Ած մունբարաք անի, Գրվեցավ թֆն յահոց 1242:

Z. Թֆն ռաձէ էս տր Ածատուրս տվիմ Հարայպէտին դյ: էլ ձէռաց 73v
 տալու է զ բաճախու ոսկի:

էլ ձեռաց տվիմ ալ:

էլ տվիմ բլ:

էլ [տ?]էրէվ գինի ալ: էլ էռեձ, էլ բլ:

a. Մարտիրոսին տվիմ դյ[?] անպատճառ: ibid.
 Իձ անոր Հստէփանին տվիմ ալ բռգձ:

Կարայպէտին տվիմ . ալ:

Մկրտիչին տվիմ վրացուց ժ ըոհալ:

Թաթոսին տվիմ եռ, էլ բռեձ:

Աղկեցի [Լիչկեցի?] Հարիթունին տվիմ էռեձ:

Գրգարաց Մինասին տվիմ ալ եռգձ:

Յարիթունին տվիմ Նանգարից ալ եռէձ:

b. Մէլիքն տվիմ զ ոզլուգ: ibid.

c. Փէտրվարի վին Գրիբորին ջանիփտան է: ibid.

d. Տանից Մինասին տվիմ ալ ձեռաց: 74r

e. Գիր գազանաց բերանն կապէլոյ: 78r

Սբ Մուրիէլ հրէշտակն, Սբ Ըոսիփայէլ հրէշտակըն, զուք կապէցէք գրէրանըն գազանաց, որ ոչ մէրձէնայ ընդ անասնոց: Պ յէտ ասայ, թէլըն կապէ:

I. ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

- Ազուլաց վանք* 84, 114:
Ադուլիս 5, 7, 21, 29, 33—35,
38—44, 46—48, 50, 56, 57,
60—86, 88—90, 94, 95, 98,
100, 102—105, 107, 109,
164, 165: *Տես Աքուլիս*:
Ալիբեկջան, Ադլբեկջան 24, 66,
68, 78, 80, 89, 111: *Տես Ա-*
դրբեկջան:
Ադրանայ, Ատրանայ, Ադրանիլայ
73, 105, 106:
Ադրբեկջան 118, 121, 121—2,
126, 143, 151: *Տես Ադիբեկ-*
ջան:
Ազատ 7:
Ազտապատ 112, 134, 149, 150,
153:
Աժդահայ-Դստասօր 25
Ալաման 53:
Ալանզազի սար 21:
Ալաշահր 11:
Ալբուզ 9:
Ալբուզու Բէլ 9:
Ալրկանթալ, Ալրկանթա քաղաք
16, 55:
Ալի-Ճակոակ 8:
Ալի-Օսմանայ երկիր 66:
Ալվոյի գեղ 25:
Ախայցիս 152:
Ախշահր օվասի, Աղշահր օվասի
9, 21, 37:
Ակուռի 109:
Աղ-Բուուն 23:
Ձաքարիս Ազուլեցի 12—
Աղ-Դօղան 8:
Աղ-Ճօխուշ 24:
Աղջաղալա 7, 40:
Աղսախ-ղաղի 103:
Աղա-Քամալ 23:
Ամասեայ, Ամասիայ 18, 20:
Ամենայփրկիչ (վանք) 143:
Ամլաֆօրթ քաղաք 15:
Ամուրք քաղաք 14:
Ամրդամ 12—18, 53, 54, 131:
Ամրդամու ծով 15:
Ամրգն գէղ 13:
Այարջի 20:
Այնա-բազար 18:
Անապատ գիւղ 84:
Անդուտ քաղաք 13:
Այ-ղալա 8, 29:
Աշրաֆ 121:
Աջի-սու 10, 51:
Առդուում 8, 21, 29, 33, 35, 37,
40, 41, 44—46, 48, 49, 51,
56, 58, 61, 67, 105, 124,
134, 146, 152, 153:
Առդոււմայ վանք 40:
Առնիմ քաղաք 15:
Աստուածածին եկեղեցի 150:
Ասրաբաղ 77:
Արաբստան 73:
Արասանկ 22:
Արդավեւ 140:
Արտաշիր, Արտաշէր 23:
Աքուլաց գետ 115:
Աքուլաց վանք 118, 152:
Աքուլիս 110—112, 114—119
121, 123, 125, 126, 128—

- 131, 133—135, 138—151,
153—155, 159—163: Տես Ա-
գուլիս:
- Աֆիան Ղարայճիսար* 61:
Բարայ-դաղի 105:
Բազրկանլու 10:
Բալամուտ 18:
Բալ-Մահմուդ 10:
Բակ-Էնդրան 9:
Բազդադ 152:
Բայնդրու 19, 37:
Բայսարն դարաւն 13:
Բաշ-ապարան 21:
Բաշ ուլում 8:
Բաշքալամայ 18:
Բաղաւզն քաղաք 14:
Բարգուշ գէղ 14:
Բարդա 120:
Բինխոս 96:
Բինխոսն, բէրթ 13:
Բէկ-օղլի (Ագուլիսում) 130:
Բէկ-օղլի (Պոլսում) 151:
Բուլամաջ 8, 21:
Բուլղան քաղաք 12:
Բուրսա, Բուրսայ, 18, 19, 20,
30, 45, 76, 152, 159:
Բուռն 23:
Բստու վանք:
Բօլաղդին 10:
Բօլիայ 20, 76:
Բօղօխ 9:
Փաղ 23:
Փաղ 65:
Փաղայ նահատակ (ուխտասեղի)
85:
Փայդայ-բիղ 20:
Փանձասար 108:
Փանջայ 112, 114, 121, 122,
126, 135, 140, 143, 164:
Փառաղայ 19:
Փառնու գետ, գէտ 7, 24:
Փեղիայ 19, 20, 45:
Փիլանայ ծով 76:
Փիվրու սար 22:
Փոխթան տուն, Փողթան տուն
110, 114, 128, 145, 148:
Փոմաձոր, Փոմաձոր 8, 29, 51
Փումբազի Ղրխ-այաղ 23:
Փումբէթ 21:
Փունայու աղպիւր 10:
Փունէ 61:
Փրիդ, Փրիտ 32, 88:
Փօզայ 143:
Փօզէի-դարասի 23:
Փօլ (Սուլու սարայի մոտ) 9:
Փօլ (Ղարահիսարի մոտ) 10:
Փօղզան 25, 26:
Պազրման-դարասի 19:
Պաղիանու երկիր 152:
Պալու-դարվազի գետ 19
Պալու-քէրազ 20:
Պալսան 68:
Պանգ 22:
Պաշա 73, 77, 78, 89, 94, 110,
119, 121, 125, 126, 139,
143, 150, 153:
Պավաջի-խանի 9:
Պարախչիլար 19, 45:
Պաւա-Բօլու 8:
Պզմար 94:
Պէհիքուտ ժեյլաղ 104:
Պէն 7:
Պիարբաքր 49:
Պիվիթլար 22:
Պիրաքուն-բել 19, 20:
Պուլլաղի բէլ 10:
Պունըվերթ քաղաք 13:
Պվին 23:
Պրդութ 11:
Պօշ-ղայու 21:
Սղվարթ 21, 109:
Սրասող, Սրասղ 7, 8, 21, 24,

- 75, 125, 126, 129:
- Ծրկան** 21, 24, 29, 33, 37, 38, 40, 41, 43, 49, 50, 56—58, 60—62, 64—71, 76, 77, 79—87, 93—95, 99, 100, 102, 103, 105, 107—114, 117—120, 122—126, 128, 133, 135—139, 142—146, 148—155, 160—163, 166, 167:
- Ծրկանայ անսպաս** 143:
- Ծրկան բերդ, Ծրկանայ բերդ, բերթ** 7, 95, 119, 122, 123, 143:
- Ծրեք կհավ** 140:
- Ծրկու երես** (= Յերեվանի Պողոս Պատրոս եկեղեցի) 121:
- Ծրուսադեմ** 40, 66, 68, 79, 138, 152, 168:
- Ձաղափայ** 9:
- Ձանգուն** (Պարոկաստանում) 22
- Ձանթայ** (քաղաք) 14:
- Ձանթու ադա** 11:
- Ձառավխանա** 8:
- Ձունուզ** 111, 112:
- Էբըմարք զեզ** 13:
- Էթիմն, զաստբայ** 13:
- Էջիք** 7:
- Էջմիածին** 7, 45, 66, 77, 79, 82, 84, 86, 101, 108, 118, 128, 139, 143, 145, 148, 151, 152; **Տես Յէջմիածին:**
- Էզմիտ** 20:
- Էզմիր** 5, 9, 152:
- Ընգլէթեռ** 16:
- Ընկիզու զարա** 16:
- Ըշտերսըն քաղաք** 13:
- Ըշտօնօ քաղաք** 13:
- Ըռասաթ** 25:
- Ըռասուփան գեղ** 24:
- Ըոեմբարկ քաղաք** 14:
- Ըռէշտ քաղաք** 76:
- Ըոստամայրադ, Ըոստամբատ** 24, 24—25, 26:
- Ըսպլտեիթօ** 12:
- Ըսպրուկ քաղաք** 13:
- Ըսպհան, Ըսպհան** 21—23, 34, 47, 49, 68, 70, 71, 75, 76, 80, 82, 83, 85—87, 89, 95, 98, 99—105, 109, 111, 112, 120, 121, 123, 124, 129, 133—137, 139, 140, 144, 149, 150, 153, 154, 159, 160, 162, 163, 167, 168:
- Ըստամբօլ** 18, 20, 30, 31, 33, 35—37, 49, 66, 83, 86, 88, 102, 105, 110, 146, 151, 152, 159, 160:
- Թախտաբատ** 9:
- Թախտալու** 18:
- Թափալու-քօյի** 10:
- Թարվեզ** 22, 24—26, 33, 34, 38—40, 43, 44, 46, 47, 50, 57, 62, 69, 74, 75, 86, 87, 89, 90, 94, 100, 104, 114, 118, 131, 133, 134, 138, 143, 146, 151, 160:
- Թէսիլ, քաղաք**, 15, 16, 54:
- Թիլե Բուռն** 7:
- Թիվիս, Թիֆլիս, Թլվիս, Թվլիս** 37, 38, 72, 129, 140, 160:
- Թիբմի բէլ** 8:
- Թողանլու** 21:
- Թողաթ** 9, 11, 18, 29, 33, 35, 37, 45—49, 51, 56, 58, 61, 76, 143, 155:
- Թուրխազ** 1Է, 35:
- Թուրքման** 22:
- Թոփաջ** 10:
- Թոսիայ** 19:
- Թօրքաշիլար** 19:
- Թօփրայ-դալա** (= Արտաշատ) 23:

- Ժաղլու-բողաղ 11:
 Ժաղլու-դաշ, Ժաղլու դաշ 9,
 59:
 Ժաննա-գաղ, Ժանար-գաղ 17:
 Ժանդուի գէտ 9:
 Ժաքաքաղ 8, 21:
 Ժարուժ-դաժ 10:
 Ժէգի-շանր (Բուրսայի) 20:
 Ժէնգի-շահր (Ուսումէլու) 88:
 Ժէյգի-դունիա 16:
 Ժուվանդօշտ գեղ 14:
 Ժօղուն-Փէլուզ 9:
 Ժօղուրդ-քոյի 19
 Ինգլիզի ցամաք 16:
 Իզմիր, քաղաք 11, 17, 18, 50,
 44, 45, 51, 55, 56, 48, 59,
 61, 62, 72, 73, 146, 159:
 Իլիջա 8:
 Իմամզադա 74:
 Իմրայիսօ 9:
 Ինայ 11:
 Ինքոյի 19:
 Իսպանիայ 16, 55:
 Իսպանօլի 16, 17, 53:
 Լանցպերկ քաղաք 13:
 Լաւիս քաղաք 12:
 Լեհ (Լեհաստան) 105, 106:
 Լեհրամ, Լէհրամ 7, 112, 134,
 149, 153:
 Լէյգայ քաղաք 53:
 Լէյկոյայ քաղաք 15:
 Լիլաւ 21, 43:
 Լիկօրնա Լիօնայ, Լիկորնա 12,
 15—18, 54, 55, 159:
 Լիմբօրք, քաղաք 14, 53:
 Լճուզայ քաղաք 12:
 Լուսաւորչի անապատ 108, 109:
 Լօնդրին 131:
 Լօնթրայ գէղ 15:
 Լօրի (?) 8:
 Խալիֆայ-քանդի 23:
 Խանաղա 7:
 Խանիան 25:
 Խարաքա գեղ 21:
 Խիարայ 22:
 Խձայձոր 92, 141:
 Խձայձորու մահլա 130:
 Խոշկառու, Խօշկառու 129, 140
 Խոստորով-շայ 26:
 Խուրմազատ, գեղ 25, 26:
 Խորմացտուն, Խորմաց երկիր
 71, 76, 131, 145; Տես Օս-
 մանցու երկիր:
 Խոր Վիրաբ, Խօր վիրաբ 80, 81,
 102, 105, 109:
 Խոստենց փողրակ 90:
 Կալիս, քաղաք 16, 55:
 Կաղզվան 7:
 Կամենից 32, 105:
 Կամրի, բէրթ 14:
 Կարաւզհաւք քաղաք 14:
 Կարճվանայ սար 69:
 Կինիկիսուէն, բէրթ 14:
 Կինիկսօֆ, գեղ 13:
 Կիսլինգն, գէղ 13:
 Կուլինայ քաղաք 14:
 Կուրձք 16:
 Կրմրակ կարմունջ 8:
 Հազրա-մէջրթ 21:
 Հայաք 17:
 Համամլու 20:
 Համամլուի բողաղ 19:
 Հայաստան 63, 130, 152:
 Հաջ 105, 151:
 Հաջի-աղա 22, 33, 104:
 Հաջիլար 21:
 Հաջի-Համղա 19, 33:
 Հաջի-Մուրադի բերդ 21:
 Հաջի-քոյի 19:
 Հառլում քաղաք 53:
 Հառլօ, քաղաք 15:
 Հասան-ղայա 8, 21:

- Հափ բերդ 13:
 Հնդասան 53, 72, 95:
 Հուլուքայ 105:
 Հջիբ 22:
 Հոուժ 134:
 Զորագեղ (Յերեվանի) 113:
 Զորայգեղու եկեղեցի 139, 143:
 Ղաբախլու 10:
 Ղաղի-քորփի 9
 Ղաղրու-ղարա 12:
 Ղազրին, Ղազվին 68, 71, 111,
 121-123, 127:
 Ղառղա-բազար 7, 23:
 Ղասուժ 23:
 Ղարաբաղ (ղյուղ) 7, 23:
 Ղարաբաղի ջուր 23:
 Ղարայբայիբ 9:
 Ղարայ-բուլաղ (Սուլթանիա) 22,
 47; Տես Սուլթանիայ:
 Ղարայ-բուռուն 11, 17:
 Ղարայ-բուռունլար 25:
 Ղարադաղ 94:
 Ղարա-գուրաղ 10:
 Ղարայ-ժաղուբի գետ 20:
 Ղարա-հիսար 10:
 Ղարաղջ 9:
 Ղարաջօրան 19:
 Ղարասու (Սե ջուր, Արաքսի
 վտակ) 7:
 Ղարասու (Թողաթ-Իզմիր ճանա-
 պարհին) 9:
 Ղարասու (Ուզուն-սու) 10:
 Ղարաքիլիսա 8:
 Ղարթալ 20:
 Ղարս 21, 33, 37:
 Ղարսու բերթ 21:
 Ղարսու գետ 7, 21:
 Ղափան 75, 94, 118, 130:
 Ղափլանթու 22, 155:
 Ղենար 23:
 Ղալլ-բանդ 8:
 Ղալբաշի երկիր 72, 131:
 Ղենար 143:
 Ղոյ-բաշի 18
 Ղուրդ-բէկ 8:
 Ղուլիար 9:
 Ղուժ, քաղաք 22, 137, 140:
 Ղուշաղ 10:
 Ղուռու-գօլջուկ 18:
 Ղուրդ-բաշ 10:
 Ղրբըզ 129
 Ղրի-բուլաղ 109, 122:
 Ղօլայ-հիսար 21:
 Ղօղու 23:
 Ղօռայփասին 22, 47:
 Մալամուկ 12:
 Մալիկայ քաղաք 16, 55:
 Մաղարա 10:
 Մաղրուբ 16:
 Մամաղան 26:
 Մայքայչիլար 20:
 Մանասիայ 18:
 Մանդահօր 18:
 Մաշաղ 99, 151:
 Մաջառ (Հունդարիա) 105:
 Մարաղայ, քաղաք 24-26, 134,
 138:
 Մարանդ 138:
 Մարգանդ Լիօնը, Մարքանդ
 Լիօնը (նալի անուն) 11, 51:
 Մարզիվան 76:
 Մարզվան-օվասի 19:
 Մարթաբլու է:
 Մելիքենց կհաւ. 141:
 Մեծ Իրու 21:
 Մեղրի, Մէղրի 21, 90, 112,
 134, 149, 150, 153:
 Մէյդանի թաղ 141:
 Մեստրայ 12:
 Մէջիթու 8:
 Միանայ 22:
 Միլլբօրի քաղաք 13:

- Միթէթօլթ, դասարայ 13:
 Միսինայ 17, 18, 55:
 Միսինու բողազ 17:
 Միսիլի 18:
 Մաքին 109:
 Մութուն-Բուռուն, Մունթը-
 Բուռուն, Մունթու-Բուռուն
 11, 17, 18, 51:
 Մուժուժբար 22:
 Մոկս 97:
 Մուղան 63:
 Մուղնի 77, 83, 84:
 Մուղնու վանք 108:
 Մուճուճ 10:
 Մունթը-Քրիտ 17:
 Մուղայիտ 23:
 Մուրդասին 21:
 Մսրը 73:
 Մտուլու 19:
 Մցգուն 63:
 Մօղանայ, Մօղանիայ 18, 30:
 Մսկով, Մուսկով, Մսկով 53,
 106, 130:
 Մօրն քաղաք 15:
 Յալիձոր 75:
 Յանդուզ քաղաք 15:
 Յէջմիածին 61; Տես էջմիածին:
 Յիայ 22:
 Յին Ջուղա 129, 140; Տես Ջուղա:
 Յին քաղաք (= Հին Երևան թաղ)
 121:
 Յօլանդիայ 12:
 Նաթանձ 23:
 Նախապկայ, վանք 65, 84, 101,
 110, 145:
 Նախչվան, Նախչիվան, Նախ-
 ջուան, Նախջիվան 7, 23, 43,
 57, 62, 76, 110, 114, 118,
 120, 129, 129-130, 135,
 143, 146:
 Ներդին քաղաք 15:
 Ներբի այգի 149:
 Ներբի թաղ 63, 65, 92, 119:
 Նէքալայ 22:
 Նիգրկ գէղ 13:
 Նիկսար 76:
 Նիֆ 11, 30:
 Նորայգավիթ 143:
 Նորայշինիկու գեղ 23:
 Նուբունց կհաւ 141:
 Շարի կհաւ 147:
 Շամբի կհաւ 128:
 Շահ-ժուրդի 154:
 Շաննայ-չիժանի 9:
 Շանու-քարվանսարայ 22:
 Շահրիար 7:
 Շամախի 62, 63, 70, 74, 89,
 123, 124:
 Շամբու գեղ 148:
 Շարուր, Շարիւր 7, 23, 64,
 136:
 Շիբլու քարվանսարայ 22:
 Շնըհեր 76:
 Շօղլինց բաղչա 115:
 Շօռութ, Շուռութ 90, 112,
 134, 149, 150, 153:
 Ոհանայ վանք 108:
 Ուզնյու 10:
 Ուզու-սու (Ղարասու) 10:
 Ուլուբաղ 18:
 Ուշական 108:
 Ուռուժլի, Ուռուժլու 88,
 105, 131:
 Ուսկու 26:
 Ուսկուղար 20:
 Ուրդուվար 70, 84, 94; Տես
 Օրդուվար:
 Ուրմի 24:
 Չաթալ ջուր 9:
 Չալդուքլար 10:
 Չաղա-գօլի 19:
 Չամուլ 20:
 Չանդալու բել 18, 35:

- Զարդադ 10:
 Զարխի գէղ 9:
 Զարքազլար 19:
 Զիման-բել 20:
 Զղնազլ 10:
 Զուխայ ադա 17, 18:
 Զովուշ-քոյի Զովուշ-քոյի 8, 19:
 Զորան-քորփի 8:
 Զոփլար 10:
 Զօզան-դարա 8, 21:
 Զօռուժ-խանի 10:
 Զովուշօղլի մազար 9, 21:
 Զօրո, Զորս 114, 135:
 Գատվու գետ 12:
 Գզաիկ Իրու 21, 34:
 Գուռուկայ 16:
 Գուրտր Լուենկ 17
 Գուրտու Ֆրար 17:
 Գօլիայ 19:
 Զալայ-օղլի 8:
 Զաֆարաբադ 22:
 Զգայիր 16:
 Զնիզ 8:
 Զուդա (Հին) 23, 24; Տես Յին
 Զուդա:
 Զուդա (Նոր) 95, 100, 103,
 162:
 Զուդու (Նոր Զուդայի) անա-
 պատ 47:
 Զուստից (նավ) 54, 55:
 Սարուհնչի 19:
 Սադարապ, Սադարաք 7, 23:
 Սակզալայ 22:
 Սահանգ 24:
 Սահանգ-դադի 24:
 Սահրի աստվածածին (ուխտա-
 տեղի) 109:
 Սազգ, ադա 17, 18:
 Սաղմոսավանք 108:
 Սանթու Բօղազ 16:
 Սան-Մարի 131:
 Սանջախ-բուռուն 11, 17:
 Սառ 22:
 Սավայ 22:
 Սարդարու 24, 26:
 Սարթ 11:
 Սարմաշուղ-դայա 19:
 Սարուլար 4:
 Սարուջայ 35:
 Սարուջայ բել 45:
 Սարչամ 22:
 Սե ծով 102:
 Սէէֆել գէղ 13:
 Սէվանու անապատ 128:
 Սիմրիկ գէղ 13:
 Սինսին 23:
 Սիլման-քոյի 10:
 Մնասաց կհաւ, Մնասեց կհաւ,
 կհավ 115, 116, 140:
 Սուլթանիայ, քաղաք (Ղարա-
 Բուլաղ) 22, 121; Տես Ղա-
 րա-բուլաղ:
 Սուլու-սարա 9:
 Սուսրդրի 18:
 Սուրբ Գևորգ (Մուղնու) 83, 84:
 Սուրբ Թումայ, վանք 63, 77,
 78, 82, 84, 141:
 Սուրբ Կարապետ (վանք) 79,
 146:
 Սուրբ Հորփսիմէ եկեղեցի 45:
 Սուրբ Նշան (վանք) 95:
 Սուրբ Ովանէս եկեղեցի (Ագու-
 լիսի) 63, 65, 130, 141:
 Սուրբ Ովանէս (Կարճվանայ) 69:
 Սուրբ Սարգսի վանք 108:
 Սուրբ Քրիստափոր եկեղեցի 95,
 147:
 Սուրմանիայ 10:
 Սպանօլի 16:
 Սօդուխլար 7:
 Սօմայ 25, 26:
 Սօնգայ քաղաք 13:

- Սօքրատն 8:
 Սօֆիայ 32:
 Վանանդու շաղաց 114:
 Վասմին՝ 22:
 Վեթի գետ, Վեթու գետ 23, 135:
 Վենատիկի բողազի դարա, 12:
 Վենետիկի, Վենետիկ, Վենայ-
 տիկ, Վէնետիկ, քաղաք 11,
 12, 15, 51, 52, 53, 88, 131:
 Վենետիկցու հող 12:
 Վերի գետ 116:
 Վերի եկեղեցի 80:
 Վերի թաղ 85, 90, 95, 96, 119,
 128, 138, 141, 147, 149:
 Վէտի 7:
 Վիրաբ (Խոր) 77, 81, 109, 152:
 Վրաստան, Վրաստուն, Վրաց-
 տուն 128, 129, 144, 145, 152:
 Տաթև, Տաթևի, վանք 75, 76, 87:
 Տաթևու անապատ 39, 87:
 Տարաբուլուս 51:
 Տարապղոն 152:
 Տարավիդ 12:
 Տենքլինայ գեղ 13:
 Տիսիդով քաղաք 14:
 Տուրայվենատիկի դարա 12:
 Տուխուրդան 25, 26:
 Տրենթա, քաղաք 12:
 Տրէջան, Տրիջան 106:
 Տրունաց գետ 125:
 Տրունաց շաղաց 114:
 Տրունաց սուրբ խաչ 109:
 Տրունիս 149:
 Տօպրաֆանատիկ 131:
 Տղնա 126, 128:
 Փանասու գետ 10:
 Փուրթուկալու սար 54:
 Փօնդար-Քաղի 11:
 Քար 151:
 Քաշիդ 25
 Քաշան 23, 34, 104:
 Քասի-քօրփու 10:
 Քաստանայլար 20:
 Քաֆար-բելի 19:
 Քեղարթ, վանք 143:
 Քէրսու գետ 7
 Քուրդաստան, Քրդաստան 78, 96,
 97, 125:
 Քօռ ախպիւրներ 35:
 Քօռ բուլաղ 23:
 Քօրօղու բերթ 21:
 Քօփրուզի դարա 12:
 Օբրբօրի, դասաբայ 14:
 Օղան 9:
 Օղուճբախ գեղ 14:
 Օղբակլար 9:
 Օթլու-բէլ 8, 20:
 Օլուխլու-Փունդար 20:
 Օսմանջուգ, Օսմանջուկ 19, 20:
 Օսմանցու երկիր 66, 110; Տես
 Խորմացուուն:
 Օրդուվար 144, 145, 147; Տես
 Ուրդուվար:
 Օրդուվարայ գետ 125:
 Օրթայ ուլում 8:
 Փէլամիկի երկիր 14:
 Փէլայմէնգ 53:
 Փոնդարիս 53:
 Փոնդարիս երկիր 16:
 Փոնդաֆօնթ քաղաք 14:
 Փոնդաստան 72, 95, 108, 131,
 159:
 Փօնսոյա 12:

II. ԱՆՁՆԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

- Աբասղուլի (Սէֆիղուլի խանի տղան) 136:
- Աբասղուլի խան / Ամիրզունա խանի տղան) 62, 64, 68, 70, 71, 80, 87, 95, 99, 100, 123, 124, 137, 142, 161, 163:
- Աբասղուլի բէկ 104:
- Ադուլեցիք 73:
- Աղամ (նախահայր) 98:
- Ազարէ 78:
- Ալլահղուլի (Առաքելի տղա) 145:
- Ալլահվերդի բէկ (մեծ Լալաբէկի տղա) 38, 49, 80, 160, 161:
- Ալէքսան 5, 55, 59, 76, 90, 93, 112, 119:
- Ալէքսան վարդապետ Բատուցի 95:
- Ալիղուլի բէկ 90:
- Ալիղուլի խան 70, 146:
- Ալխան-Միրզա (=Սէֆիղուլի խան լազդի) 68, 99, 124: Տես Սէֆիղուլի խան:
- Ահարոն (Սիմոնի տղա) 100, 166:
- Աղարէկ, խօջայ 124:
- Աղամիր, ազել անունն Քուրդ (Չաքարխայի տատի հայրը) 91—93:
- Աղամիր, մղղսի Աղամիր, Քուրդուց (Չաքարխայի հայրը) 5, 11, 24, 29, 40, 71, 80, 90, 92, 93, 108, 113, 115, 116, 123, 130, 159, 160, 164, 166, 168:
- Աղամիր, Աղամջան, Աղամ (Սիմոնի տղան) 67, 107, 116, 117, 148, 166:
- Աղայ-խան 24:
- Աղայ-վելի 71:
- Աղլանենք 68:
- Ամիրզունա խան, մեծ 62, 123:
- Ամիր, Սարկավաք, Ամիր Սարկավաք 92, 164: Տես Սարկավաք:
- Ամիրխան 91, 92:
- Անաստաս վարդապետ 129:
- Անտոն երեցփոխ 130:
- Առաքել (Ջիմաշիտի եղբայր) 145:
- Առաքել Թումանեց 149:
- Ասլան փաշա 152:
- Աստուածապով (Քուրդուց փեսա) 100:
- Աստուածապով Երանեց 160, 161:
- Ավախօջինք 68:
- Ավաք, Խօջայ 85:
- Ավղուլա, Ավղուլայբէկ 86, 111, 112, 149:
- Ավետիս, խօջայ 166:
- Ազի 119: Տես Օզի:
- Արզանի 34, 35, 37, 38, 160:
- Արզնրեկ, Մոծակենց 58, 166:
- Արխասակէս վարդապետ, Տատկացի 39, 75, 76, 87:
- Ափրահամ Էխանեց 153:
- Բաղալիջ, Բաղալիջ շահնազար (մելիք Շահնազար 66, 70, 89: Տես Մելիք Շահնազար:

- Բանուշա, Բանաւշայ, Բանաւշահ (Ջաքարիայի տատր) 91—93, 164:
 Բանաւշահ (Ջաքարիայի աղջիկը) 94:
 Բահրամ բէկ 94, 111, 118:
 Բէկուժ, Բէգուժ (Ջաքարիայի կիներ) 93, 117, 168:
 Բէհբուզ խօջայ 37:
 Բէհգաստ-բէկ 121:
 Գարբիէլ վարդապետ Կարփեցի 108:
 Գափրիէլ [Գափր]իէլ (Ջաքարիայի տղան) 94, 169:
 Գասպար, չԳասպար (վաճառական) 72:
 Գաֆար, աղջիկ 67:
 Գեբմանիոս եպիսկոպոս 129:
 Գուլաղա 93, 164, 166:
 Գույնազար, խօջայ 96:
 Գուլուժ 67, 93 116, 117, 166, 167:
 Գրիգոր (Սիմոնի տղան) 76, 77, 93, 116, 117, 123, 125, 166:
 Գրիգոր Դաւաջի (վաճառական) 72:
 Գրիգոր Տաթևացի 42:
 Գրիգոր Լուսաւորիչ 83:
 Գոգալ 92:
 Գորգին Միրզայ (Շահբանդաջխան) 140:
 Դալու Ալիզուլի-խան 38, 160:
 Դամուր-Ղայաբէկ 69:
 Դաշտեցիք 77:
 Դաւիթ աբեղա, վարդապետ (սուղնեցի) 84, 103:
 Դաւիթ վարդապետ (Խոր Վիրապի) 81, 152:
 Դիշի-գէղուզ Ովանէս, Դիշի գէղուտ Ովանէս 93, 168:
 Դուգայի 75:
 Եաղուբ 100:
 Եղիազար վարդապետ 79, 152:
 Երանենք 160:
 Երանջան (Ջաքարիայի պապը) 92, 164:
 Երանջան (Սիմոնի տղան) 166:
 Զալ-բէկ, Զալ-խան 70, 71, 87, 124, 136, 137, 142, 143, 145, 146, 149, 150, 151, 153, 154:
 Զարիֆ (Հոփսիմէ) 5, 92:
 Զաքարա Երեանցի, զառաքի 139:
 Զաքարա, խօջայ, Շոթեցի 98, 100:
 Զաքար Փրվարդեց 166, 167:
 Զաքարեա, Զաքարեայ, Զաքարէլ, Զաքարիայ Այուրեցի, Աբուրեցի Քուրդունց («Որպարութեան» հեղինակը) 5, 6, 11, 24, 26, 29—31, 33—39, 61—69, 71, 72, 74—77, 80, 81, 83—88, 90—94, 96, 98—104, 107—110, 113—121, 123, 125, 128—131, 133, 134, 138, 139, 142—144, 147—151, 154, 159—164, 168, 169:
 Էխանենք 153:
 Էյնայի սղայ 112:
 Ըոռազյղուլի-բէկ 149:
 Ըոռույունք 71, 165:
 Ըոստամ-բէկ (Ըոստամխանի Թոռ) 123:
 Ըոստամ-բէկ (վրացի) 144:
 Ըոստամ խան (Ըոստամբադի) 25:
 Ըոստամ խան (Թիֆլիսի) 37:
 Ըոստամ խան (Սէֆիղուլի խանի հայրը) 123, 136:

- Հստեփանոս վարդապետ լէյիցի
 (յեհացի) 85:
 Հստեփանոս վարդապետ Քեղար-
 քու 143:
 Թաթէոս առաքեալ 95:
 Թայիր Նալբաթի Բուրսցի 35:
 Թարխան (Յուսէյնխան բէկ)
 70:
 Թուղանենք 160:
 Թումանենք 149:
 Թուման Խօջինց 141:
 Ժահրայ ուղբաշի 75:
 Ժարդուլի 78:
 Իբրահիմ փաշա 152:
 Իսախան բէկ, (Մուսաբէկի տը-
 դան) 86, 112, 134, 140,
 150, 153:
 Իսախան բէկ (Սէֆիդուլի խանի
 նազիր) 122:
 Իսախան քանդաուրու 86:
 Իսմայիլ աղայ 49:
 Լաթիֆ աղայ 41:
 Լայալբուկ 38, 41, 43, 80, 160,
 161:
 Լայազար 68:
 Լուսաւոր՝Ն (Քրիզոր) 80, 81,
 108:
 Խանոզատ 93, 166:
 Խանաղայ 67:
 Խանում (Ջաքարիայի մեծ տատը)
 92:
 Խանում (Ջաքարիայի քույրը) 5,
 92, 164:
 Խաչատուր եպիսկոպոս, վարդա-
 պետ 63, 64:
 Խունդվելի ուստայ 97:
 Խոսարով (մելիք Աղավելի դուս-
 տրը) 92:
 Խոսարով աղա, Խոսարով աղա
 (խանդում-բաշի) 127, 153:
 Խոսարով աղա (շահի դուլ) 153:
 Խօջինք 141:
 Խօջումենք 149, 153:
 Կիրակոս Մասէհինց 43, 62:
 Կոստանդ, դայալ 73:
 Հակոբ կաթուղիկոս Ջուղայեցի
 45, 86: Տես Յակոբ կաթու-
 ղիկոս:
 Հաջի-Ալի խան, սիփտալար 151:
 Հաջի-Քաղի, դառաբի 150:
 Հերապետ, Տրունեցունց 93, 168:
 Հիմաթ բէկ 41:
 Հոփսիմէ (Ջարիֆ) 92:
 Ղազար խան 70:
 Ղարենք 146:
 Ղարեց օյմաղ 146:
 Ղարենց ջումիաթ 146:
 Ղարինք 146:
 Ղլիջ-աղա 86:
 Ղոզազ, Ղուզազ, Ղոզազ, քեռու
 տղա 82, 102, 107, 109, 110,
 163:
 Ղուլի Քուղանեց 160:
 Ղոզազ, խօջայ 149:
 Մաթոս 166:
 Մայխան, խօջայ 96:
 Մահամադ-բոզայ խան, Մահամադ
 բոզայ խան 135, 142, 146:
 Մահամադխան 74, 86:
 Մահամադդուլի բէկ 137:
 Մահամադդուլի խան, Մահամ.
 դուլի 41, 43, 161:
 Մահամադ փաշայ 83, 105:
 Մահմուդ աղայ 110:
 Մարան (Ջաքարիայի աղջիկը)
 168:
 Մանվել, Խօջումենց (մելիք
 Մանվել) 146, 149, 150:
 Մանսուր-խան 77:
 Մասդուդ բէկ 105:
 Մասէ Աքուլեցի, դառաբի 124,
 146:

- Մասէհինք, Մասէյինք 43, 62:
 Մարիամ 93, 168. տես Մայրան:
 Մարկոս Ավայլիսօջիւնց, մղղսի 68:
 Մարկոս, Փիլոսոփ որդի 139:
 Մարգար Ըռույունց 71:
 Մարգար Աքուլիցի (Արզանու
 հայրը) 160:
 Մարգար մղղսի 76:
 Մելիք Աղազիւ, Մէլիք Աղազիւ
 92, 141:
 Մելիք Մանգիւ, Մէլիք Մանգիւ
 63, 78, 146:
 Մելիք Մելքում 141:
 Մելիք Օզի, Մէլիք Օզի, Մէլիք
 Ովանէս 126, 135, 139, 146,
 149, 150, 153, Տես Ովանէս
 ու Օզի:
 Մելիքինք 141:
 Մելիք Շահնազար, Մէլիք Շահ-
 նազար (Բաղալիջ) 70, 80,
 85, 89: Տես Բաղալիջ:
 Մելքում մղղսի (Դաշտեցի) 77:
 Մեհրալի բէկ, Մէհրալի բէկ
 (շահի դուլ) 145, 146:
 Մեսրոփ վարդապետ (Մաշտոց)
 108:
 Մէլիք Սլւման 153:
 Մէհրալի բէկ (Սէֆիդուլի խանի
 տղան) 122:
 Միրզայ Աբուլ-Յուսէն 144:
 Միրզայ Իբրահիմ 24, 63, 66,
 68, 69, 78, 80, 86, 89, 90,
 94, 111, 112, 118, 121,
 122, 126, 127, 143, 151:
 Միրզա Ջահալարդին 100:
 Միրզայ Ուսուֆ 144:
 Միւզայ Սադի 151:
 Միքայիլ (Ջաքարիայի տղան)
 94, 168:
 Միքայէլ վարդապետ, Միքի վար-
 դապետ, Մուքի վարդապետ,
 Շամբեցի, աթոռակալ 78,
 84, 85, 86, 101, 110, 120,
 139, 145, 148:
 Մկրտիչ Փրվարդեց 166:
 Մոծակենք 53:
 Մուսաբէկ, Մուսայբէկ, Ազու-
 լիցի (պապր, Իսախանի հայ-
 րը) 74, 86, 111, 112, 134,
 146, 149:
 Մուսաբէկ, Մուսայբէկ (թոռը,
 Իսախանի տղան) 112, 127,
 135, 139, 144, 146, 147,
 149, 150, 153:
 Մուսաբէկենք, Մուսաբէկինք
 86, 144, 147:
 Մուստաֆայդուլի, Մուստաֆայ-
 դուլի բէկ 129, 140:
 Մուստաֆայ փաշա 106:
 Մովսէս վարդապետ Պոտանեցի
 87:
 Մովսէս վարդապետ (մահտեօի)
 68:
 Մուրադ, Մարխանի որդի, Մար-
 խանեց 93, 164, 166:
 Մուրադի-բէկ 142:
 Մարխան 91, 93:
 Մարխանեց. տես Մուրադ Մար-
 խանեց, Սէթ Մարխանեց:
 Յակոբջան (Ոհան-բաբայի հայ-
 րը) 82:
 Յակոբջան ուստայ, խառատ 98,
 100, 103:
 Յակոբ կաթուղիկոս (Ջուղայեցի)
 57, 66, 108, 110, 111, 118,
 120, 128, 129, 145, 151:
 Տես Հակոբ կաթուղիկոս:
 Յիմաթ-բէկ, Յուժաթբէկ, դա-
 շար 136, 137:
 Յուսէնխան բէկ, դաշար 70:
 Յուսէնդուլի խան 24, 138:
 Յուրի (Ջաքարիայի կինը) 168:

- նազարալի-բ՛կ 122:
 նաջաֆղուլի խան 56, 60, 62,
 63, 70, 80, 81, 95, 123,
 161:
 ներսէս վարդապետ (Պոր Վիրա-
 պուս Թաղված) 81:
 նիկողոս, պարոն 5, 55, 67, 68,
 159, 164:
 նո՛ն (նոյ, Ջաքարիայի տղան)
 169:
 նուրի, վաճառական 141:
 նուրունք 141:
 Շախամիր 91, 93:
 Շի-Մուսին (Ոհան չի վարդապետ
 Ջուղեցի) 103:
 Շահաբաս, Շահաբաս թաղաւոր
 (II), փոքր Շահաբաս 41, 49,
 59, 68, 109, 140, 161:
 Շաբան 76:
 Շահբանդայ խան (Գորգին Միր-
 գա) 140:
 Շահդուլի (Առաքելի տղան)
 145, 146:
 Շահնազար (Ջաքարիայի աներ-
 ձայր) 102, 103:
 Շահնազար խան (Գաղիանու)
 152:
 Շահնազար մելիք. տես Բաղալիջ
 Շահնազար ու Մելիք Շահ-
 նազար:
 Շահնուատ խան, Շահնուգ
 խան, Շահնուվազ խան (Թիֆ-
 լիսու, վրացի) 129, 130,
 140, 152:
 Շահշուվարենք 131:
 Շահվերդի, չՇահվերդի (վաճա-
 ռական) 72:
 Շահ-Սէֆի (II. նույն է Շահ-
 Մուլէյման) 68, 71, 75, 95:
 Շահ-Սիլէյման, Շահ - Սլէյման,
 Շահ-Սիլէյման, Շահ-Սէլէյման,
 Շահ-Սէլլէյման 68, 75, 77,
 82, 85, 95, 104, 105, 112,
 121, 124, 129, 136, 140,
 143, 144, 151, 153, 154,
 161: Տես Շահ-Սէֆի:
 Շիայի խան, էհտիմալ դուլթ
 104:
 Շմաւոն (Ջաքարիայի յեղբայրը)
 5, 71, 80-83, 92-94, 98-
 108, 105, 107, 109, 110,
 115-117, 123, 124, 148,
 159-161, 167: Տես Սիմոն:
 Շուշան 93, 165, 166:
 Ոհան-բաբա 82:
 Ոհան չի վարդապետ Ջուղեցի
 (Շի-Մուսին) 103:
 Ոհանու տօն 74:
 Ուղուրուբէկ, դարուղա 43:
 Ոհանէս (Տէր-Մելքումի տղան)
 93:
 Ոհան վարդապետ (Աղուլիսի) 79:
 Ոհանէս վարդապետ Կարփեցի 108:
 Ովանէս, [Ով]անէս (Ջաքարիա-
 յի տղան) 94, 169:
 Ովանէս Դիշի-գէտուզ. տես Դիշի-
 գէտուզ Ովանէս:
 Ովանէս (Օվի) 119: Տես Մելիք-
 Օվի:
 Ովանէս, ջուղեցի ուստայ 97:
 Ովանէս վարդապետ (Շաբանի
 տղան) 76:
 Ովանէս վարդապետ Մուղնեցի
 83, 84:
 Ոսկան (Մելիք Օվու հայրը) 119:
 Ոսկան (Ղարինց) 146:
 Ոսկան Պոջումէնց, մէլիք 153:
 Ոսկան վարդապետ Երևանցի
 (տապադիչը) 108:
 Պետրոս (Ղարինց) 146:
 Պետրոս կաթուղիկոս Գանձասա-
 բու 168:
 Պետրոս չալաբի (Աղղու մի գու մ-
 բուկչի) 29:

- Գեարոս վարդապետ, Ազուլայ**
առաջնորդ 63, 64, 75, 77,
80, 82, 84, 98, 110, 118,
141, 147, 152:
- Գեարոս վարդապետ (Շամբեցի)**
148:
- Գողոս խօջայ** 78:
- Գուլա պարոնտէր** 141:
- Գօղոս վարդապետ Երեանցի** 108:
- Զանիբէկ (չահի զուլ)** 135:
- Զանի խան** 104:
- Զիմշիտ, բէկ, Փառակեցի** 145:
- Սահակ (Զաքարիայի տղան)** 94:
- Սալվինազ** 67, 107, 116, 117,
166.
- Սավզուլ (Զաքարիայի մայրը)**
5, 92:
- Սավզուլ (Զաքարիայի աղջիկը)**
94, 168.
- Սարգիս խօջայ Անապատցի** 98,
123:
- Սարգիս խօջայ Ջորազեղցի** 113,
123, 124:
- Սարկաւաք** 76, 90, 92, 93, 112
164. տես Ամիր:
- Սարուխան-բէկ, չափար, ջայնի-**
շին 122, 123, 125, 126:
- Սարուխան-բէկ Աքուլեցի (Մու-**
սա-բէկի տղա) 127:
- Սէթ, Մարխանեց** 90, 92:
- Սէիդ Ահմադ փաշա, Չփուլի** 47:
- Սէֆիդուլի խան (Ախաս Միրզայ**
լազգի) 68—71, 77, 80, 82,
87, 95, 99, 105, 107, 109,
110, 112, 118, 119, 120,
122, 124, 126, 161: **Տես Ալ-**
խաս Միրզա:
- Սէֆիխուլի խան, Սէֆիդուլի**
բէկ (Ընստամ խանի տղան)
123, 135, 137, 145:
- Սիմոն, Սիամոն, խօջայ (Զաքա-**
րայի յեղբայրը) 3^ս, 41, 47—
49, 56, 58, 60, 61, 63—65,
67, 69—71, 75, 82, 86, 87,
94, 98, 100, 104, 107, 115—
117, 123, 125, 150, 162,
163, 165, 166 **Տես Շամառն:**
- Սիմոն վարդապետ Զուղայեցի,**
Անարծաթ 49:
- Սլէման (Մելիք Սլէման)** 153:
- Սուլթան Իբրահիմու** 31:
- Սուլթան Մահմադ (IV)** 31,
32, 66, 73, 88, 105, 106,
152:
- Սուլթան Մուրադ (IV)** 95:
- Սուլթան Սլէյման, Սլէման**
(Սուլթան Մահմադ IV-ի
յեղբայրն ու հաջորդը) 32:
- Սնակ վարդապետ, տեղակալ** 110:
- Սուրբ Գէորդ** 5, 83, 108:
- Սուրբ Քուժա առաքել** 63:
- Սուրբ Կարապետ** 108:
- Սուրբ Յակոբ** 36, 59, 109:
- (Սուրբ) Ոհան** 108:
- Սուրբ Սարգիս** 102, 108:
- Վառվառէ (Զաքարիայի աղջիկը)**
169:
- Վարդան, այբոյաղչի** 159:
- Վարդան վարդապետ (Խոր Վի-**
րապուժ Քաղված) 81:
- Վելի տղա** 100:
- Վենէտիկցի** 12:
- Տէր Ագարիա** 68, 138:
- Տէր Ալէքսան** 68, 138:
- Տէր Գրիգոր Աղլանենց** 68:
- Տէր Մարթար** 78:
- Տէր Մելքոն, Տէր Մելքում (Զա-**
քարիայի հորեղբորորդին և
ուսուցիչը) 5, 39, 93, 164:
- Տէր Միքայէլ** 75:
- Տէր Սիմոն Խորոյցի** 109:

- Տրու նկցունք** 93:
Փանոս, Շահյու վարենց 131, 132:
Փարխան 5, 92:
Փարսազան Բէկ, վրացի 126,
 128:
Փիլիպոս կաթողիկոս 45:
Փիրում 138-9:
Փրվարդեց. տես Չաքար Փրվար-
դեց ու Մկրտիչ Փրվարդեց:
Քասպար (Չաքարիայի աղան)
 150, 154:
Քայքայուզ-բէկ 110:
Քալբալիղուլի սօլթան, էլչի 49:
Քէ-Նոստրով խան 161:
Քիչիբէյ (Քրդունց փեսա) 62:
Քիբիբէկ (վերի թաղի) 96:
Քուրդ (մեծ Աղամիր, Չաքար-
րիայի տատի հայրը) 93: **Տես**
Աղամիր:
Քուրդունք, Քրդունք 29, 71,
 80, 90, 93, 112, 113, 115,
 116, 119, 123, 159, 164,
 166, 168:
Քրիստոս 15:
Օնոփրիոս վարդապետ Երևանցի.
չի Օնոփրիոս 118, 120, 128:
Օվի 119, 127, 139, 146, 153:
Տես Մելիք Օվի:
Փաթալի բէկ, դաջար աղա 135,
 136:
Փանսիսի թագաւոր 88:
-

III. Բ Լ Թ Տ Ե Տ Ր*

- ագաթ անել 136. պատվել, մեծարել:
ագար, ազապ 93, 168. ամուրի, անամուսին:
ախր 31, 72, 73, 104, 133. հետո, վերջում, վերջը:
ախմիշ լինել 75. հոսանքից տարվել, հոսանքի հետ բռվել:
աղարկել 95, 100, 101, 102, 120, 122, 126, 159, 161, 162. ուղարկել:
աղաք 138. առաջ, առաջավոր:
աղու 16. դանո:
ամա, ամայ 16, 21, 75, 82, 83, 95, 102, 104, 107, 109, 113, 115,
120, 121, 129, 133—135, 137, 142, 152—155, 163. բայց, սակայն:
այանում 81. գիտությամբ, թույլտվությամբ:
այլվի 5, 15, 53, 67, 71, 73, 77, 78, 82, 84, 85, 90, 91, 93, 96,
109, 111, 119, 125, 126, 132—134, 138, 141, 144, 145, 151, 155
161—163. ելի, դարձյալ:
այնգիր 111. անգիր:
անջախ 24. հազիվ:
անսէս 6. չտեսածը:
աջալ 95, 99, 124, 140. որհաս, վախճան:
աջիզ լինել 136 թուլանալ, վհատվել:
առօտաց 121. առավոտանց, առավոտյան:
ավարայ 72. դատարկածեղեն, ձեռնուռնայն:
արեկ 121. եկավ:

բարաթ 13. կարգին:
բազի 117, 152. այս ու այն, լինչ-ինչ, ոմն:

* Սյս բառտեսարում բերված են Ազուլեցու «Որագրության» մեջ պատահող դժվարըմբոնելի կամ թե անհասկանալի բառերը միայն և սրանցից ել լուկ նրանք, վորոնք չեն մտել անվանացանկի մեջ: Ուստի ընթերցողը յեթե այս բառտեսարում չի գտնի այս կամ այն դժվար հասկանալի բառը, վերջինս պիտի վորոնի այբբենական կարգով անվանացանկի մեջ:

բաթմիշ ըլնել 75. կորչել, վոչնչանալ:
բայուղ ըլնել 162. մեծանալ, չափահաս դառնալ:
բայթի 86, 99, 110, 112, 148, 153, 162, 163. գուցէ, թերես.
բաշխել 116. նվիրել, ընծայել:
բարիբար 151. հավասար, չափ:
բարիշի 53, 78, 112, 128, 136, 150. հաշտվել:
բարչակ 128. մազ, գէտ:
բէղիաթ 135. նորամուտ, նոր մտքբաժ:
բէլու 150. հայտնի, յերեւելի:
բիաջալ 95. անակնկալ որհաս, անորհաս:
բհամ անել 90. գոյացնել, հովաքել:
բհամ գալ, բհաւ գալ 72, 162 գոյանալ, առաջ գալ, ստացվել:
բուուրմիշ անել 104, 126, հրամայել:
բուլ 114, 115. առատ, շատ:
բուանալ 129. առատանալ, շատանալ:
բողագ 162. կոկորդ, վորկոր:

գալ օր 109. մյուս օրը, հաջորդ օրը:
գալ տարի 113. յեկող տարի:
գահ 100. մեկ, յերբեմն, մերթ:
գէրմակ 16, 17. մանր, փոքրիկ:
գինախմիլ 145. գինի խմել, հարբել:
գինոզ 161:
գլուխն տալ 142. գլուխը կտրել տալ, գլուխը թոցնել:
գլուխ քսշի 135. ըմբոստանալ, ապստամբել:
յոխտուկ 47. գոցտուկ, սագտնի:
գորայ, գօրայ 111, 113, 134. չափ, լիստ չափու:

գաղմիշ ըլնել 135. ցրիվ գալ, ցրվել:
գաստուր 64, 78, 102, 120, 143. թուլավորվելու, իրավունք:
գաստուր տալ 64. թուլ տալ, իրավունք տալ:
գէղատու մեռնել 140. թույնից մեռնել, թունավորվելով մահանալ:
գէր 69, 71, 77, 103, 105, 137, 138, 146, 147, 154. շատ, սաստիկ ք
խիստ:
գուզ 26 հարթ, տափառակ:
գրուսա 109. նիւտ, իսկակահո:

Էկօ 96. [=եկաւ]. յեկա՞վ:
Էրես 15. ծանծաղ, սազը:
Էրես կանգնել 135. հակառակվել, դեմ կանգնել:

դայ լինել 121. փշահար:

դերայ 6, 7, 11, 12, 14, 15, 16, 20, 31, 38, 45, 47, 49, 53, 54,
58, 60, 63, 65, 67, 69, 70—72, 75, 77, 82, 83, 89, 90, 93, 95,
98, 99, 101—105, 109—112, 119, 126, 134, 144, 146, 148—150,
153, 154, 159, 160, 163. վորովհետև:

Լդիր 149 դրեց:

ըզորթ 161. ճիշտ, ուզորդ:

ընդէրք 72. ընկերներ:

ըռանգ 67 դռան, յերանգ:

ըռաստ գալ 45. հանդիպել, պատահել:

ըստուք 76, 88, 140. ստույգ:

թահր անել 148. դժովել, խռովել:

թամամել, թամամվել 52, 55, 90, 101. լրանալ:

թամաշայ անել 103, 151. հանդիսատես լինել:

թաքար 100, 124, 135. ելի, դարձյալ:

թողդ 71, 105, 111, 150, 153. բացի, բացառյալ:

թուլու 103. ընտիր, գերազանց:

թօքմիշ լինել 45. վրա թափվել, հարձակվել:

ժարա 45. [=յարա]. վերք, խոց:

ժետ 159. յետ, հետ: ժետ ուղարկված = հետ ուղարկված:

ժլթիմ 85. [=յեթիմ]. վորբ:

ժողոզել 135. ժողովել:

ժուկ 77, 163. ժամանակ:

իլաջ 102. ճար, հնար:

ինադ 101, 105. քեն, վոխ, հեճուկ:

ինադու 86, 89. ի հեճուկս:

ինքնայգլուխ 141. առանց կողմնակի ոժանդակության:

լաւ առաջ 122. շատ առաջ:

լինքս, լէնքս 115, 116. լայնք, լայնություն:

լի 133, 143, 148. լավ:

խաբար 74, 76, 88, 98, 103, 135, 136, 150. յուր, տեղեկության:

խաբար ըլնել 101, 112. տեղյակ լինել:

խազ 7. գիծ:

խազել 7. գծել:

խալիս 159. զուս, մաքուր:

խաւարակալի 104:

խափանօք 161. խաբանօք, խաբելով:

խօ, խօժ 51, 64, 117, 118, 119, 161. հո, խոս:

ծաղկել 65. ծաղկանկարել:

կարճիկ 89. կարճիկ:

կոտուր ընկնել 131. կոտր ընկնել, սնանկանալ:

կուս 9. կույս, կողմ:

կշտին 71. կոզքին:

հալայ 162, 163. դեռ, գեռև:

հալբաթի 70, 98, 162 անպատճառ, անպայման:

համ 71, 76, 81, 82, 94, 95, 99, 102, 139, 140, 161. թէ:

հասլ ըլնել 133. պոյանալ:

հավս անել 32. կալանավորել, բանտարկել:

ձեռաց գնալ 152. 161. իրանից գնալ, ուշաթափվել:

ձիգս, ձիկս 115, 116 Երկայնք, յերկայնութիոն:

զարիլ 71. հոժարել, հոժար լինել, ընդունել:

զարուլ 117, 120, 126 հոժարում:

զարուլ անել 66, 70, 89, 131, 146. հոժարել, ընդունել:

զարարով 6, 11. հանգարտ, չափավոր:

զարշու 20, 116. գիժաց, հանգեալ, դեմ ու դեմ:

զաֆիլ 135. հանկարծ, անակնկալ:

զուսա 132. կսկիծ:

ճոթ 115, 116. կտոր:

ճոթ անել 77. կտոր անել, մաս անել:

ճոթ-ճոթ անել 75. կտոր-կտոր անել:

մայում 98. հայտնի:

մահանայ 131, 144. պատրվակ:

մասկան(ի) 103. բնակավայր:

մարտաթի 141. հողատարութիամբ, խնամքով

մուղաղամ 24. հնուց ի վեր, առաջուց:

մուղաղար 139. ղորոշում, վճիռ, կարգ:

մուժբարաք 142. շնորհագոր:

մուշտուլուզ 53. աչքալուսանք:

յենց 107. այնպես, այնպիսի:
 յետ 73, 105. վրայով:
 յետ 73, 101 անգամ:
 յետ 105, 108, 122. հետո:
 յետի 98. ուշ:
 յետնայ 53, 87, 98. հետո:

նամուրաց 117. անմուրաց, մուրացաչոր:
 նաչաղ 69, 104, 154. հիվանդ:
 նաչաղություն 103. հիվանդություն:
 նու:ախ 95. անիրավացի:
 նշանց տալ 100 ցույց տալ:
 նորել 80. նորոգել, նորացնել:

շառավիղ 64. ցուք, շողք:
 շոր 24. շոտ, աղի:
 շուր տալ 102 շուռ տալ, շրջել:

չունքի 110, 120. վորովհետև, քանի վոր:
 չուրի 11, 12, 15, 16, 24, 70, 71, 72, 83, 91, 99—102, 133, 136,
 143, 147, 161. մինչև:

պտուտ 17. շրջապամ, շորքորոր:

ջանիք 71, 77, 80, 86, 87, 99, 102, 104, 110, 150. պատճառ:
 ջերմոտ 154. տենդոտ, ջերմախտով բռնված:
 ջուխտ 166. զույգ:
 ջրա:բհնել 69. ջրհորոնք անել, ջուր որհնել:

ապամաթ 67. վողջ, վողջամբ:
 ապիթ 136. սրինթաց:
 ապ 82. ամբողջ:
 ապ 88, 103 վողջ, կենդանի:
 ասղ-սալիմ 77. վողջ ու առողջ:
 սհալ 24, 26, 114, 133. մի քիչ, մի փոքր, պակաս:

վարթարաւ անել 130. վոչնչացնել, փչացնել:
 վարթարաւ ըլնել, վարթարաֆ ըլնել 42, 64, 71, 78, 85, 133, 142,
 146. վոչնչանալ, փչանալ:
 վերոյ 167. վերևի, վերոհիշյալ:
 վիզն տալ 161. վիզը կտրել, դիտատել:

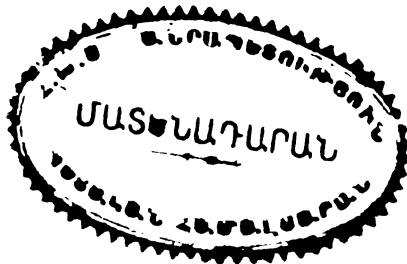
վախտ 148. վախտ, ժամանակ:
 վառք 6. շաապ:
 վրա 121. վրայով:

փթաւել 77. բրդել, փրթել, կարատել:
 փոշիչ 97. ծածկ, տանիք:
 փոշումանութիւն 133. զղջում:
 փուսադ 138. սարք, սարքազորում:

քաշ 91. ցած, ցածրահարկ:
 քաշ 115, 116. կշիռ:
 քուլի 120. ամբողջ, ընդհանուր:
 քիուլիայ 162. ամեն, ամենայն, շատ ու շատ:
 քունջ 97. անկյուն:
 քուրդ 147. մահճեղական:
 քուրդանալ 103. մահճեղական դառնալ:
 քուրդացնել 140. մահճեղական դարձնել:
 քօռ (աղբյուր) 11. խցված, ցամաքած:
 քօռանալ (աղբյուրի) 140. խցվել, ցամաքել:

օհտայ 71, 145. հանձնառություն, հանձնում:
 օհտու 149, 153. վերա, անձին ուղղված:
 օրթայ 91. միջին:

ֆլան 122. այս-ինչ, այն-ինչ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1. Առաջաբանի սեղ	V
2. Որագրությունը	1
3. Հարագրություններ	173
I. Տեղանունների ցանկ	177
II. Անձնանունների ցանկ	185
III. Բառեր	193

ՎՐԻՊԱԿՆԵՐ

Յերես	Տ ո ղ		Տ Գ Վ Ա Մ Ե	Գ Ն Տ Բ Ե Կ Ա Ր Դ Ա Ն
	Տ Գ Վ Ա Մ Ե	Տ Գ Վ Ա Մ Ե		
V	1		VII	XVII
VI	17		Ազուլեցից	Ազուլեցի
VI	7	16	Միլիանցի	Միլիանցից
179	4		Ըսպէսից	Ըսպէսից
185	1		Աբասղուլի	Աբասղուլի
198	11		Քիւլիս	Քիւլիս